

Univerzita
Pardubice
Fakulta
restaurování

Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl
telefon: 466 036 590
fax: 461 612 565
email: dekanat.fr@upce.cz

Dokumentace restaurátorského průzkumu a zásahu

Restaurování malovaných výjevů ne klenbě severní oratoře a
severní sakristie kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech

Patricia Holíková, Karolína Marčíková, Vít Svoboda, Oldřiška Horáková, Josef Mathes, Erik Fábri,
Jan Vojtěchovský, Barbora Viková

Litomyšl 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že při restaurování byly použity pouze materiály a postupy uvedené v této restaurátorské dokumentaci. Nejsm si vědom nových zjištění a skutečností na restaurované památce, které by nebyly uvedeny v této dokumentaci.

Prohlašuji, že restaurátorský zásah byl proveden v mezích určených zadáním.

V Litomyšli dne

.....

Jan Vojtěchovský
(zodpovědný restaurátor)

© Restaurátorská dokumentace je chráněna ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů s tím, že právo k užití ve smyslu zákona číslo 20/1987 sb. v plném znění (o památkové péči) má objednavatel a příslušný orgán památkové péče.

Obsah

1	Úvodní údaje	3
1.1	Lokalizace památky.....	3
1.2	Údaje o památce.....	3
1.3	Údaje o akci.....	4
1.4	Údaje o dokumentaci.....	4
2	Úvod.....	6
3	Průzkum díla.....	7
3.1	Uměleckohistorický průzkum.....	7
3.1.1	Stručná historie a popis kostela.....	7
3.1.2	Popis severní sakristie a její nástropní výzdoby.....	7
3.1.3	Popis severní oratoře a její nástropní výzdoby	8
3.1.4	Předlohy a analogie díla	13
3.1.5	Předchozí známé restaurátorské zásahy a úpravy	14
3.2	Restaurátorský průzkum	15
3.2.1	Vizuální průzkum v rozptýleném denním světle.....	15
3.2.2	Vizuální průzkum v ostrém bočním nasvícení.....	16
3.2.3	Průzkum pomocí UV fluorescenční fotografie.....	17
3.2.4	Perkusní průzkum (poklepem).....	17
3.2.5	Sondážní průzkum barevných a omítkových vrstev.....	17
3.3	Chemicko-technologický průzkum.....	18
3.3.1	Konkrétní cíle průzkumu.....	18
3.3.2	Výsledky chemicko-technologického průzkumu	18
3.4	Komplexní vyhodnocení průzkumu.....	19
3.4.1	Popis maleb a jejich námět.....	19
3.4.2	Historický vývoj maleb.....	19

4	Zkoušky technologií a materiálů	22
4.1	Cíle provedených zkoušek	22
4.2	Zkoušky čištění a odtraňování přemalob	22
4.3	Výsledky zkoušek a vybraný postup	23
5	Návrh restaurátorského zákroku	24
5.1	Návrh koncepce restaurování	24
5.2	Návrh postupu restaurátorských prací	24
5.2.1	Figurální výjevy	24
5.2.2	Textové pole	25
6	Dokumentace restaurátorského zásahu	26
6.1	Postup restaurátorských prací	26
6.1.1	Malované figurální výjevy	26
6.1.2	Související textová pole	28
6.2	Použité materiály	29
6.3	Doporučený režim památky	30
7	Seznam literatury, pramenů	31
7.1	Seznam Literatury	31
7.2	Seznam pramenů	31
7.3	Zkratky	32
8	Fotografická dokumentace	33
9	Grafická dokumentace	77
10	Přílohy	97

1 Úvodní údaje

1.1 Lokalizace památky

- **Kraj:** Jihočeský
- **Bývalý okres:** Tábor
- **Obec:** Tábor-Klokoty
- **GPS souřadnice:** 49°24'52.3"N 14°38'43.2"E
- **Adresa:** Kostel Nanebevzetí Panny Marie, Staroklokotská 1, 390 03 Tábor
- **Objekt, jehož je restaurované dílo součástí:** Kostel Nanebevzetí Panny Marie v centru poutního areálu v Klokotech
- **Bližší lokalizace:** severní oratoř a severní sakristie kostela Nanebevzetí Panny Marie

1.2 Údaje o památce

- **Restaurované dílo:** malované výjevy ve štukových zrcadlech na klenbě severní oratoře a severní sakristie kostela a s nimi související textová pole
- **Klasifikace památky:** nemovitá kulturní památka
- **Rejstříkové číslo objektu ÚSKP:** 33854/3 – 4878
- **Autor:** neznámý
- **Sloh, datace:** pravděpodobně 20.–30. léta 18. století
- **Materiál, technika:** malované výjevy – olejomalba nebo masná tempera na vápenné omítce, nápisová zrcadla – tempera suchého charakteru s obsahem vápníku (kaseinát vápenatý?)
- **Rozměry restaurovaného díla:**
 - centrální výjev s motivem *Svatého Jana Nepomuckého vynášeného na nebesa*: figurální výjev 85 x 69 cm, textové pole 100 x 84 cm (severní oratoř)
 - výjev s motivem *Ohledání jazyka sv. Jana Nepomuckého*: figurální výjev 63 x 56 cm, textové pole 48 x 18 cm (severní oratoř)
 - výjev s motivem *Zázračného záchránění Rozálie Hodánkové sv. Janem Nepomuckým*: figurální výjev 70 x 67 cm, textové pole 56 x 23 cm (severní oratoř)
 - výjev s motivem *Zázračného uzdravení Terezie Veroniky Krebsové*: figurální výjev 60 x 65,5 cm, textové pole 20 x 47,5 cm (severní oratoř)

- výjev s motivem *Vyzvednutí ostatků sv. Jana Nepomuckého*: figurální výjev 59,5 x 63,5 cm, textové pole 18 x 48 cm (severní oratoř)
- výjev s motivem *Nebeského Jeruzaléma*: figurální výjev 79 x 99 cm (severní sakristie)
- **Předchozí známé zásahy na díle**: nejméně jedna přemalba pocházející pravděpodobně ze 70. let 20. století

1.3 Údaje o akci

- **Vlastník památky, objednatel**: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, Staroklokotská 1, 390 03 Tábor
- **Památkový dohled**: PhDr. Roman Lavička, Ph.D. (NPÚ, ÚOP, České Budějovice)
- **Závazné stanovisko**: Rozhodnutí MÚ Tábor, odbor územního rozvoje, č. j.: NPÚ-331/327/2008 ze dne 29. 1. 2008
- **Zhotovitel**: Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl
- **Restaurovali**: studenti ARNMS FR UPa¹ – Vít Svoboda, Patricie Holíková, Karolína Marčíková, Erik Fábri, Josef Mathes, Oldřiška Horáková
- **Pedagogické vedení za FR UPa**: Mgr. art. Jan Vojtěchovský, Ph.D.
- **Odborná spolupráce**: Ing. Renata Tišlová, Ph.D. – chemicko-technologický průzkum; PhDr. Martin Mádl, Ph.D. – odborné konzultace (umělecko-historický průzkum)
- **Termín započetí a ukončení akce**: květen 2017 – srpen 2018

1.4 Údaje o dokumentaci

- **Dokumentaci vypracoval**: Barbora Viková, Vít Svoboda, Karolína Marčíková, Patricie Holíková, Josef Mathes, Oldřiška Horáková, Jan Vojtěchovský
- **Fotografie pořídili**: Vít Svoboda, Karolína Marčíková, Patricie Holíková, Josef Mathes, Oldřiška Horáková, Jan Vojtěchovský, Daniel Chadim, Erik Fábri
- **Použitá snímací technika**: Canon EOS 60D, Canon EOS 70D, Canon EOS 80D
- **Počet stran textu dokumentace**: 32
- **Počet vyobrazení ve fotografické a grafické dokumentaci**: 86
- **Počet příloh**: 3

¹ Ateliér restaurování nástěnné malby a sgrafita, Fakulta restaurování Univerzity Pardubice

- **Místa uložení dokumentace ve fyzické i digitální podobě:**
 - Fakulta restaurování UPa, Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl
 - NPÚ ÚOP České Budějovice, Senovážné náměstí 6, 370 21 České Budějovice
 - Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, Staroklokotská 1, 390 03 Tábor
 - osobní archiv autora

2 Úvod

Kostel Nanebevzetí Panny Marie je součástí barokního poutního areálu, který vznikl v první polovině 18. století na západ od města Tábor jako velkorysá přestavba původního jednoduchého gotického kostela. Nově vybudovaný složitý komplex budov a ambitů, v jejichž středu se nachází samotný poutní kostel, je unikátní architektonickou památkou vyznačující se mimo jiné bohatě zdobenými interiéry. Nemovitě součásti interiérové výzdoby kostela jsou postupně restaurovány již od roku 2012. Doposud došlo k restaurování presbytáře (srpen–listopad 2012 a srpen–listopad 2013),^{2,3} jižní oratoře (říjen–prosinec 2014),⁴ kaple svatého Josefa (srpen–prosinec 2015),⁵ kaple svatého Václava (březen–listopad 2016)⁶ a lodě kostela (březen–září 2017).⁷

Průzkum i restaurátorský zákrok popisovaný v této zprávě je zaměřen na nástěnné malby na klenbě severní sakristie a nad ní se nacházející severní oratoře, jež jsou situovány v severovýchodní části kostela. Konkrétně se jedná o šest malovaných výjevů a s nimi souvisejících nápisových zrcadel ve štukových rámcích. Malovaný výjev umístěný v sakristii zobrazuje pohled na Nebeský Jeruzalém. Malby na klenbě oratoře tematicky souvisí se zasvěcením kaple svatému Janu Nepomuckému. Hlavní, centrální výjev zde zobrazuje Jana Nepomuckého vynášeného na nebesa. Ostatní čtyři výjevy znázorňují zázračné skutky světce, na základě kterých byl svatořečen.

Hlavní příčinou současného zhoršeného stavu všech maleb bylo patrně zatékání dešťové vody do klenby, k němuž v minulosti docházelo kvůli komplikované střešní konstrukci kostela a z důvodu opakujících se závad jejího oplechování. To, ve spojitosti se silným znečištěním prachovými depozity a sazemi, způsobilo značně sníženou čitelnost maleb. K té přispívaly i četné neumělé přemalby, jež kvalitu díla silně degradovaly.

² BARTŮŇKOVÁ, Lucie, VOJTĚCHOVSKÝ, Jan. *Restaurátorský průzkum a dokumentace. Restaurování nástěnných maleb v západní části presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech*. 2013. Místo uložení: NPÚ ÚOP České Budějovice.

³ BARTŮŇKOVÁ, Lucie, VOJTĚCHOVSKÝ, Jan. *Restaurátorský průzkum a dokumentace. Restaurování nástěnných maleb v kupoli presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech*. 2012. Místo uložení: NPÚ ÚOP České Budějovice.

⁴ CHADIM, Daniel, VOJTĚCHOVSKÝ, Jan, KOVAŘÍK, Zdeněk, ŠIMÁNEK, Petr, SLOUKOVÁ, Lenka. *Restaurátorský průzkum a dokumentace. Restaurování nástěnných maleb a štukové výzdoby v prostoru jižní oratoře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech*. 2014. Místo uložení: NPÚ ÚOP České Budějovice.

⁵ POLÁKOVÁ, Martina, SLOUKOVÁ, Lenka, VAŘEJKOVÁ, Barbora, VOJTĚCHOVSKÝ, Jan. *Restaurátorská dokumentace. Restaurování nástěnných maleb v kapli sv. Josefa v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech*. Litomyšl, 2016. Místo uložení: NPÚ ÚOP České Budějovice.

⁶ VOJTĚCHOVSKÝ, Jan, FIALOVÁ, Verena, MIKLOVIČOVÁ, Eliška, SVOBODA, David, SLOUKOVÁ, Lenka, ŠKRABALOVÁ, Adéla. *Restaurátorská dokumentace. Restaurování malovaných výjevů v kapli sv. Václava v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech*. Litomyšl, 2016. Místo uložení: NPÚ ÚOP České Budějovice.

⁷ VAŘEJKOVÁ, Barbora, VOJTĚCHOVSKÝ, Jan. *Restaurátorský průzkum a dokumentace: Restaurování nástěnných maleb v lodi kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech*. Litomyšl, 2017. Místo uložení: NPÚ ÚOP České Budějovice.

3 Průzkum díla

3.1 Uměleckohistorický průzkum

3.1.1 Stručná historie a popis kostela

Kostel Nanebevzetí Panny Marie se nachází v centru barokního poutního areálu, jenž byl vybudován na skalnatém návrší nad řekou Lužnicí v příměstské části města Tábor — Klokoty. První zmínky o poutním místě pocházejí již ze 13. století, kdy se údajně u zdejšího léčivého pramene zjevila Panna Maria a byla zde vystavěna kaple. Kvůli velké návštěvnosti posvátného místa poutníky bylo nutné postavit v blízkosti kaple kostel. Kostel byl během let postupně přestavován a rozšiřován až do přelomu 17. a 18. století, kdy bylo započato se zásadní přestavbou celého areálu. Ta byla realizována mezi lety 1701–1746 a do značné míry byla ovlivněna vzrůstající vlnou mariánského kultu.

Z původního jednoduchého jednolodního kostela v té době vznikla stavba s půdorysem dvojrámenného kříže, kde horní břevno kříže tvoří sakristie s nadstavěnými oratořemi a dolní břevno vytváří dvě velké boční kaple s polygonálním závěrem. Na severní straně jde o kapli sv. Josefa, na protější straně o kapli sv. Václava, dnes nazývanou také jako „kaple českých patronů“. V okolí kostela postupně vznikala ambitová chodba s nárožními kaplemi a tzv. rezidencí. Severní sakristie a oratoř byly vystavěny mezi lety 1700–1710. Výmalba byla provedena patrně až ve 20. nebo 30. letech 18. století.⁸

3.1.2 Popis severní sakristie a její nástropní výzdoby

Severní sakristie je situována v přízemí, má čtvercový půdorys a přiléhá k levé straně presbyteria kostela. Do sakristie lze vstoupit jak z prostoru presbytáře, tak vchodem ze dvora umístěným v západní stěně tohoto prostoru. Sakristie je osvětlována dvěma segmentově zaklenutými okny zasazenými do severní a východní stěny. V jihozápadním koutu místnosti je umístěn zděný schodišťový tubus, skrze který je přístupná nadstavěná oratoř. Sakristie má plochý strop s bohatou štukovou výzdobou tvořenou výhradně rostlinnými motivy - lístky a květy. Rostlinný

⁸ OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Klokoty: poutní místo*. Klokoty: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.

dekor je rozdělen jednoduchými štukovými profily do osmi polí, která paprskovitě vyběhají z centrálního štukového zrcadla oválného tvaru, do nějž je zasazena nástěnná malba s motivem *Nebeského Jeruzaléma*.

Nebeský Jeruzalém je zobrazen jako pevnost s hradbami a nárožními věžemi umístěná v jednoduché krajině tvořené pouze zelenými kopci. Uprostřed města (pevnosti) se nachází Boží a Beránkův trůn zdobený zlatými rokajemi. Z brány v čelní stěně hradeb vytéká řeka vody života, ve které devět drobných figur (patrně řeholníků) máchá bílá roucha, čímž se symbolicky zbavují svých hříchů, aby mohli vstoupit do bran města. Horní část výjevu tvoří modré nebe s bílými oblaky. Ve spodní části je malba doplněna nápisovou páskou, jež uvádí verš z knihy Zjevení: „*Blahoslaveni: v němžto roucha své umejvají. Apokalip: 22.*“

3.1.3 Popis severní oratoře a její nástropní výzdoby

Severní oratoř je situována přímo nad severní sakristií a vstup do ní je umožněn po dřevěném točitém schodišti umístěném v jihozápadním koutu sakristie. Oratoř je s presbytářem kostela spojena segmentově zaklenutým průhledem, který je z poloviny zakryt pozlacenou mříží. Na severní a východní stěně se nacházejí dvě segmentově zaklenutá okna s bezbarvou vitrážovou výplní. Západní okno bylo v minulosti patrně zazděno.

V ploše klenby, tvořené čtyřmi trojbokými nestyčnými výsečemi, se nachází pět malovaných figurálních výjevů zasazených do štukových rámců. Ve středu klenby je umístěn větší, hlavní výjev a okolo něj jsou v jednotlivých klenebních výsečích rozmístěny čtyři menší obrazy se souvisejícími textovými poli. Všechny výjevy tematicky souvisí s osobou sv. Jana Nepomuckého, kterému je oratoř zasvěcena.

V samotném středu klenby se nachází hlavní výjev oválného tvaru v květinovém štukovém rámu, jenž vyobrazuje *sv. Jana Nepomuckého vynášeného na nebesa* za doprovodu dvou postav putti. Ostatní výjevy v klenebních výsečích zobrazují zázraky přisuzované světcům. Severní výjev zobrazuje *Zachránění malé Rozálie Hodánkové*, východní *Zázračné uzdravení Terezie Krebsové*, jižní *Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého* a západní *Ohledání jazyka Jana Nepomuckého*. Tyto výjevy, včetně souvisejících textových polí, jsou orámovány páskovými štukovými rámy a akantovými rozvilinami. Zbylá plocha klenby je zdobena štukovým dekorem v podobě stužek, akantových listů, květů a trsů ovoce. Klenba je pojednána v růžové barvě a štukový dekor v barvě bílé.

Vzhledem k tomu, že zobrazené výjevy zachycují zázraky, na základě kterých byl Jan Nepomucký v roce 1729 svatořečen, je pravděpodobné, že k výmalbě severní oratoře došlo až po procesu svatořečení. Na druhou stranu ale není možné vyloučit, že výběr scén byl ovlivněn i právě probíhajícím procesem svatořečení, jež se uskutečňovalo ve 20. letech 18. stol.

3.1.3.1 Popis nástěnných maleb v severní oratoři a jejich ikonografie

Svatý Jan Nepomucký vynášený na nebesa

Hlavním motivem centrální oválné malby je postava sv. Jana Nepomuckého, jež klečí na oblacích. Po stranách jsou zobrazeni dva putti, kteří Jana Nepomuckého na nebesa vynášejí. Postava světce je oděna do typického kanovníckého oblečení, tj. černé sutany, bílé rochety, hnědé mozzetty pokrývající ramena a biretu posazeného na hlavu. V levé ruce drží světec kříž a palmovou ratolest, pravou ruku má odtaženou od těla v gestu odevzdání. Hledí směrem vzhůru k nebi a jeho hlavu obklopuje svatozář s pěti hvězdami. Obvodový štukový rám je tvořen shluky lístků, květů a ovoce.

Jan Nepomucký byl mučedník bránící zásady církevního práva a zpovědních tajemství a patří také mezi patrony českých zemí. Narodil se v západočeském Pomuku a po svých studiích a kněžském svěcení vystoupal církevní hierarchií až na pozici generálního vikáře. Roku 1393 se podle historických pramenů stal obětí sporu mezi arcibiskupem Janem z Jenštejna a králem Václavem IV. o obsazení pozice opata kladrubskeho opatství. Jan Nepomucký totiž úředně potvrdil jmenování nového opata arcibiskupem, což král vnímal jako zradu a jeho vynechání z rozhodnutí.

Podle legendy však byla příčinou Janovy smrti jiná událost. K Janu Nepomuckému se totiž údajně chodila zpovídat královna Žofie. Legenda tvrdí, že král Václav pak od Jana vyzvídal zpovědní tajemství, které však světec odmítl vyřadit. Proto byl Jan zajat a mučen a na následky mučení také zemřel. Poté bylo jeho mrtvé tělo svrženo z Karlova mostu do Vltavy a následně objeveno díky pěti světlům či hvězdám, jež zářily kolem jeho hlavy. Jan byl vzhledem ke své hodnosti, ale i své mučednické smrti posléze pohřben v katedrále sv. Víta.

Vyzvednutí a ohledání světcových ostatků na počátku 18. stol. přineslo podle záznamů beatifikace a svatořečení mnohé zázraky, z nichž hlavní postihují scény zobrazené na klenbě severní oratoře klokotského kostela.

Zachránění malé Rozálie Hodánkové

V klenební výseči nad severním oknem je zobrazena scéna zachycující zázračné zachránění Rozálie Hodánkové sv. Janem Nepomuckým. Textové pole pod malbou prezentuje nápis „*Amicus fidelis protectio fortis. Eccle. C6 VI4*“ (*Věrný přítel je pevná ochrana*), pocházející z 6. kapitoly apokryfní knihy Sírachovcový - Ecclesiasticus.

Ústředními postavami malovaného výjevu jsou tři ženské figury stojící na mostě nad vodní přehradou a malá holčička, která z mostu padá do vody. Jan Nepomucký sleduje scénu z nebes a drží své atributy – palmovou ratolest a krucifix. V pravém dolním rohu je zobrazen vodní mlýn, pod jehož kolem měla dívka uvíznout a setrvat zde po dobu delší než půl hodiny. Poté měla být zázračně zachráněna před utopením na přímluvu světce bez jakýchkoli následků.

Zobrazenou dívkou by měla být šestiletá Rozálie Hodánková. Její zachránění je v literatuře popisováno takto: „*K události došlo 22. února 1718 večer nedaleko Strakonice. Větší společnost měšťanů, mezi nimiž byl i správce panství Václav Hodánek se ženou a dcerkou, se vracela z masopustního ohňostroje. Cesta vedla po namrzlé lávce přes Otavu nad jezem a náhonem Pětikolského mlýna. Rozárka pobíhala mezi dospělými, náhle ji však uklouzla noha a děvčátko s výkřikem zmizelo v řece. Náhon nebyl zamrzlý. Mohutný proud smýkl dětským tělíčkem mezi sloupy stavidla a nesl holčičku obrovskou silou korytem z borových fošen vstříc mlýnským kolům. Rozjařený dav náhle vystřízlivěl. Lidé se chopili světel, zburcovali osazenstvo mlýna a jali se prohledávat temný náhon. Mlynář nebyl doma, jeho žena si však všimla, že druhé z vodních kol se náhle zastavilo. Stárek Antonín Veselý se vši silou opřel do lopatek, aby kolo uvolnil. Podařilo se mu jim pootočít o několik stupňů, když náhle zahlédl na hladině náhonu něco bílého. Nedbaje zimy skočil okamžitě do vody a během několika vteřin šťastně vyprostil tělo děvčátka, zachycené mezi lopatkami. Rodiče spolu se sousedy odnesli promrzlou Rozárku do nejbližšího domu a položili ji do vyhřátých peřin. Asi po půlhodině se dítě probralo z bezvědomí. Ukázalo se, že pád do řeky přežilo bez větších zranění. Rozárka sama prý hned po procitnutí přikládala své zachránění svatému Janu Nepomuckému. Vyprávěla, že se jí světec pod hladinou zjevil a ujistil ji, že nezemře. Na otázku, jak svatý Jan vypadal, odpověděla holčička bezelstně: Právě tak jako na našem mostě, měl v jedné ruce kříž, v druhé palmu a na hlavě biret. Jenomže socha na mostě je dřevěná a tenhle se mi objevil živý.*“⁹

Zázračné uzdravení Terezie Krebsové

Ve východní klenební výseči se nachází další ze zázraků připisovaných Janu Nepomuckému, jenž zachycuje zázračné uzdravení Terezie Krebsové. Textové pole nacházející se pod malovaným výjevem nese velmi poškozený a tudíž nečitelný text.

Zobrazená scéna se odehrává v interiéru. V levé spodní části výjevu se nachází klečící ženská postava v šedo-modrých šatech a červeném plášti. Její pravá ruka je odtažena od těla a má obvázané předloktí. V levé ruce drží šátek či kapesníček, který si přikládá ke tváři a otírá si jím slzy. Na levé straně, v pozadí za výše popsanou postavou, se nachází postel, která je shora částečně překryta tmavě modrým závěsem zakončeným třásněmi. Na pravé straně se nachází stůl

9 VLNAS, Vít. *Jan Nepomucký: česká legenda*. Praha: Paseka, 2013. Historická paměť. Velká řada, sv. 23. ISBN 978-80-7432-278-5, s. 177.

s několika předměty (mohlo by se jednat o lahvičky s medikamenty). Podlahu místnosti pokrývají dlaždice šedé barvy. Ve středu výjevu, za malovaným stolem, je otevřený prostor se světle modrou oblohou a hornatým horizontem vystupujícím zpoza zídky.

V pravé vrchní části výjevu se nachází oblaka, ve kterých je zobrazeno několik postav. Dominantní postavou v této oblasti je Jan Nepomucký, který se zjevil nemocné dívce. Jan je oděn do typického kanovníckého oděvu. Jeho postava je zobrazena jako stojící/vznášející se v oblacích s gestem roztažených, pravděpodobně žehnajících, rukou. Nad hlavou má zobrazenou svatozář s pěti hvězdami. Vlevo od postavy světce se v oblacích vznáší menší postavička andílka. Ten ve své levé ruce nese palmovou ratolest jako připomínku mučednictví sv. Jana. Nad postavou tohoto putto se na levé straně v oblacích vznáší další andělské dítě a na pravé straně jsou zobrazeny dvě andělské hlavičky.

Zobrazené uzdravení Terezie Veroniky Krebsové je posledním uznaným zázrakem sv. Jana Nepomuckého. Roku 1701 si mladá jednadvacetiletá dcera městského rychtáře v Mostě, Terezie Krebsová, nešťastnou náhodou vymkla palec levé ruky. Místní ranhojiči však prováděli špatnou či nedostatečnou léčbu ruky a Terezie tak dostala do ruky zánět. Proto se rozhodla jet do Prahy ke své sestře. Ta byla řeholnicí v hradčanském klášteře. Tereziiny léčby se chopil místní renomovaný ranhojič. Přese všechnu péči však léčba nezabírala a celá její ruka postupně odumřela. Tereziino rameno „*vyzáblo a seschlo, že ani lískového ořechu masa na něm nezůstalo.*“¹⁰ Její ruka se stávala čím dál necitlivější a felčari začali používat drastických metod, štípání kleštěmi, pálení, polévání horkou vodou a další způsoby ve snaze probudit v ruce opět cit. „*Ruka se posléze stáhla a scvrkla se s ramenem tak dohromady, že obě jak zavírák vyhlíželo.*“¹¹

Nezbývalo tak než provést amputaci ruky. Terezie se však začala modlit k Panně Marii a Janu Nepomuckému a na to se dostavila vize. V ní byla výzva k devítidennímu půstu se zpověďmi. Devátou noc se Terezii zjevil Jan Nepomucký a přislíbil jí pomoc. Ta se hned ráno vypravila do blízkého kostela na Hradčanech. Po její zpovědi a pokleknutí před oltářem náhle pocítila, „...*jako by jí od lopatky skrz celé tělo až k prstům projel horoucí oheň, načež dlahy a obvazy samy od sebe odpadly, chromé a scvrklé prsty se úplně narovnaly, rameno i ruka opět nabyly své ohebnosti a vlády. V témž okamžení bylo vyschlé rameno zase masité a silné tak jako její pravé rameno, i mohla jím volně pohybovati a ruku bez bolestí natáhnouti.*“¹²

10 VLNAS, Vít. *Jan Nepomucký: česká legenda*. Praha: Paseka, 2013. Historická paměť. Velká řada, sv. 23. ISBN 978-80-7432-278-5, s. 178.

11 Ibidem, s. 178.

12 Ibidem, s. 179.

Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého

Výjev *Vyzvednutí ostatků sv. Jana Nepomuckého ve svatovítské katedrále* je umístěn v jižní části klenební kápě. Latinský text nacházející se pod obrazem má následující znění: *“Dedit mihi Dominus linguam mercedem meam Eccli C 51 V 30”* (*Pán mi dal jazyk odměnou*). Jedná se o verš pocházející z latinského překladu Bible - Vulgáty. Lze jej vztáhnout k legendě o sv. Janu Nepomuckém, který údajně nechtěl králi Václavu IV. vyzradit tajemství, jenž mu při zpovědi vyhradila královna.

Malovaný figurální výjev zobrazuje scénu vyzvedávání ostatků Jana Nepomuckého z hrobu a prvotní ohledání těchto pozůstatků. Na obraze jsou znázorněny postavy církevních hodnostářů, ti jsou shromážděni kolem oválného stolu. V popředí leží otevřená rakev Jana Nepomuckého, ze které jeden z mužů před chvílí vytáhl Janovu lebku. V lebce byl podle legendy nalezen světcův jazyk, na vyobrazení leží již jazyk na stole a je předmětem diskuze mezi shromážděnými muži. Scéna je doplněna o pozadí interiéru (zřejmě se jedná o interiér chrámu), ve kterém jsou na balkonu, či kůru, v horní části výjevu shromážděni přihlížející diváci. V levé části¹³ se nachází velké okno, které celou scénu osvětluje. V pravé horní části uzavírá výjev část závěsu tmavě modré barvy.

Popsaná scéna, tedy ohledání místa spočinutí ostatků, je součástí beatifikačního procesu světců podle římských pravidel. Proto byly vyzvednuty a ohledány i ostatky Jana Nepomuckého.¹⁴ Po jejich vyzvednutí bylo zjištěno, že žebra působila, jako by byla vlhká jakoby mokvajícím olejnátou tekutinou. Na hlavě se nacházela stopa po domnělé ráně mostního pilíře. Lebka byla také naplněna hlínou, a když ji jeden z účastníků vysypal na stůl s ubrusem, vypadl z ní také kus načervenalé měkké tkáně. Není známo, kdo byl první osobou, jež tento nález označila za jazyk, avšak všeobecně prý na místě panovala shoda ohledně pravosti. Tento nález se jevil jako nejvhodnější svědectví svatosti Jana Nepomuckého jako výmluvného kněze a zpovědníka, který zachovává zpovědní tajemství za jakýchkoli okolností. Všichni přítomní pak zapsali do protokolu své svědectví. Roku 1721 byl pak jazyk vsazen do křišťálového relikviáře a uložen spolu s dalšími ostatky ve svatováclavské kapli.¹⁵

Ohledání jazyka Jana Nepomuckého

Popisovaný výjev se nachází v západní části klenby. Pod výjevem je umístěno související textové pole s veršem z latinského překladu Bible - Vulgáty ve znění: *„Erunt in te Signa atque Prodigia Deut C28 V46“* (*Budou na tobě a na tvém potomstvu navěky znamením a zázrakem*).

13 Z pohledu diváka.

14 VLNAS, Vít. *Jan Nepomucký: česká legenda*. Praha: Paseka, 2013. Historická paměť. Velká řada, sv. 23. ISBN 978-80-7432-278-5, s. 168.

15 Ibidem, s. 169.

Samotný malovaný výjev zobrazuje scénu ohledání světcova jazyka. Scéna se odehrává v interiéru s hrotitým oknem na levé straně. Před oknem visí tmavě modrý závěs, který je zavěšený na sloupu v pozadí. Ve středu obrazu se nachází postava biskupa, jenž hledí na zbytek světce položený na kulatém stole. Je oblečen do modré kleriky, bílé krajkové rochety a zlatého pluviálu. Na hlavě má zlatou mitru, kolem krku štolu a v levé ruce drží biskupskou berlu. Za stolem se nachází postava muže se zvednutou paží, na sobě má červený kabát s bílou stuhou kolem krku. V pravé části je pak zpodobněna obdobná postava muže v černém kabátu s bílou stuhou kolem krku a bílými punčochami. Je pravděpodobné, že tito muži jsou lékaři přítomní exhumaci zbytků světce v roce 1719. V pozadí situaci přihlíží tři další muži, z nichž dvěma hlavu pokrývá kněžský biret. V horní části obrazu se vznáší oblak s postavou klečícího Jana Nepomuckého, který je oděný do černé kleriky, bílé rochety a černé mozety. Na hlavě má černý biret, v levé ruce svírá kříž a palmovou ratolest. Na levé straně oblaku sedí postava putto částečně zahalená do pruhy modré tkaniny. V samotném vrcholu výjevu je vyobrazen symbol Božího oka v podobě zářícího trojúhelníku.

Jde o zobrazení skutečné scény, která se odehrála 15. dubna roku 1719 ve svatovítské katedrále. Za přítomnosti komise složené lékařů a církevních hodnostářů zde došlo k exhumaci zbytků Jana Nepomuckého. V literatuře je událost ohledání popisována takto: „*Když sakristán Potůček manipuloval s lebkou, vypadlo z ní cosi připomínající lidský jazyk. Doktor Puchmann ranhojič Schutzbrett tkáň opatrně nařízli, aby se přesvědčili, zda se jedná o jazyk*“. Tuto situaci popisovali i ostatní přihlížející jako je Jan František Löw rytíř z Erlsfeldu.¹⁶ Vzhledem k podrobnému popisu okolností ohledání zbytků světce, lze tedy předpokládat, že postavy zobrazené na výjevu mají zcela reálný základ.

3.1.4 Předlohy a analogie díla

Podobná ikonografie legendy a glorifikace Jana Nepomuckého, byla použita při výmalbě kostela sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech provedené Václavem Vavřincem Reinerem v letech 1727–1729. Další analogií je výmalba kostela sv. Jana Nepomuckého v Kutné Hoře od Františka Xavera Palka, jež je ale zřejmě výrazně pozdější.

16 VLNAS, Vít. *Jan Nepomucký: česká legenda*. Praha: Paseka, 2013. Historická paměť. Velká řada, sv. 23. ISBN 978-80-7432-278-5, s. 169.

3.1.5 Předchozí známé restaurátorské zásahy a úpravy

Druhotné zásahy na nástěnných malbách nacházejících se přímo v prostoru severní sakristie a severní oratoře nejsou zcela jednoznačně doloženy písemnými prameny. Je však zřejmé, že v kostele minimálně dva opravné zásahy, týkající se malířské výzdoby, v minulosti proběhly.

První zásah byl realizován již ve 30. letech 20. století, jak dokládá dobový novinový článek z roku 1932.¹⁷ Nelze vyloučit, že při tomto zásahu, vedeném tehdejším církevním umělcem Jaroslavem Pantaleonem Majorem, byly provedeny také opravy nástěnných maleb v restaurovaných prostorách. V rámci restaurátorského průzkumu však nebyly jednoznačně prokázány. Důvodem může být i to, že mohly být při následujícím zásahu v 70. letech odstraněny.¹⁸

Druhý zásah, který dokládá především ústní podání pamětníků, byl proveden v 70. letech 20. století. Písemné zmínky o zásahu v polovině 70. let sice existují, ale rovněž nepodávají zcela jednoznačná svědectví. Pamětní list klokotského kaplana Aloise Matulíka z roku 1971,¹⁹ který byl uložen do makovice věže nad presbytářem kostela, obsahuje pouze zmínky o klempířských pracích, které byly nezbytné pro záchranu chátrajícího objektu a restaurování oltáře v presbytáři. Ze znění textu lze však také vytušit, že byly v plánu i opravy interiéru kostela. Tomu odpovídá i výše zmíněné svědectví pamětníků, podle kterých měly provedené práce zahrnovat i restaurování maleb a štuků. V Kronice klokotského kostela²⁰ se k tomuto vztahuje následující zápis: „*Za p. Matulíka byl malován vnitřek kostela a restaurovány stropní malby pracovníky chrámového družstva v Pelhřimově²¹ (začalo se v presbytáři).*“ Lze tedy předpokládat, že v této době nebyl restaurován jen presbytář, ale i nástěnné malby v jiných částech kostela, tedy i v prostoru severní sakristie a severní oratoře.

Celý poutní areál prochází od 90. let 20. století novodobou komplexní obnovou. Záchrana je prováděna též za přispění *Programu záchrany architektonického dědictví (PZAD)* při Ministerstvu kultury České republiky. Postupně byly opraveny vnější i vnitřní omítky, střechy kostela i kaplí částečně i interiéry.²² S obnovou se od roku 2012 postupuje soustavně i v interiéru kostela. Poslední restaurátorské zásahy na nástěnných malbách a štukové výzdobě proběhly v prostorách presbyteria, jižní oratoře, kaple sv. Josefa, kaple sv. Václava a lodi kostela v letech 2012–2017.

17 *Zalba našich mariánských svatyň: Klokoty u Tábora - starobylá svatyně mariánská*. 1932, Periodikum nedohledáno, číslo 22., s. 4. (Sken novinového výstřížku byl poskytnut soukromým badatelem Josefem Klazarem).

18 VAŘEJKOVÁ, Barbora, VOJTĚCHOVSKÝ, Jan. *Restaurátorský průzkum a dokumentace: Restaurování nástěnných maleb v lodi kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech*. Litomyšl, 2017. Místo uložení: NPÚ ÚOP České Budějovice.

19 MATULÍK, Alois. Pamětní text, uložený v makovici ve věži nad presbytářem klokotského kostela. 31. srpna 1971.

20 RYTÍŘ, František. *Kronika klokotského kostela*. Kronika psána od roku 2006, uložena u autora.

21 *Chrámové družstvo Pelhřimov* v této době již neexistovalo, pouze jeho nástupce *Jihočeský podnik pro údržbu památek, Tábor s. p.* Podle pamětníků se tak mohlo jednat o bývalé pracovníky družstva, kteří zásah prováděli bez náležitých oficiálních pověření, pouze z pověření tehdejšího duchovního správce p. Aloise Matulíka.

22 OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Klokoty: poutní místo*. Klokoty: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4, s. 18.

3.2 Restaurátorský průzkum

V rámci restaurátorského průzkumu byly nástěnné malby zkoumány především neinvazivními metodami: pozorováním v rozptýleném denním světle a v ostrém bočním nasvícení. Barevné vrstvy byly dále prohlíženy při nasvícení zdrojem UV záření. Případná přítomnost dutin byla zjišťována průzkumem poklepem. Z invazivních metod byl realizován sondážní průzkum (v plochách malovaných výjevů, v textových polích i na plastických štukových rámech) a analýza odebraných vzorků barevných vrstev v laboratorních podmínkách, zejména pomocí optické a elektronové mikroskopie.

3.2.1 Vizuální průzkum v rozptýleném denním světle

Původní technologie

Na první pohled působily malby velmi nezřetelně. Důvodem byl silně ztmavlý, znečištěný a přemalovaný povrch většiny maleb, pod kterým se ztrácela kresba, objemy a celková kvalita provedení originálního díla.

Z míst poškození, kde ztráta adheze barevné vrstvy odhalila podklad malovaných výjevů, bylo možné odhadovat, že se jedná o malby provedené secco technikou na vápennou omítku opatřenou červeným bolusovým podkladovým nátěrem. Nepřemalované části originální barevné vrstvy, která byla nanášena na bolusový podklad, se u většiny maleb uplatňovaly jen ve velmi malé míře. Vrstva původní malby se ve srovnání s pozdější přemalbou projevovala výraznější a bohatší barevností, vyšší úrovní kresebnosti, stejně jako větší detailností. Povrch originální malby byl mírně lesklý a jeho charakter nasvědčoval, že by se mohlo jednat o malbu s obsahem oleje.

V textových polích byly nápisy provedeny černou barvou na bílém pozadí, po obvodu štukového rámu lemovaného červeným pruhem barvy. Charakter barevné vrstvy v nápisových zrcadlech je ve srovnání s malovanými výjevy zcela odlišný, odpovídá spíše použití suché tempery.

Druhotné zásahy

U všech maleb v prostoru severní oratoře i v případě nástropní malby v sakristii byly nalezeny přemalby polokrycího charakteru, a to převážně v šedých, okrových a hnědých tónech. Těmito druhotnými zásahy byly doplněny ztráty původní barevné vrstvy a částečně jimi byly překryty dochované části okolní originální malby. Jejich kvalita však byla oproti originálu z hlediska výtvarného i technického zřetelně nižší. Barevná vrstva této přemalby

byla provedena vodorozpustnou technikou, zřejmě suchou temperou. Tento charakter měly v jiných částech kostela přemalby, jež byly v předchozích etapách restaurování ztotožněny s úpravami ze 70. let 20. stol.

V ploše nápisových zrcadel se nacházel druhotný šedý nátěr, který byl v minulosti nedbale mechanicky očištěn, což se projevilo silným poškrábáním povrchu. Zbylé fragmenty nátěru lokálně překrývaly původní nápisy a zhoršovaly tak jejich čitelnost. Šedý nátěr z větší části překrýval i červené vnitřní rámování textových polí. U některých textových polí byly okrajové části překryty také bílým nátěrem, jímž byly v minulosti přetírány štukové rámy.

Nejvíce poškozené bylo nápisové pole pod výjevem *Zázračné uzdravení Terezie Krebsové*, na klenbě oratoře, kde se text dochoval ve velmi špatném a nečitelném stavu. Větší část textu nebylo v tomto případě možné rozeznat téměř vůbec. Znění ostatních nápisů bylo možné naopak rozpoznat poměrně dobře.

Poškození

Povrch všech maleb byl celoplošně znečištěn vrstvou prachových depositů, sazemi a pavučinami. Rovněž byly patrné výše zmíněné četné přemalby, které částečně znečišťovaly scény jednotlivých výjevů. Na některých místech měla barevná vrstva přemalby oslabenou kohezi a silně se sprašovala. Původní barevná vrstva vykazovala zejména u maleb v prostoru oratoře známky ztráty adheze, což se projevovalo především jejím šupinkováním a odlupováním od podkladu. Pod vrstvou přemaleb zde byly patrné také rozsáhlé oblasti s úplnou ztrátou původní barevné vrstvy. Nástrovní malba v severní sakristii byla zachována lépe, barevná vrstva zde byla soudržná, ale silně znečištěná.

Rovněž byla při vizuálním průzkumu zaznamenána poškození omítkového podkladu maleb. U výjevu *Zachránění malé Rozálie Hodánkové* na klenbě oratoře skrz celou malbu probíhala rozsáhlá prasklina. Výjevem *Zázračné uzdravení Terezie Krebsové* (oratoř) procházela tenká trhlinka od středu spodního okraje k levému hornímu okraji. Nástrovní malba v oratoři zobrazující *Nebeský Jeruzalém* byla v pravé části rovněž poškozena vertikální trhlinkou. Žádná z trhlín však nejevila známky pohybu a případných rizik z toho vyplývajících.

3.2.2 Vizuální průzkum v ostrém bočním nasvícení

Průzkum maleb v razantním bočním nasvícení zvýraznil poškození jako je ztráta adheze barevné vrstvy v podobě jejího oddělování v šupinách od podkladu a puchýřovatení. Dále bylo možné lépe rozpoznat místa dochování originální barevné vrstvy, jež měla pastóznější charakter, a bylo ji tak možné odlišit od lazurních přemaleb.

3.2.3 Průzkum pomocí UV fluorescenční fotografie

Průzkum maleb neinvazivní metodou pomocí UV fluorescenčních fotografií, na kterých je zobrazeno záření emitované UV-A zářením do oblasti viditelného světla, umožňuje v porovnání s denním světlem přesnější identifikaci sekundárních zásahů (přemaleb), specificky luminujících pigmentů, pojiv či dalších vlivů (např. mikrobiologického napadení). Průzkum byl proveden pomocí UV světla *UVA SPOT 400T značky Hönle UV Technology*.

UV fluorescenční fotografie výrazně zvýšila čitelnost maleb. Přestože se plocha maleb jevila na první pohled jako tmavá, lokálně bylo možné zaznamenat jemnou nažloutlou luminiscenci barevné vrstvy s vyšší mírou detailnosti a propracovanosti. Takovou luminiscenci bylo možné nalézt v především v oblasti figur a jejich okolí. S největší pravděpodobností tyto partie náležejí k původní barevné vrstvě, u níž byl již v předchozích etapách restaurování (v jiných částech interiéru kostela) potvrzen obsah vysychavých olejů.

Přemalby se oproti originálu jeví jako výrazně tmavší. Pouze světlé oblasti přemaleb vykazovaly výraznější fluorescenci žlutozeleného odstínu. Lze předpokládat, že tuto luminiscenci způsobuje příměs zinkové běloby, pro kterou je výrazná žlutozelená luminiscence typická.

3.2.4 Perkusní průzkum (poklepem)

Cílem perkusního průzkumu bylo detekovat dutiny, nebo místa s uvolněnou omítkovou vrstvou, které by mohly negativně ovlivňovat stav díla. Při provedení tohoto průzkumu však bylo nalzeno jen velmi malé množství dutin podél prasklin, které však nijak neohrožovaly stabilitu omítek.

3.2.5 Sondážní průzkum barevných a omítkových vrstev

Průzkum stratigrafie jednotlivých barevných vrstev byl proveden pouze na základě vizuální obhlídky a za pomoci zkoušek čištění. V prostoru severní sakristie i oratoře byly u maleb na omítce pozorovány celkem tři barevné vrstvy, a to vrstva červeného bolusového podkladu, vrstva originální malby a vrstva přemalby. Přemalba zakrývala především místa se ztrátou původní barevné vrstvy a zároveň do značné míry překrývala originální vrstvu v okolí těchto ztrát.

Při sondážním průzkumu na štukových rámech v oratoři byly objeveny celkem tři barevné vrstvy nátěrů. Jednalo se o bílé nátěry, které se vlivem povrchového znečištění jeví jako šedé. První nátěr byl proveden v tenké vrstvě a následující dva v silné vrstvě značně zaslepující modelaci štukového dekoru. O celkovém rozvrhu barevnosti štukatur v jednotlivých vývojových etapách tato restaurátorská dokumentace nepojednává.

3.3 Chemicko-technologický průzkum

3.3.1 Konkrétní cíle průzkumu

Chemicko-technologický průzkum byl proveden za účelem zjištění výstavby barevných vrstev, identifikace sekundárních zásahů a případné určení jejich rámcové datace. Dále byla provedena analýza použitých pigmentů a pojiv v originální barevné vrstvě i pozdějších úpravách. Pro tyto účely odebrány celkem čtyři vzorky, dva z východního a dva z jižního výjevu na klenbě oratoře.

3.3.2 Výsledky chemicko-technologického průzkumu

Z odebraných vzorků bylo zjištěno, že podkladem pro malbu byla vápenná omítka opatřená vápenným nátěrem a poté vrstvou z červené hlíny a olovnatých pigmentů (pravděpodobně minium a olovnatá běloba). V následné barevné vrstvě byla identifikována mimo jiné i pruská modř a olovnatá běloba. Kromě této originální vrstvy byly nalezeny také vrstvy druhotné s obsahem pigmentů, jako je umělý ultramarín a zinková běloba, jež byly používány až od poloviny 19. století. Při analýze pojiva originální barevné vrstvy byla zjištěna přítomnost proteinů s příměsí vysychavých olejů, přičemž obsah mastné složky se ve vrstvách proměňuje. Autorem analýzy bylo konstatováno, že se jedná o techniku mastné tempery. V druhotných vrstvách byly jednoznačně prokázány proteiny, mohlo se tedy jednat o vaječnou, či kličovou temperu.²³ Vzhledem k matnému charakteru přemalby se jeví jako pravděpodobnější tempera kličová. Při následné úvaze vznikla otázka, zda nemůže být přítomnost proteinů ve vrstvě originální malby kontaminací z vrstvy přemalby, kde byly proteiny jednoznačně prokázány. Pokud tomu tak je, je reálná i varianta, že se v případě originální malby jedná o čistou olejomalbu.

²³ TIŠLOVÁ, Renata. *Průzkum nástropních maleb, severní oratoř, kostel Nanebevzetí Panny Marie, Klokočy. Chemicko-technologický průzkum*. Nepublikovaná technologická zpráva. Litomyšl, 2017. Viz textová příloha č. 1.

3.4 Komplexní vyhodnocení průzkumu

3.4.1 Popis maleb a jejich námět

Nástrovní výjev v severní sakristii zobrazuje *Nebeský Jeruzalém* s řekou vody života, ve které se devět drobných postav symbolicky zbavuje svých hříchů. Ve spodní části je malba doplněna nápisovou páskou, jež se svým obsahem vztahuje k zobrazené scéně.

Výjevy na klenbě severní oratoře se svým námětem vztahují k osobě sv. Jana Nepomuckého. Hlavní, centrální výjev zobrazuje postavou samotného Jana Nepomuckého vynášeného na nebesa. Tato malba je dále obklopena čtveřicí menších figurálních výjevů se souvisejícími textovými poli. Menší výjevy zobrazují posmrtné zázraky Jana Nepomuckého, jež posloužily jako doklad jeho svatosti při kanonizačním procesu v průběhu 20. let 18. století. Zobrazení scén není úplně časté a lze tedy předpokládat, že výběr scén mohl souviset s právě probíhající, či čerstvě realizovanou kanonizací světce. Jedná se o scény s náměty *Vyzvednutí ostatků sv. Jana Nepomuckého*, *Ohledání jazyka sv. J. Nepomuckého*, *Zázračné záchránění Rozálie Hodánkové* a *Zázračné uzdravení Terezie Krebsové*.

3.4.2 Historický vývoj maleb

3.4.2.1 Původní technika maleb

Malby vznikly s největší pravděpodobností v první třetině 18. století, zřejmě nedlouho po výstavbě sakristie a oratoře. Vzhledem k proměnlivosti obsahu proteinů a oleje ve vzorcích nelze s jistotou říci, zda se jedná o techniku mastné tempery, nebo čisté olejomalby. Obsah proteinů lze totiž vysvětlit i kontaminací z vrstvy přemalby, kde byly proteiny prokázány jednoznačně. I na základě vizuálního charakteru malby se ale lze klonit spíše k tomu, že se jedná o olejomalbu.

Na vápennou kletovanou omítku byl nejprve vytvořeny vápenné štukové rámy pro vymezení ploch maleb. Podklad pro malby byl opatřen nejprve vápenným nátěrem a vrstvou červeného bolusového nátěru obsahujícího červené hlinky a olovnatou bělobu. Následovala samotná malba, jež mohla být provedena buď mastnou temperou (tedy kombinací bílkovinného a olejového pojiva), či (pravděpodobněji) barvou pojenou pouze olejem. V malbě bylo postupováno od jednolitých tmavých ploch až po nejjemnější světlé detaily provedené pastózně (tzv. technika vysvětlování). Přestože se jedná o nástrovní nástěnné malby, je (zřejmě i kvůli svým malým rozměrům) neobvykle detailně propracovaná. Obsah modrého pigmentu pruské modři ukazuje, že datace maleb nemůže být zřejmě před rokem 1720, pravděpodobnější je však datum po 1730.

Textová pole byla vzhledem k vizuálnímu charakteru barevné vrstvy provedena nejspíše temperou suchého charakteru. Chemicko-technologický průzkum z roku 2016,²⁴ v rámci kterého bylo analyzováno materiálové složení barevné vrstvy černého nápisu v příbuzných textových polích v kapli sv. Václava, prokázal přítomnost vápníku. Vzhledem k tomu, že při použití čistě vápenného pojiva by bylo docílení sytě černé barvy takřka nemožné, je pravděpodobnější, že jako pojivo byl použit kaseinát vápenatý.

3.4.2.2 Následující (druhotné) vrstvy

Na všech malbách byl v minulosti proveden nejméně jeden opravný zásah v podobě menších, či větších přemalby, jež měly překrýt oblasti s poškozenou, či zcela chybějící původní barevnou vrstvou. Tyto přemalby byly pravděpodobně provedeny technikou suché proteinové tempéry, což potvrzují analýzy odebraných vzorků. Jejich výtvarná kvalita však byla velmi nízká, protože nijak nerespektovala barevnost ani tvarosloví originálu, a také jej do značné míry překrývala.

Související textová pole pod výjevy na klenbě oratoře nesla rovněž známky druhotného nátěru, který však byl v minulosti částečně odstraněn. Štukové rámy výjevů a textových polí byly zaslepeny třemi vrstvami bílého vápenného nátěru.

V kostele jsou doloženy dva druhotné zásahy na malbách. První proběhl ve 30. letech 20. století pod vedením Jaroslava Pantaleona Majora, druhý měl být realizován v 70. letech 20. století pracovníky bývalého Chrámového družstva Pelhřimov.²⁵ Na malbách v prostoru severní oratoře a severní sakristie je nicméně patrný pouze jeden zásah. Pravděpodobně se jedná o restaurování ze 70. let 20. století. Je možné, že úpravy provedené ve 30. letech byly mladším zásahem odstraněny.

3.4.2.3 Stav maleb (poškození a jeho příčiny)

Nejvýraznější vliv na stav restaurovaných nástěnných maleb mělo znečištění povrchu sazemí a prachovými depozity. Malby byly výrazně ztmavlé a nečitelné. Dalším poškozením byly lokální ztráty barevné vrstvy. Okolí těchto ztrát bylo poškozeno také ztrátou adheze barevné vrstvy k podkladu v podobě odlupujících se šupinek, případně jejím zpuchýřkovatěním. V některých místech došlo až k úplnému odpadnutí šupin a tedy k odhalení bílého vápenného podkladu malby. Důvodem těchto poškození, s výjimkou znečištění, mohla být závada v oplechování střechy a následné zatékání dešťové vody do klenby. Ve špatném stavu se nacházely také přemalby, jež vykazovaly ztrátu koheze s následným sprašováním.

²⁴ TIŠLOVÁ, Renata. *Kaple sv. Václava. Klokoť. Průzkum nástěnných maleb klenby a vítězného oblouku*. Nepublikovaná technologická zpráva. Litomyšl, 2016. Viz textová příloha č. 1.

²⁵ Více viz kapitola 3.1.5 *Předchozí známé restaurátorské zásahy a úpravy*.

V oblasti textových polí byly patrné zbytky druhotných nátěrů a stopy razantního čištění. Samotné nápisy byly rovněž poškozené. Některá písmena zcela chyběla, pravděpodobně důsledkem čištění v minulosti. Podkladová vápenná omítka byla v případě některých maleb a textových polí poškozena prasklinami.²⁶

26 Konkrétní typy a rozsah poškození jednotlivých výjevů jsou zaneseny v příložených grafických zákresech.

4 Zkoušky technologií a materiálů

4.1 Cíle provedených zkoušek

Před započítím restaurátorského zákroku byly provedeny zkoušky čištění a odstraňování přemaleb. Testovány byly tři metody čištění, jež byly při předchozích etapách restaurování v jiných částech kostela vyhodnoceny jako účinné pro snímání přemaleb. Bylo odzkoušeno snímání druhotných vrstev pomocí vody (případně vody s detergentem), roztokem citrátu amonného s neutrálním pH a za pomoci acetonu aplikovaného v rozpouštědlovém gelu. Cílem provedených zkoušek bylo ověření účinnosti výše uvedených metod čištění a zvolení nejvhodnější metody pro restaurované malby v severní sakristii a oratoři.

4.2 Zkoušky čištění a odstraňování přemaleb

Jako první byla provedena zkouška čištění destilovanou vodou, a to metodou omývání povrchu malby mikroporézní houbou *Blitz-fix*. Dále byl testován detergent *Ethomeen C25* s destilovanou vodou v obj. poměru 1 : 300 a 1 : 100. Tyto směsi byly pomocí jemného čistícího štětce nanесeny na povrch malby a následně byly odmyty mikroporézní houbou *Blitz-fix*.

Další zkoušenou metodou bylo čištění 3% a 5% (hm.) roztokem citrátu amonného ve vodě o neutrálním pH. Roztok citrátu amonného byl připraven ze 150 ml 25% čpavkové vody a 100 g kyseliny citronové. Takto připravený roztok, jehož pH bylo neutrální a koncentrace okolo 50%, byl pro účely zkoušek následně ředěn destilovanou vodou na požadovanou koncentraci. Roztok citrátu amonného byl stejně jako voda s detergentem nanесen na povrch malby pomocí jemného čistícího štětce a po krátkém mechanickém namáhání byl odmyt pomocí mikroporézní houby *Blitz-fix*.

Poslední zkouška čištění byla provedena pomocí acetonu aplikovaném v gelu kyseliny akrylové – *Carbopol EZ2*. Gel byl připraven dle převzatého receptu ve složení: 2 g *Carbopol® EZ2*; 15 ml vody; 4 kapky čpavkové vody; 4 kapky tenzidu (= 1–2 g) *Ethomeen® C 25* (detergent).²⁷ Do takto připraveného gelu byla přidána rozpouštědlová směs 50 ml vody a 50 ml acetonu. Rozpouštědlový gel byl nanесen na testované místo pomocí špachtle ve velké vrstvě. Doba působení čistícího gelu byla stanovena na 5 minut. Po uplynutí doby působení byl gel odstraněn pomocí špachtle a jeho residua byla dočištěna vatou smočenou v acetonu.

²⁷ V předešlých letech byl použit detergent *Triton X100*.

4.3 Výsledky zkoušek a vybraný postup

Částečně účinné se jeví očištění maleb destilovanou vodou za pomoci mikroporézní houby *Blitz-fix*. Toto čištění úspěšně odstraňuje prachové depozity, část sazí a většinu vodorozpustných přemaleb. Podobný efekt má také čištění pomocí detergentu *Ethomeen C25* s destilovanou vodou v obj. poměru 1 : 300 i 1 : 100.

Zkouška čištění za použití citrátu amonného o 3% (hm.) koncentraci úspěšně odstraňuje zbytky prachových depozitů a druhotných přemaleb, ale také vodonerozpustné vrstvy, jako je rezistentní znečištění depozitem sazí. Vyšší koncentrace se však jeví pro malbu jako mírně destruktivní. Čištění rozpouštědlovým gelem bylo stejně účinné jako čištění pomocí citrátu amonného. Nevýhodou této metody je její časově náročná aplikace i nutná delší doba působení. I zde hrozí při delším působení a namáhání potencionální poškození původní barevné vrstvy.

Vzhledem k výsledkům zkoušek čištění bylo rozhodnuto, že pro čištění maleb bude využita kombinace několika testovaných metod čištění. Nejprve tedy bylo naplánováno předčištění maleb pomocí destilované vody, případně detergentu *Ethomeen C25* s destilovanou vodou v obj. poměru 1 : 300 a následné dočištění 3% (hm.) vodným roztokem citrátu amonného o neutrálním pH.

5 Návrh restaurátorského zákroku

5.1 Návrh koncepce restaurování

Na základě vyhodnocení všech provedených průzkumů (umělecko-historické rešerše, restaurátorského průzkumu, chemicko-technologického průzkumu a ověřovacích zkoušek čištění) a s přihlédnutím ke koncepci předešlých etap restaurování byla stanovena aktuální koncepce restaurování. Koncepce byla konzultována se zástupcem odborné složky památkové péče PhDr. Romanem Lavičkou, Ph.D. Vzhledem k tomu, že Klokotský areál patří k významným poutním místům s velkou návštěvností, byl jak ze strany objednavatele, tak ze strany památkové péče vznesen požadavek na prezentaci díla v co nejucelenější podobě. Proto měla být upřednostněna výtvarná či významová čitelnost maleb před jejich autenticitou. Chybějící části maleb tedy měly být rekonstruovány a poškození retušována nápodobivou retuší s vyšší intenzitou. Z důvodu reverzibility se měla retuš skládat ze dvou vrstev: první vrstva měla být provedena akvarelovými barvami (z důvodu jejich vodorozpustnosti), a druhá vrstva barvami olejo-pryskyřičnými (vzhledem k podobnému vizuálnímu charakteru jako u originálu).

Štukové rámy maleb a souvisejících textových polí měly být zbaveny zaslepujících druhotných nátěrů, aby byla obnovena jeho plná plasticita a ve finále i původní barevnost.

5.2 Návrh postupu restaurátorských prací

Po provedení průzkumu, zkoušek čištění a stanovení koncepce restaurování mohl být vytvořen návrh postupu restaurátorských prací.

5.2.1 Figurální výjevy

- 1) Odstranění druhotných zaslepujících nátěrů ze štukových ráků mechanickým způsobem pomocí skalpelu.
- 2) Celoplošné očištění výjevů vlasovým štětcem od prachových depositů.
- 3) Prekonsolidace uvolněných šupin a puchýřů barevné vrstvy vodnou akrylátovou disperzí (např. *Dispersion K9*) o koncentraci 2 % (hm.), aplikováno injekčně.
- 4) Čištění výjevů a odstranění přemaleb vodou (případně vodou s detergentem v obj. poměru 300 : 1) jemným čisticím štětcem a mikroporézní houbou.

- 5) Dočištění výjevů 3 % (hm.) vodným roztokem citrátu amonného o neutrálním pH, aplikovaného pomocí čistícího štětce a mikroporézní houby.
- 6) Plošná fixáž barevné vrstvy výjevů akrylátovou pryskyřicí (např. *Paraliod B-72*) o koncentraci 2 % (hm.).
- 7) Případné tmelení defektů v ploše výjevů akrylátovým tmelem z 10% (hm.) akrylátové disperze (např. *Dispersion K9*) a vápencové moučky, v oblasti štukového rámu vápenným tmelem.
- 8) První fáze retuše a rekonstrukce akvarelovými barvami (např. *Profesional Watercolours Winsor and Newton*) a následně druhá fáze olejo-pryskyřičnými barvami (např. *Schmincke Mussini*)

5.2.2 Textové pole

- 1) Odstranění druhotných zaslepujících nátěrů ze štukových ráků mechanicky pomocí skalpelu.
- 2) Celoplošné očištění textových polí od prachových depozitů vlasovým štětcem.
- 3) Očištění textových polí skalpelem a čistícím štětcem od zbylých fragmentů druhotných nátěrů.
- 4) Plošná konsolidace barevné vrstvy nástřikem 2% (hm.) vodné akrylátové disperze (např. *Medium für Konsolidierung*).
- 5) Tmelení defektů v ploše textových polí či štukových ráků vápenným tmelem.
- 6) Retuš a rekonstrukce barevné vrstvy akvarelovými barvami. Text bude doplňován na základě příslušné literatury.

6 Dokumentace restaurátorského zásahu

6.1 Postup restaurátorských prací

6.1.1 Malované figurální výjevy

6.1.1.1 Předčištění

Nejprve byly pomocí skalpelu odstraněny druhotné zaslepující nátěry ze štukových rámců všech výjevu. Dále byly výjevy celoplošně očištěny jemným vlasovým štětcem od prachového depozitu a jiných nečistot ulpívajících na jejich povrchu.

6.1.1.2 Prekonsolidace barevné vrstvy

Uvolněné barevné vrstvy v podobě šupin a puchýřů bylo nutné upevnit, aby při čištění nedocházelo k jejich odpadávání. Upevnění těchto míst bylo provedeno pomocí 2 % (hm.) vodné akrylátové disperze *Dispersion K9*. Disperze byla aplikována injekčně pod uvolněné barevné vrstvy, které byly následně vatovým tampónem přitlačeny zpět k podkladu. Pro lepší průnik disperze byla tato místa nejprve injekčně smáčena směsí lihu a vody v poměru 1 : 1. Přebytečná disperze na povrchu malby byla odstraněna mikroporézní houbou *Blitz-fix* s vodou.

6.1.1.3 Čištění a odstraňování přemaleb

Na všech výjevech se nacházel tmavý povlak, který bylo rozhodnuto pro zvýšení čitelnosti maleb odstranit. První fáze čištění byla provedena omýváním destilovanou vodou za pomoci mikroporézní houby *Blitz-fix*. U některých výjevů byl z důvodu vyšší účinnosti použit také detergent *Ethomeen C25* s vodou v obj. poměru 1 : 300, jenž byl nanášen jemným čistícím štětcem a následně odmyván rovněž mikroporézní houbou *Blitz-fix* s vodou.

Po tomto zákroku se na povrchu maleb stále nacházely zbytky odolnějších nečistot (především mastných sazí) a residua druhotných přemaleb, které vzhledem k jejich stavu a provedení bylo nutné také odstranit. V druhé fázi čištění byl použit citrát amonný, připravený z 15 ml 25 % (hm.) čpavkové vody + 10 g kyseliny citronové. Tento cca 50% roztok byl dále vodou naředěn

až na 3% (hm.) koncentraci. U roztoku bylo kontrolováno pH a v případě výkyvů od neutrálního pH byl roztok dále upravován přidáním čpavkové vody, či kyseliny citronové. Aplikace roztoku byla provedena jemným čistícím štětcem za současného mechanického namáhání a následného odmytí vodou s mikroporézní houbou *Blitz-fix*.

6.1.1.4 Celoplošná fixáž barevné vrstvy

Po očištění a dokonalém proschnutí maleb byl jejich povrch konsolidován nástřikem 2% (hm.) akrylátové pryskyřice *Paraloid B-72* v toluenu. Důvodem aplikace pryskyřice bylo zlepšení koheze původní barevné vrstvy degradované druhotnými vlivy. Stejně tak byla částečně navrácena sytost barevné vrstvy na místech, kde došlo v průběhu stárnutí a čištění k jejímu přílišnému zmatnění, a tudíž znečistnění.

6.1.1.5 Tmelení

Defekty ve štukovém rámu v bezprostřední blízkosti maleb bylo dohodnuto v rámci provedeného zásahu vytmelit, aby tak bylo sníženo riziko znečištění malby při následném restaurování štukové výzdoby klenby, jež nebylo prováděno týmem Fakulty restaurování Univerzity Pardubice. Tmelení bylo provedeno vápenným tmelem následujícího složení: vápenná kaše a vápencová moučka v objemovém poměru 1 : 2.

Tmelem složeným z vápencové moučky a 10% (hm.) akrylátové disperze *K9* byly vytmeleny i defekty v plochách maleb, především praskliny.

6.1.1.6 Retuše

Na závěr byla provedena napodobivá retuš, která se z důvodu zachování reverzibility skládala ze dvou vrstev. První vrstva byla provedena vodorozpustnou technikou akvarelovými barvami *Winsor & Newton* a druhá vrstva olejo-pryskyřičnými barvami *Schmincke – Mussini*.

6.1.2 Související textová pole

6.1.2.1 Čištění

Nejprve byly pomocí skalpelu odstraněny druhotné zaslepující nátěry štukového rámu. Dále byla textová pole celoplošně očištěna jemným vlasovým štětcem od prachového depozitu a jiných nečistot ulpívajících na povrchu.

6.1.2.2 Odstranění přemaleb

Na povrchu textových polí se ve velké míře nacházely fragmenty druhotných nátěrů, které bylo nutné z důvodu zvýšení čitelnosti textů odstranit. Tyto fragmenty byly odstraněny pomocí skalpelu a čistícího štětce. Po jejich odstranění byl celý povrch textových polí dočištěn latexovou čistící houbou *Akapad*.

6.1.2.3 Celoplošná fixáž barevné vrstvy

Po očištění textových polí bylo nutné sprašující se barevnou vrstvu konsolidovat. Konsolidace byla provedena nástřikem 2 % (hm.) vodné akrylátové disperze *Medium für Konsolidierung*.

6.1.2.4 Tmelení

Štukové rámy textových polí byly tmeleny stejně jako rámy figurálních malovaných výjevů.

6.1.2.5 Retuš

Na závěr byla provedena napodobivá retuš barevné vrstvy textových polí vodorozpustnou technikou akvarelovými barvami *Winsor & Newton*. Pro rekonstrukci chybějícího nápisového pole pod výjevem *Zázračné uzdravení Terezie Krebsové* bylo nejprve dohledáno původní znění textu. Podle dochovaných fragmentů a souvislostí s výjevem bylo, po konzultaci s PhDr. Martinem Mádlem, Ph.D. zjištěno, že tento text pochází z latinského překladu Bible (Vulgata) z knihy Izajáš, kapitola 63. verš 5. Znění verše je: „*Salvavit mihi brahium meum*“ Izai C63 V5. Ekumenický překlad bible zní: *K vítězství mi dopomohla vlastní paže*. Následně byl vytvořen návrh

rekonstrukce nápisového pole pomocí počítačové grafiky. Podoba rekonstrukce vychází z typu písem používaných na dalších místech v oratoři i v celém kostele. Dále bylo písmo porovnáváno s písmem používaným ve Svatováclavské bibli.

6.2 Použité materiály

Prekonsolidace barevné vrstvy

- voda z vodovodního řadu, destilovaná voda
- *Blitz-fix*, mikroporézní houba (distributor: *Deffner a Johann*, ČR)
- *Dispersion K9*, vodná akrylová disperze, v 2% (hm.) koncentraci, (distributor: *Kremer Pigmente GmbH Co. KG*, Německo)
- technický líh, organické rozpouštědlo (výrobce: *Severochema*, ČR)

Čištění a odstraňování přemaleb

- voda z vodovodního řadu, destilovaná voda
- *Blitz-fix*, mikroporézní houba (distributor: *Deffner a Johann*, ČR)
- *Ethomeen C-25*, detergent na bázi kokoalkylů (obj. koncentrace 1 : 300)
- citrát amonný o koncentraci 3 % (hm.) a neutrálním pH

Fixáž barevné vrstvy figurálního výjevu

- toluen, organické rozpouštědlo (distributor: Ing. Petr Švec - *PENTA s.r.o.*)
- *Paraloid B-72*, akrylátová pryskyřice, v 2% (hm.) koncentraci (distributor: *Deffner a Johann*, ČR)

Fixáž barevné vrstvy textového pole

- *Medium für Konsolidierung*, vodná akrylátová disperze v 2% (hm.) koncentraci (výrobce: *Lascaux*, Švýcarsko)

Tmelení

- vzdušné vápno, vápenná kaše s obsahem Ca(OH)_2 cca 50% (výrobce: Vápenka Vitošov)
- *Dispersion K9*, vodná akrylová disperze, v 10% (hm.) koncentraci, (distributor: *Kremer Pigmente GmbH Co. KG*, Německo)
- vápencová moučka *Omyacarb 15 VA* (distributor: *Aqua Bárta s.r.o.* ČR)

Retuš

- akvarelové barvy *Professional Watercolors* (výrobce: *Winsor & Newton*, Velká Británie)
- olejo-pryskyřičné barvy *Mussini* (výrobce: *Schmincke*, Německo)
- voda z vodovodního řadu, destilovaná voda

6.3 Doporučený režim památky

Velká část poškození nástropních maleb nejspíše vznikla vlivem zatékání dešťové vody do krovu kostela. Je tedy třeba provádět pravidelné kontroly stavu krovu a střešní krytiny. Dále doporučujeme omezit větrání v jarních měsících na minimum, aby nedocházelo ke kondenzaci vzdušné vlhkosti na povrchu maleb. Zvýšená vlhkost by mohla negativně ovlivnit podklad maleb i samotnou barevnou vrstvu a mohla by také vytvářet příznivé podmínky pro vznik biologického napadení.

Prevencí proti ukládání depozitů na povrchu maleb, a tedy jejich tmavnutí, může být i omezení pálení svící v prostoru lodi kostela. Restaurované dílo je doporučeno pravidelně kontrolovat v pravidelných intervalech minimálně každých 5 let restaurátorem s příslušným povolením k restaurování MK ČR.²⁸ Všechny kroky, případně zásahy, které by měly přímý dopad na restaurované dílo, je nutné konzultovat se zástupci odborné složky památkové péče.

²⁸ Ministerstvo kultury České republiky.

7 Seznam literatury, pramenů

7.1 Seznam Literatury

- » OUIRODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Klokoty: poutní místo*. Klokoty: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, 2013. ISBN 978-80-260-3991-4.
- » VLNAS, Vít. *Jan Nepomucký: česká legenda*. Praha: Paseka, 2013. Historická paměť. Velká řada, sv. 23. ISBN 978-80-7432-278-5.

7.2 Seznam pramenů

- » BARTŮŇKOVÁ, Lucie, VOJTĚCHOVSKÝ, Jan. *Restaurátorský průzkum a dokumentace*. Restaurování nástěnných maleb v kupoli presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. 2012. Místo uložení: NPÚ ÚOP České Budějovice.
- » BARTŮŇKOVÁ, Lucie, VOJTĚCHOVSKÝ, Jan. *Restaurátorský průzkum a dokumentace*. Restaurování nástěnných maleb v západní části presbytáře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. 2013. Místo uložení: NPÚ ÚOP České Budějovice.
- » CHADIM, Daniel, VOJTĚCHOVSKÝ, Jan, KOVAŘÍK, Zdeněk, ŠIMÁNEK, Petr, SLOUKOVÁ, Lenka. *Restaurátorský průzkum a dokumentace*. Restaurování nástěnných maleb a štukové výzdoby v prostoru jižní oratoře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. 2014. Místo uložení: NPÚ ÚOP České Budějovice.
- » MATULÍK, Alois. Pamětní text, uložený v makovici ve věži nad presbytářem klokotského kostela. 31. srpna 1971 .
- » POLÁKOVÁ, Martina, SLOUKOVÁ, Lenka, VAŘEJKOVÁ, Barbora, VOJTĚCHOVSKÝ, Jan. *Restaurátorská dokumentace*. Restaurování nástěnných maleb v kapli sv. Josefa v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. Litomyšl, 2016. Místo uložení: NPÚ ÚOP České Budějovice.
- » RYTÍŘ, František. *Kronika klokotského kostela*. Kronika psána od roku 2006, uložena u autora
- » VAŘEJKOVÁ, Barbora, VOJTĚCHOVSKÝ, Jan. *Restaurátorský průzkum a dokumentace: Restaurování nástěnných maleb v lodi kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech*. Litomyšl, 2017. Místo uložení: NPÚ ÚOP České Budějovice.
- » VOJTĚCHOVSKÝ, Jan, FIALOVÁ, Verena, MIKLOVIČOVÁ, Eliška, SVOBODA, David, SLOUKOVÁ, Lenka, ŠKRABALOVÁ, Adéla. *Restaurátorská dokumentace*. Re-

restaurování malovaných výjevů v kapli sv. Václava v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. Litomyšl, 2016. Místo uložení: NPÚ ÚOP České Budějovice.

- » *Z alba našich mariánských svatyň: Klokoty u Tábora - starobylá svatyně mariánská.* 1932, Periodikum nedohledáno, číslo 22., s. 4. (Sken novinového výstřížku byl poskytnut soukromým badatelem Josefem Klazarem).

7.3 Zkratky

ARNMS: Ateliér restaurování nástěnné malby a sgrafita

FR: Fakulta restaurování

NPÚ: Národní památkový ústav

UPa: Univerzita Pardubice

MK ČR: Ministerstvo kultury české republiky

8 Fotografická dokumentace

Obr. 01: Celkový pohled na strop v severní sakristii. Stav před restaurováním.

Obr. 02: Celkový pohled na klenbu severní oratoře. Stav před restaurováním.

Obr. 03:

Celkový pohled na výjev s motivem *Nebeského Jeruzaléma* v severní sakristii. Stav před restaurováním.

Obr. 04: Celkový pohled na výjev s motivem sv. Jana Nepomuckého vynášeného na nebesa ve středu klenby severní oratoře. Stav před restaurováním.

Obr. 05: Celkový pohled na výjev *Zachránění malé Rozálie Hodánkové* v severní části klenby severní oratoře. Stav před restaurováním.

Obr. 06: Celkový pohled na výjev *Zázračné uzdravení Terezie Krebsové* ve východní části klenby severní oratoře. Stav před restaurováním.

Obr. 07: Celkový pohled na výjev Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého v jižní části klenby severní oratoře. Stav před restaurováním.

Obr. 08: Celkový pohled na výjev *Ohledání jazyka Jana Nepomuckého* v západní části klenby severní oratoře. Stav před restaurováním.

Obr. 09: Textové pole pod výjevem *Zachránění malé Rozálie Hodánkové*. Stav před restaurováním.

Obr. 10: Textové pole pod výjevem *Zázračné uzdravení Terezie Krebsové*. Stav před restaurováním.

Obr. 11: Textové pole pod výjevem Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého. Stav před restaurováním.

Obr. 12: Textové pole pod výjevem Ohledání jazyka Jana Nepomuckého. Stav před restaurováním.

Obr. 13: Detail spodní části výjevu s motivem *Nebeského Jeruzaléma* v severní sakristii - nápisová páska. Stav před restaurováním.

Obr. 14: Detail postav ve výjevu s motivem *Nebeského Jeruzaléma* v severní sakristii. Stav před restaurováním. Na smítku je patrná přemalba pozadí v okolí postav a část horizontální praskliny ve spodní části malby.

Obr. 15:

Detail postavy sv. Jana Nepomuckého v centrálním malovaném zrcadle. Stav před restaurováním. Snímek dokumentuje místa se ztrátou originální barevné vrstvy, která byla v rámci pozdějšího zásahu překryta tmavou přemalbou.

Obr. 16:

Detail postav žen a podajícího dítěte ve výjevu *Zachránění malé Rozálie Hodánkové*. Stav před restaurováním. Snímek dokumentuje nepřemalované části originálu a silné znečištění povrchu malby.

Obr. 17:

Detail výjevu
*Zachránění
malé Rozálie
Hodánkové* –
pravá část malby.
Stav před re-
staurováním. Na
snímku je patrná
vertikální paskli-
na procházející
celou výškou
malby.

Obr. 18:

Detail výje-
vu *Zázračné
uzdravení Terezie
Krebsové* – rou-
cho dívky. Stav
před restauro-
váním. Snímek
dokumentuje
lazurní přemalbu
překrývající místa
ztrát originální
barevné vrstvy.

Obr. 19: Detail postav ve výjevu *Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého*. Stav před restaurováním. Snímek dokumentuje druhotnou přemalbu v oblasti poškozené ztrátou původní barevné vrstvy.

Obr. 20: Detail výjevu *Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého* – pozadí v levé horní části malby. Stav před restaurováním. Barevná vrstva původní malby má oslabenou adhezi a odlupuje se v šupinách od podkladu.

Obr. 21: Detail postav ve výjevu *Ohledání jazyka Jana Nepomuckého*. Stav před restaurováním. Snímek dokumentuje ztrátou původní barevné vrstvy a silné znečištění povrchu malby.

Obr. 22: Detail textového pole pod výjevem *Zachránění malé Rozálie Hodánkové*. Stav před restaurováním. Na snímku je patrné rozvržení písma grafitem a poškození vertikální prasklinou.

Obr. 23: Detail pravé horní části výjevu *Ohledání jazyka Jana Nepomuckého* v razantním bočním nasvícení. Stav před restaurováním. Na snímku jsou patrné lokální nerovnosti podkladu.

Obr. 24: Detail pravé dolní části výjevu *Ohledání jazyka Jana Nepomuckého* v razantním bočním nasvícení. Stav před restaurováním. U okraje malby je patrná ztráta adheze barevné vrstvy a její odlupování od podkladu.

Obr. 25: Celkový pohled na výjev s motivem *Nebeského Jeruzaléma* v severní sakristii v umělém bílém světle. Stav před restaurováním.

Obr. 26: Celkový pohled na výjev s motivem *Nebeského Jeruzaléma* v severní sakristii v UV záření. Stav před restaurováním. Místa přemaléb se většinou jeví jako tmavá, při okrajích výjevu je nicméně patrná i žlutozelená luminiscence druhotně použité zinkové běloby.

Obr. 27: Celkový pohled na výjev s motivem sv. Jana Nepomuckého vynášeného na nebesa v umělém bílém světle. Stav před restaurováním.

Obr. 28: Celkový pohled na výjev s motivem sv. Jana Nepomuckého vynášeného na nebesa v UV záření. Stav před restaurováním. Místa přemaleb se většinou jeví jako tmavá, při okrajích výjevu je nicméně patrná i žlutozelená luminiscence druhotně použité zinkové běloby.

Obr. 29:

Celkový pohled na výjev Zachránění malé Rozálie Hodánkové v umělém bílém světle. Stav před restaurováním.

Obr. 30:

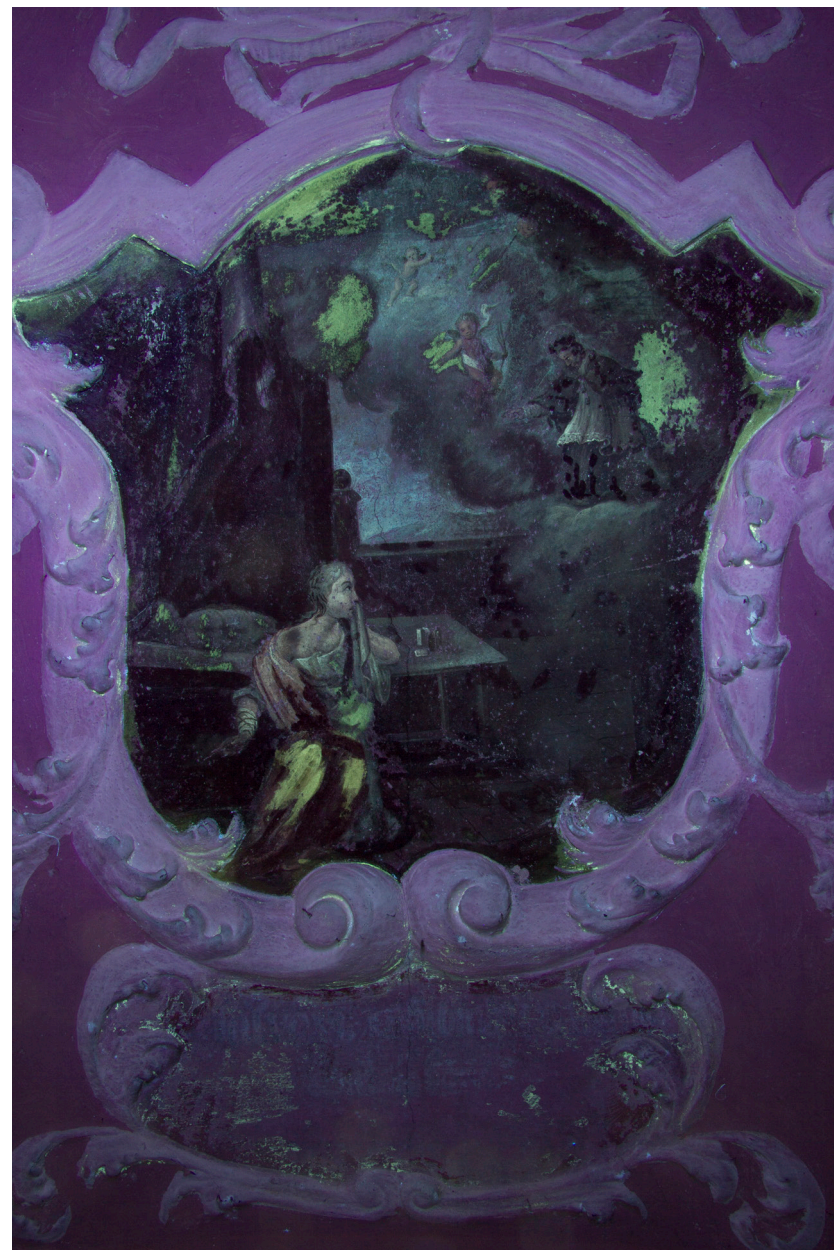
Celkový pohled na výjev Zachránění malé Rozálie Hodánkové v UV záření. Stav před restaurováním. Místa přemaleb se většinou jeví jako tmavá, při okrajích výjevu je nicméně patrná i žlutozelená luminiscence druhotně použité zinkové běloby.

Obr. 31:
Celkový pohled
na výjev *Zázračné
uzdravení Terezie
Krebsové* v
umělém bílém
světle. Stav před
restaurováním.

Obr. 32:
Celkový pohled
na výjev *Zázračné
uzdravení Terezie
Krebsové* v UV
záření. Stav před
restaurováním.
Místa přemalob
se většinou jeví
jako tmavá, lo-
kálně je nicméně
patrná i žlutoze-
lená luminiscence
druhotně použité
zinkové běloby.

Obr. 33:

Celkový pohled na výjev Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého v umělém bílém světle. Stav před restaurováním.

Obr. 34:

Celkový pohled na výjev Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého v UV záření. Stav před restaurováním. Místa přemaléb se většinou jeví jako tmavá, lokálně je nicméně patrná i žlutozelená luminiscence druhotně použité zinkové běloby.

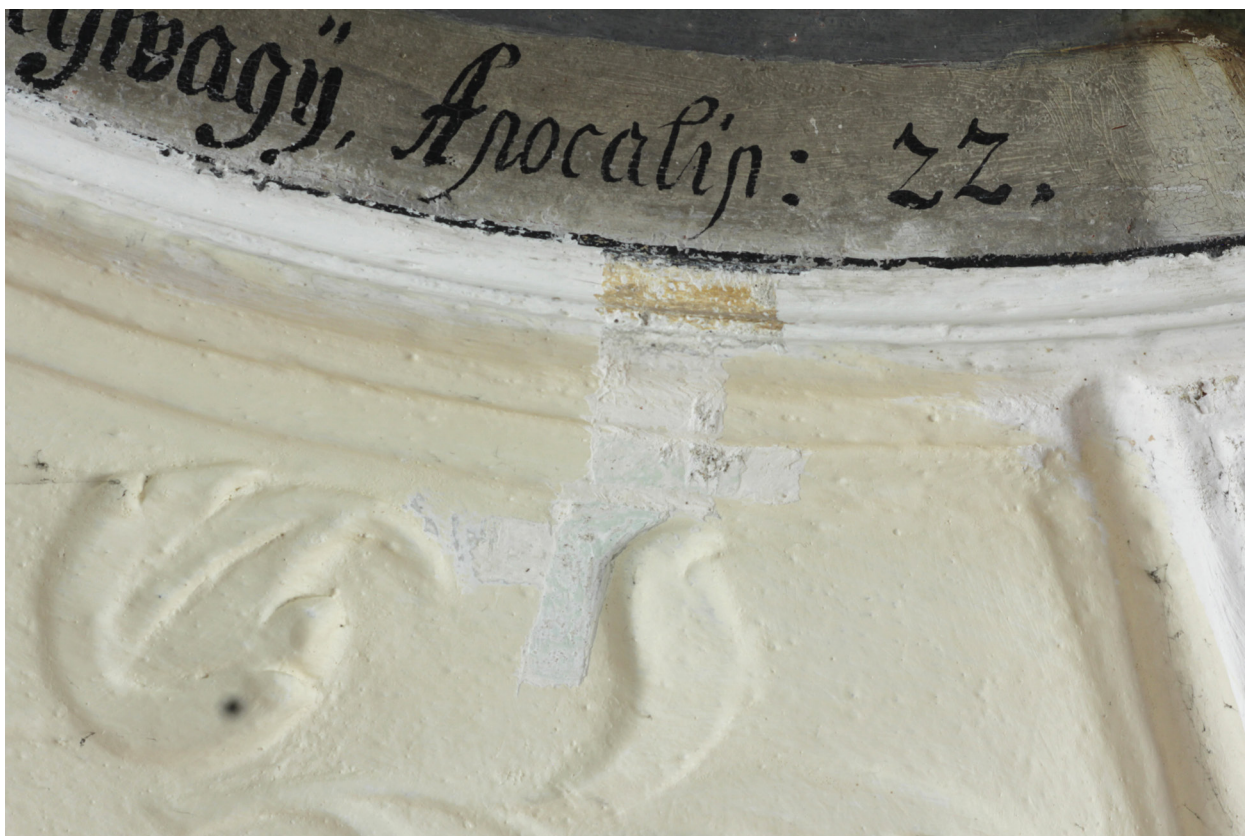

Obr. 35:
Celkový pohled
na výjev *Ohledání
jazyka Jana
Nepomuckého* v
umělém bílém
světle. Stav před
restaurováním.

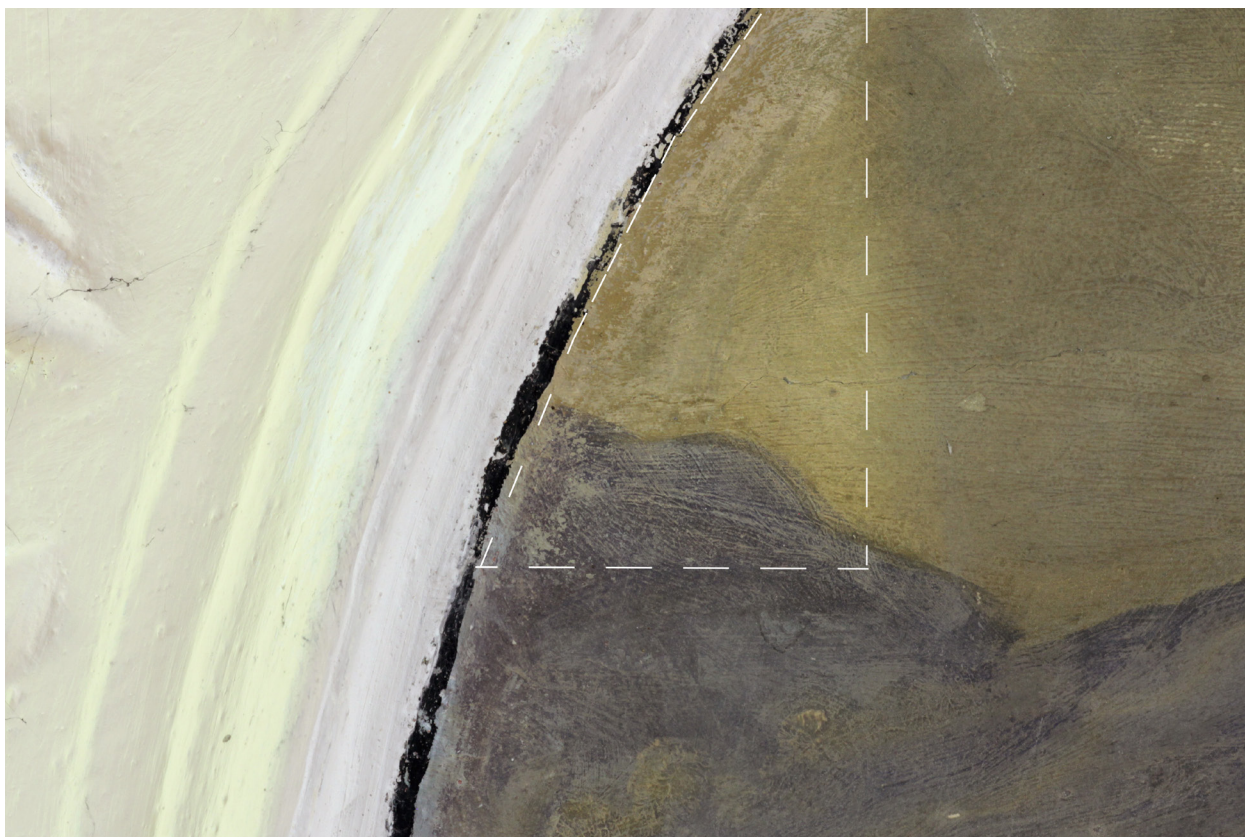
Obr. 36:
Celkový pohled
na výjev *Ohledání
jazyka Jana
Nepomuckého*
v UV záře-
ní. Stav před
restaurováním.

Obr. 37: Sondážní průzkum stratigrafie barevných vrstev na štukovém rámu výjevu *Ohledání jazyka Jana Nepomuckého*.
0. štukový rám, 1. první barevná vrstva, 2. druhá barevná vrstva, 3. třetí barevná vrstva.

Obr. 38: Sondážní průzkum stratigrafie barevných vrstev na štukovém rámu výjevu s motivem *Nebeského Jeruzaléma* v severní sakristii. Sonda prokázala, že vnitřní část rámu byla průvodně opatřena žlutým nátěrem, či zlacená.

Obr. 39: Zkouška čištění a odstranění přemalby pomocí detergentu – levá horní část výjevu s motivem *Nebeského Jeruzaléma* v severní sakristii.

Obr. 40: Zkouška čištění a odstranění přemalby pomocí 3% (hm.) citrátu amonného – levá střední část výjevu s motivem *Nebeského Jeruzaléma* v severní sakristii.

Obr. 41:
Zkouška čištění
a odstranění
přemalby pomocí
detergentu –
levá horní část
výjevu *Ohledání
jazyka Jana
Nepomuckého*.

Obr. 42:
Zkouška dočiš-
tění pomocí
3% (hm.) citrátu
amonného –
horní střední část
výjevu *Ohledání
jazyka Jana
Nepomuckého*.

Obr. 43: Celkový pohled na výjev s motivem *Nebeského Jeruzaléma* v severní sakristii v umělém bílém světle. Průběh čištění a snímání přemaleb pomocí citrátu amonného.

Obr. 44: Celkový pohled na výjev s motivem *Nebeského Jeruzaléma* v severní sakristii v UV záření. Průběh čištění a snímání přemaleb pomocí citrátu amonného.

Obr. 45:

Celkový pohled na výjev Zachránění malé Rozálie Hodánkové v průběhu čištění a snímání přemalby. Pravá část malby je očištěná citráten amonným, levá pouze vodou.

Obr. 46:

Celkový pohled na výjev Vyznednutí ostatků Jana Napomuckého v průběhu čištění a snímání přemalby. Pravá část malby je očištěná citráten amonným.

Obr. 47:

Celkový pohled na výjev s motivem *Nebeského Jeruzaléma* v severní sakristii. Stav po očištění, sejmutí druhotných přemalob a vytmelení.

Obr. 48: Celkový pohled na výjev s motivem sv. Jana Nepomuckého vynášeného na nebesa. Stav po očištění a sejmutí druhotných přemaleb.

Obr. 49:
Celkový pohled na výjev Zachránění malé Rozálie Hodánkové. Stav po očištění, sejmutí druhotných přemalob a vytmelení.

Obr. 50:
Celkový pohled na výjev Zázračné uzdravení Terezie Krebsové. Stav po očištění, sejmutí druhotných přemalob a vytmelení.

Obr. 51:
Celkový pohled na výjev Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého. Stav po očištění, sejmutí druhotných přemalů a vytmelení.

Obr. 52:
Celkový pohled na výjev Ohledání jazyka Jana Nepomuckého. Stav po očištění, sejmutí druhotných přemalů a vytmelení.

Obr. 53:
Celkový pohled
na výjev *Ohledání
jazyka Jana
Nepomuckého*.
Stav po první fázi
retuše akvarelo-
vými barvami.

Obr. 54:
Celkový pohled
na výjev *Vyzvednutí
ostatků Jana
Nepomuckého*.
Stav po první fázi
retuše akvarelo-
vými barvami.

Obr. 55:

Celkový pohled na výjev s motivem *Nebeského Jeruzaléma* v severní sakristii. Stav po restaurování.

Obr. 56: Celkový pohled na výjev s motivem sv. Jana Nepomuckého vynášeného na nebesa. Stav po restaurování.

Obr. 57: Celkový pohled na výjev Zachránění malé Rozálie Hodánkové. Stav po restaurování.

Obr. 58: Celkový pohled na výjev Zázračné uzdravení Terezie Krebsové. Stav po restaurování.

Obr. 59:
Celkový pohled na výjev Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého. Stav po restaurování.

Obr. 60: Celkový pohled na výjev *Ohledání jazyka Jana Nepomuckého*. Stav po restaurování.

Obr. 61: Textové pole pod výjevem *Zachránění malé Rozálie Hodánkové*. Stav po restaurování.

Obr. 62: Textové pole pod výjevem *Zázračné uzdravení Terezie Krebsové*. Stav po restaurování.

Obr. 63: Textové pole pod výjevem Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého. Stav po restaurování.

Obr. 64: Textové pole pod výjevem Ohledání jazyka Jana Nepomuckého. Stav po restaurování.

Obr. 65: Celkový pohled na strop v severní sakristii. Stav po restaurování.

Obr. 66: Celkový pohled na klenbu severní oratoře. Stav po restaurování.

Obr. 67: Detail postavy sv. Jana Nepomuckého v centrálním malovaném zrcadle. Stav před restaurováním.

Obr. 68: Detail postavy sv. Jana Nepomuckého v centrálním malovaném zrcadle. Stav po restaurování.

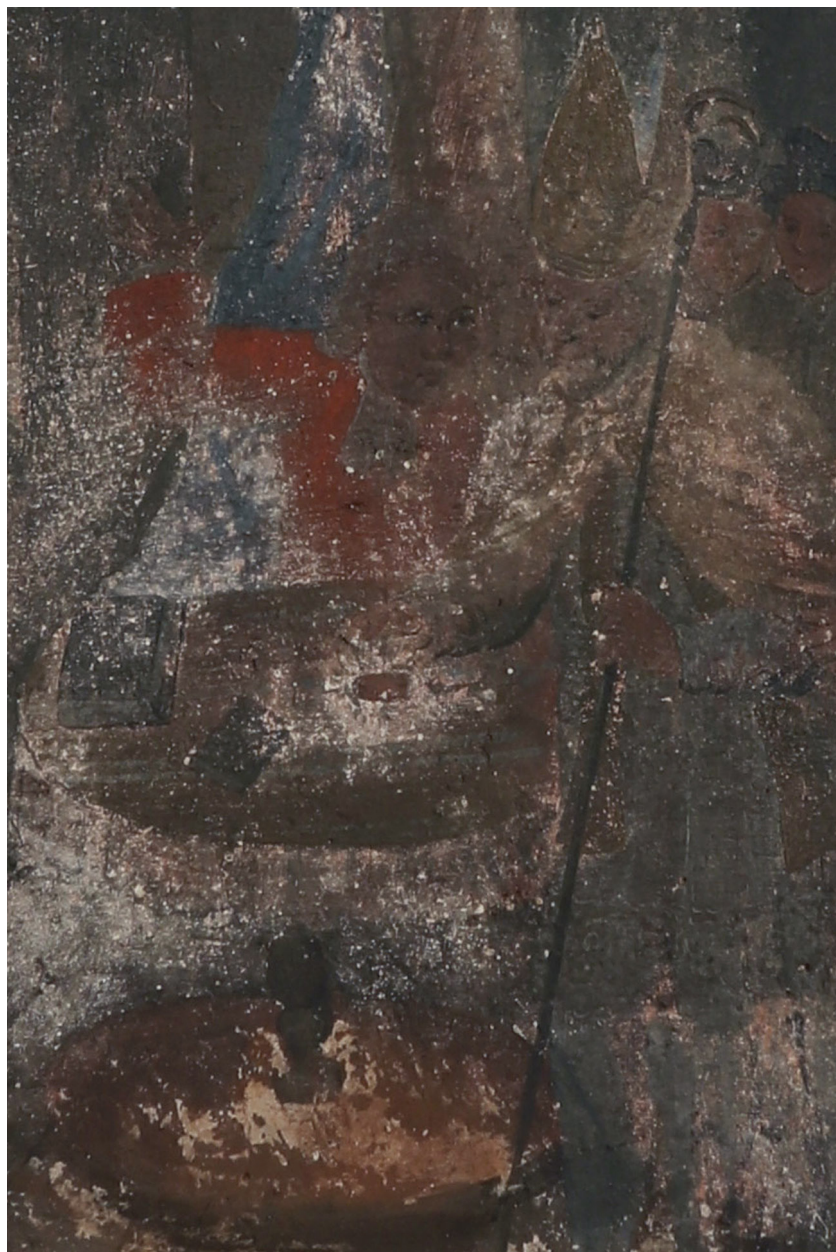

Obr. 69: Detail postav ve výjevu Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého. Stav před restaurováním.

Obr. 70: Detail postav ve výjevu Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého. Stav po restaurování.

Obr. 71: Detail postav ve výjevu *Ohledání jazyka Jana Nepomuckého*. Stav před restaurováním.

Obr. 72: Detail postav ve výjevu *Ohledání jazyka Jana Nepomuckého*. Stav po restaurování.

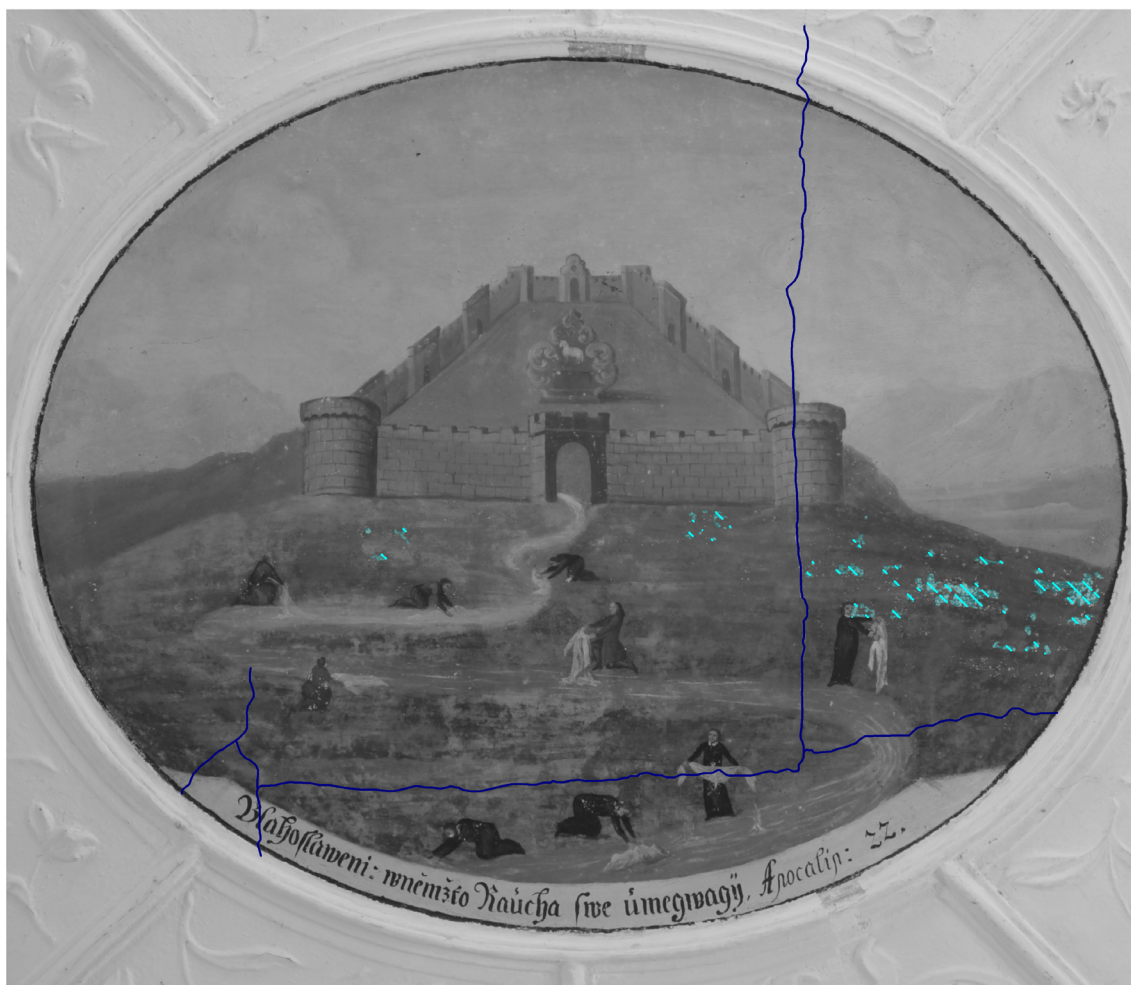

9 Grafická dokumentace

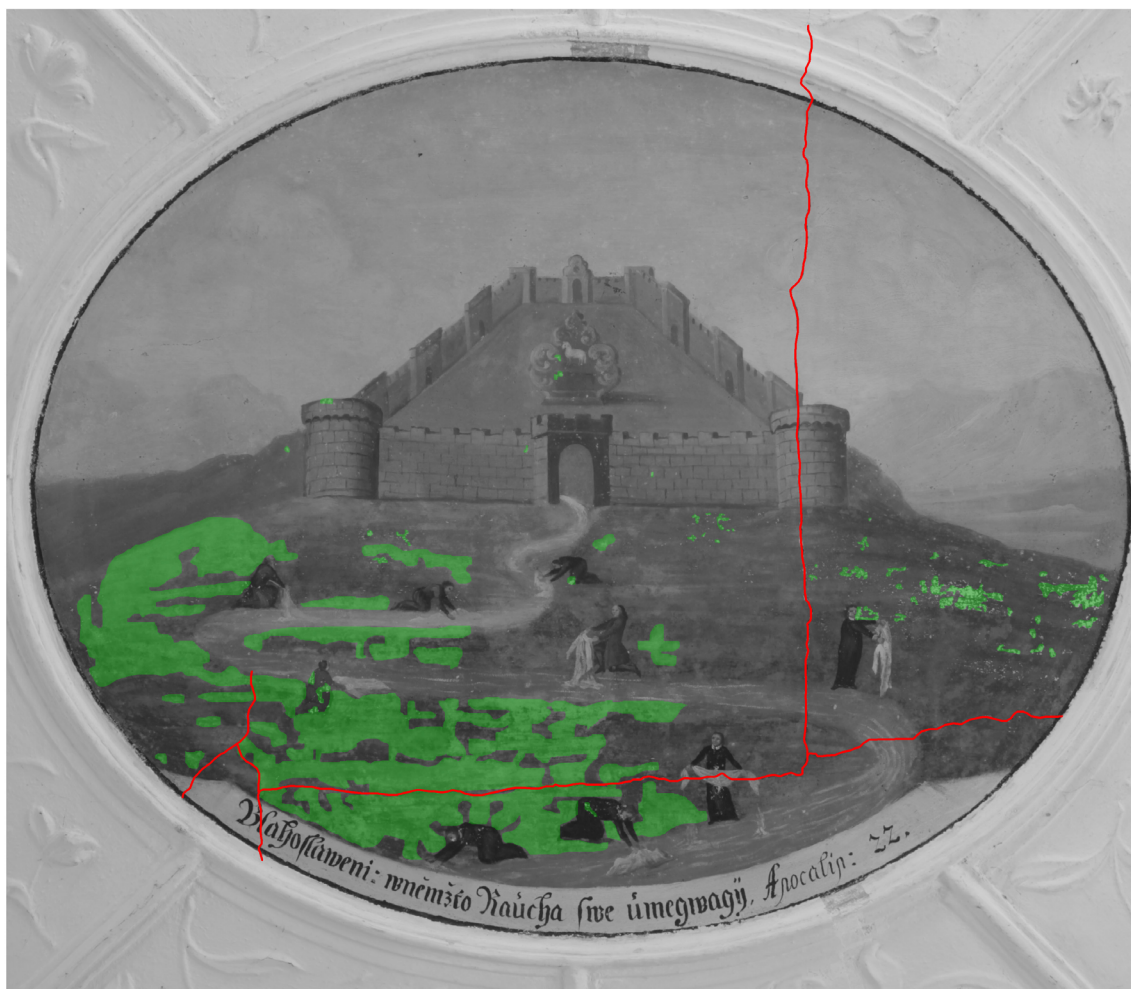
	celek	0.600 m ²	100%
	přemalby	0.477 m ²	80%

Obr. 73: Grafický zakres druhotných zásahů ve výjevu s motivem *Nebeského Jeruzaléma* v severní sakristii.

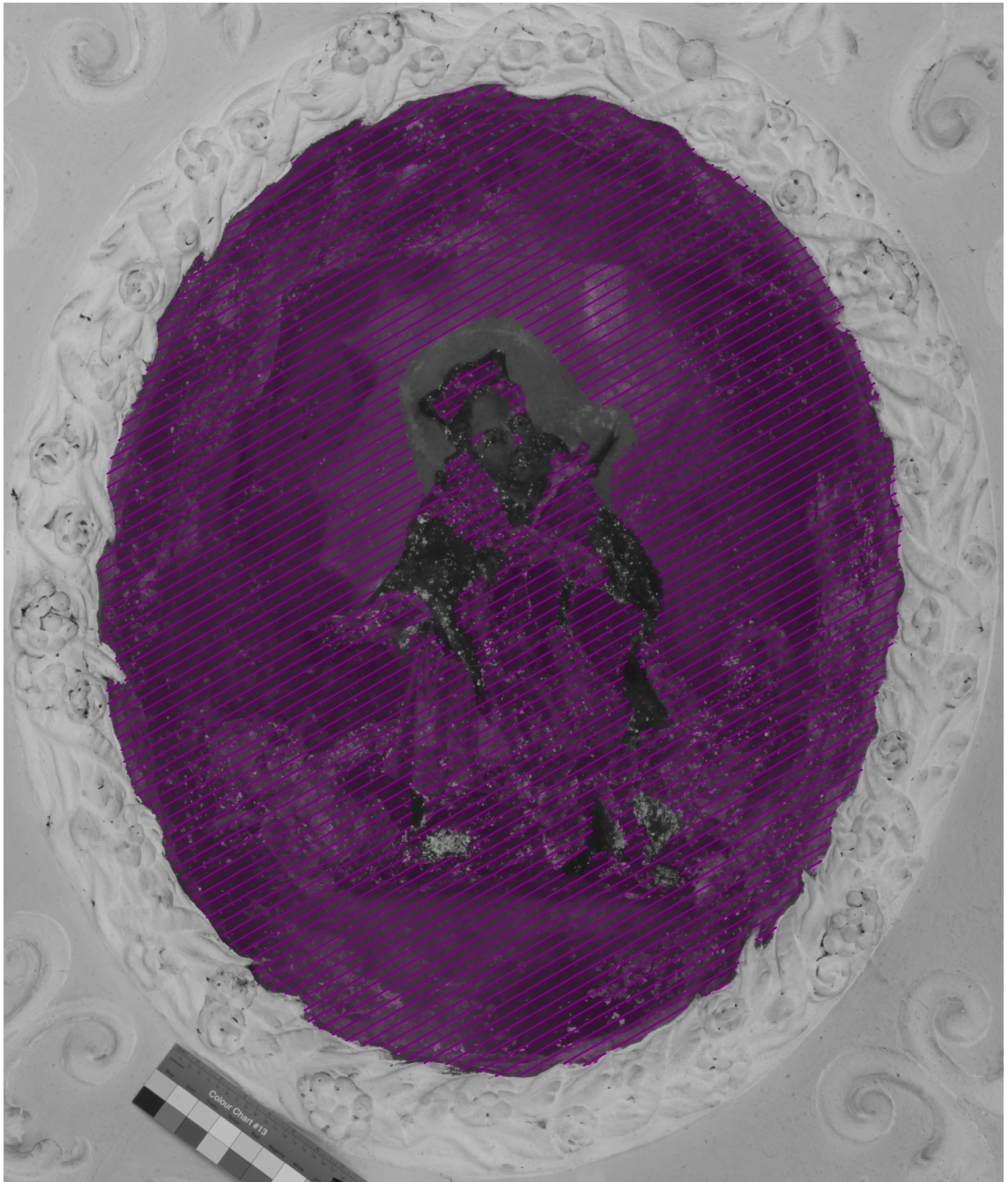
	celek	0.610 m ²	100.0%
	praskliny	1.694 m	-
	úplná ztráta barevné vrstvy	0.003 m ²	0.5%

Obr. 74: Grafický zakres poškození výjevu s motivem Nebeského Jeruzaléma v severní sakristii.

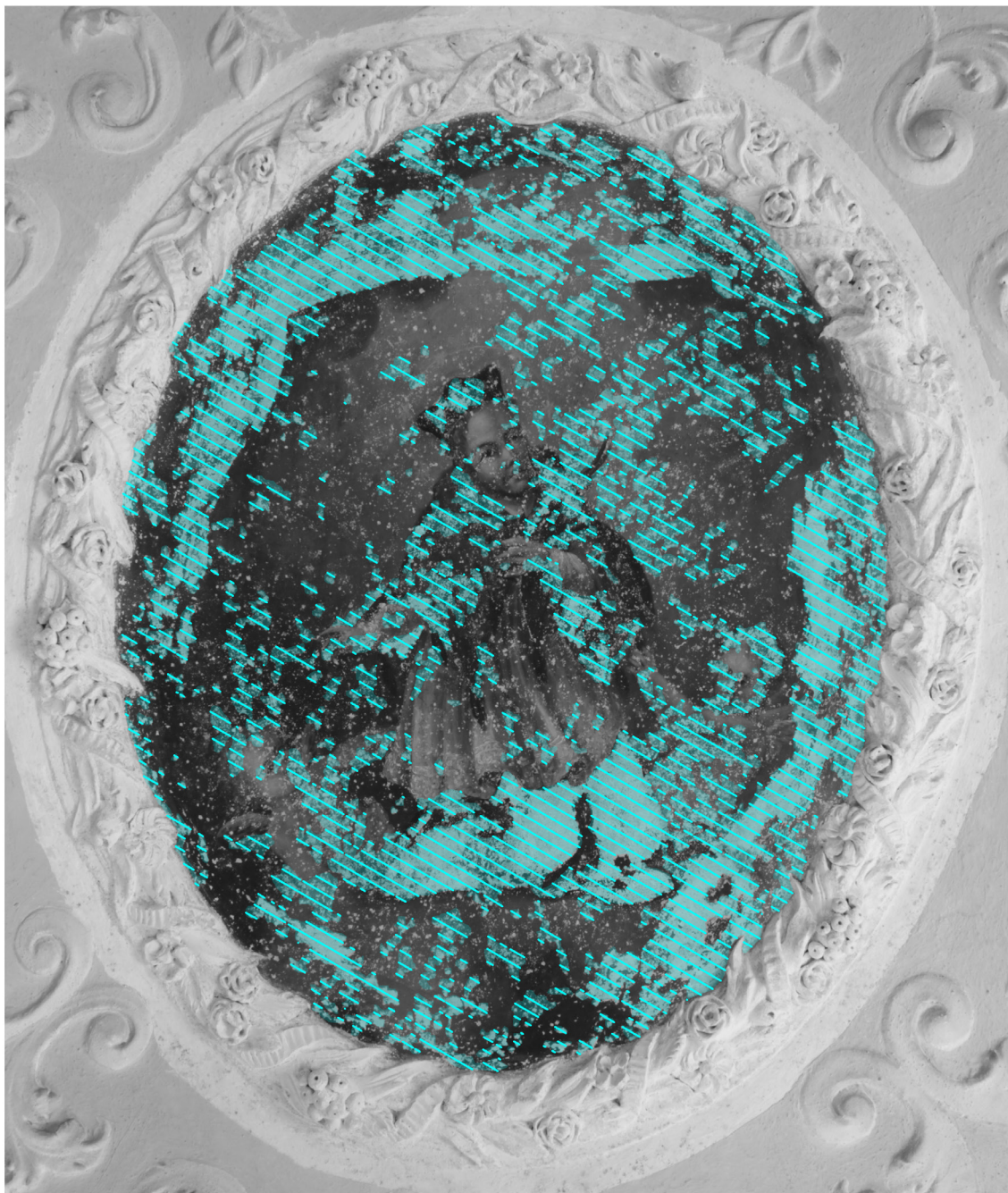
	celek	0.610 m ²	100%
	retuše	0.059 m ²	10%
	nové tmely	1.694 m	-

Obr. 75: Grafický zákres provedeného restaurátorského zásahu ve výjevu s motivem *Nebeského Jeruzaléma* v severní sakristii.

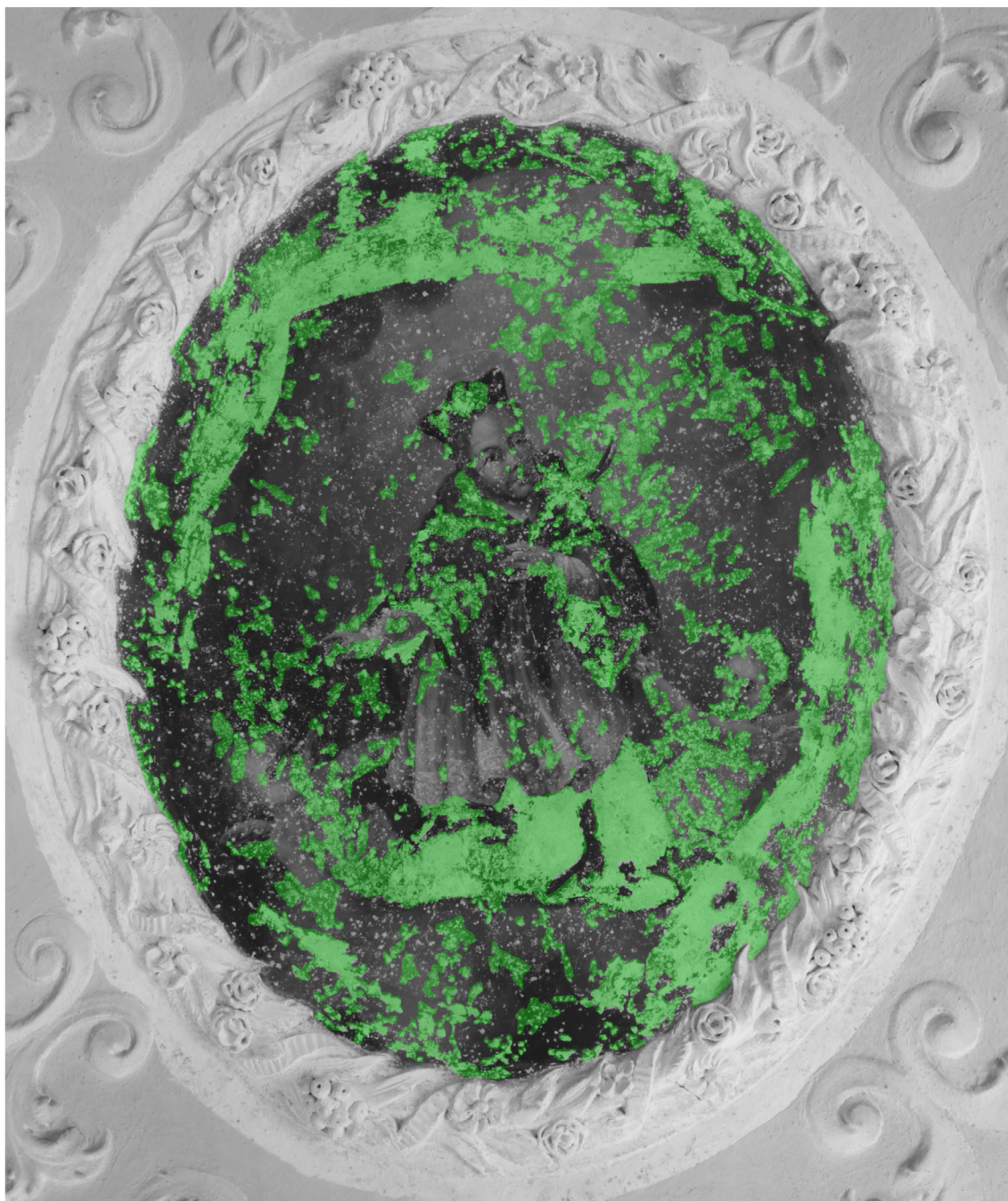
	celek	0.450 m ²	100%
	přemalby	0.411 m ²	91%

Obr. 76: Grafický zakres druhotných zásahů ve výjevu s motivem sv. Jana Nepomuckého vynášeného na nebesa.

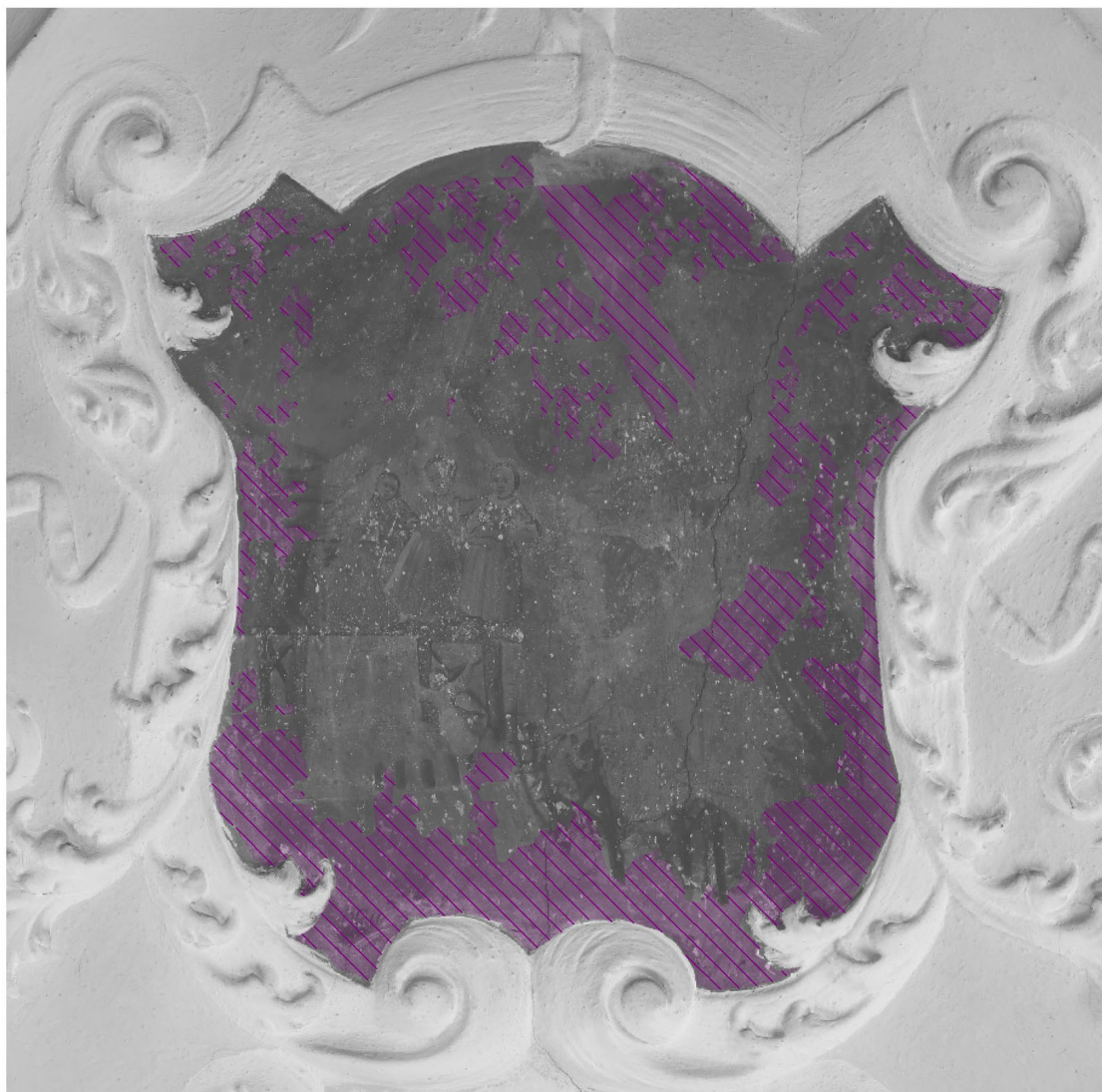
	celek	0.460 m ²	100%
	úplná ztráta barevné vrstvy	0.189 m ²	41%

Obr. 77: Grafický zakres druhotných poškodení výjevu s motivem sv. Jana Nepomuckého vynášeného na nebesa.

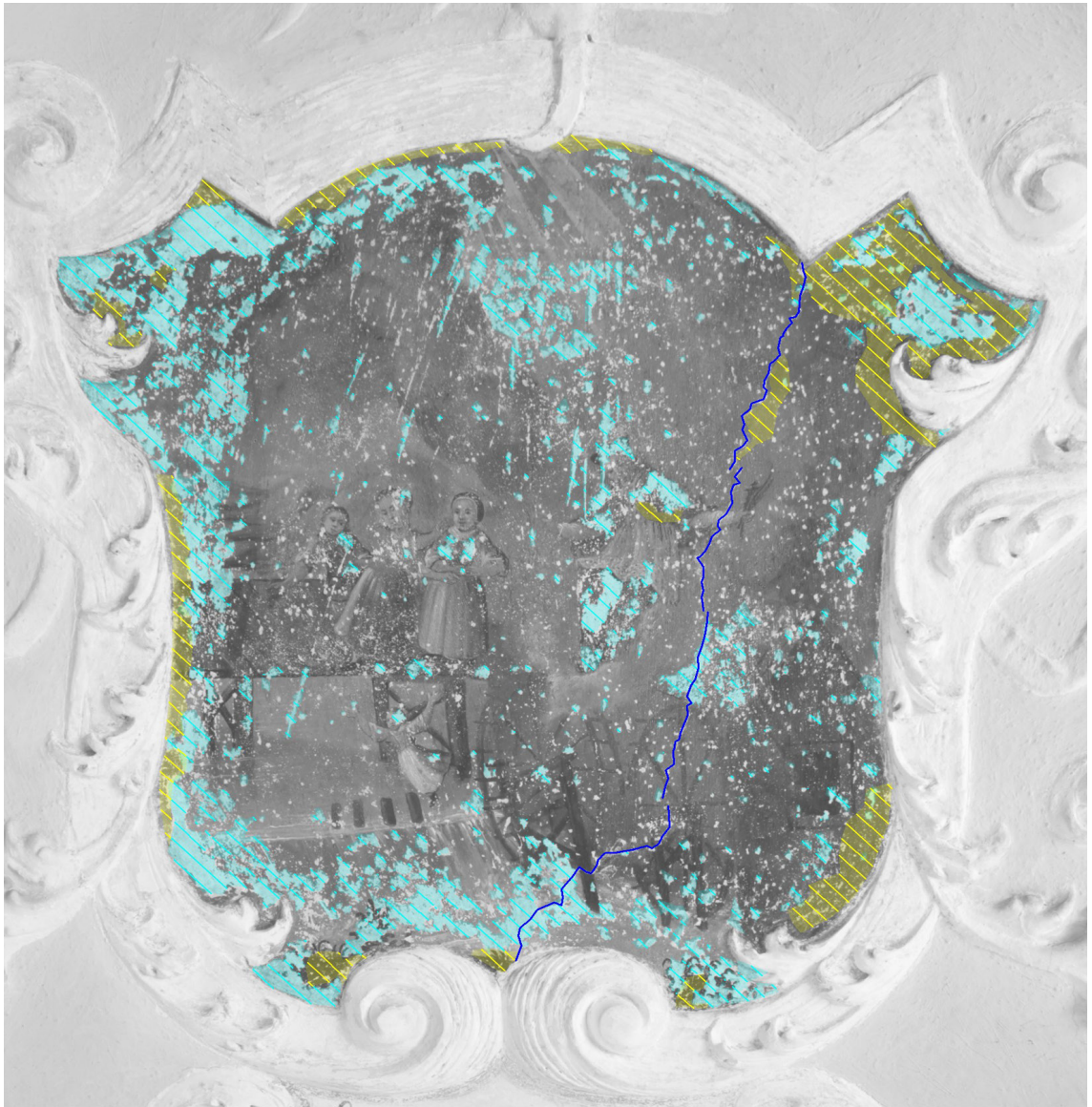
	celek	0.460 m ²	100%
	retuše	0.189 m ²	41%

Obr. 78: Grafický zákres provedeného restaurátorského zásahu ve výjevu s motivem sv. Jana Nepomuckého vynášeného na nebesa.

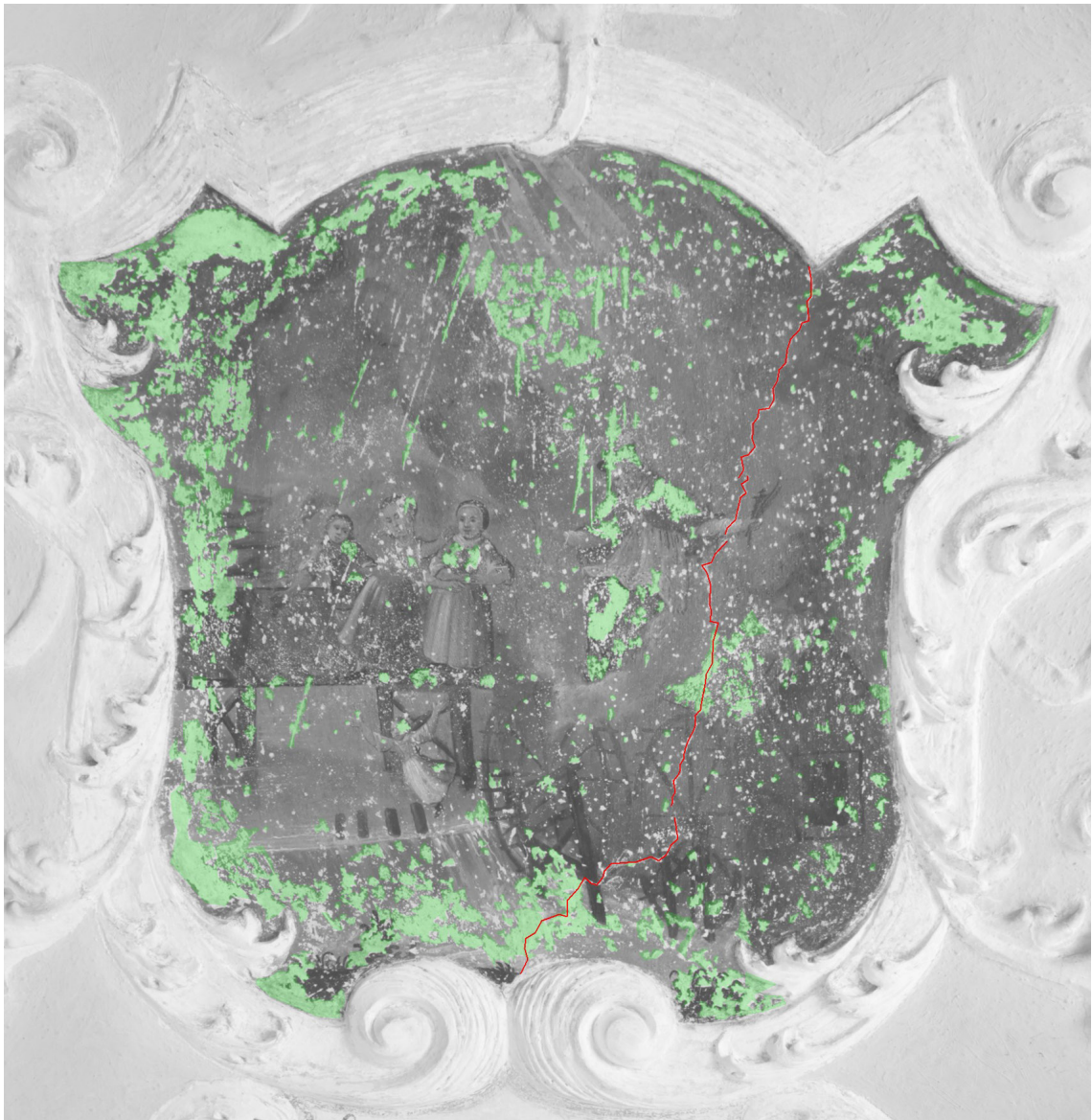
	celek	0.247 m ²	100%
	přemalby	0.050 m ²	20%

Obr. 79: Grafický zakres druhotných zásahů ve výjevu *Zachránění malé Rozálie Hodánkové.*

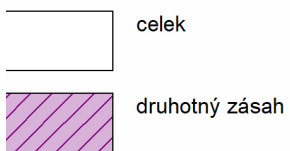
	celek	0.2925 m ²	100%
	praskliny	0.6500 m	-
	ztráta adheze barevné vrstvy	0.0100 m ²	3%
	úplná ztráta barevné vrstvy	0.0486 m ²	17%

Obr. 80: Grafický zakres poškození výjevu *Zachránění malé Rozálie Hodánkové*.

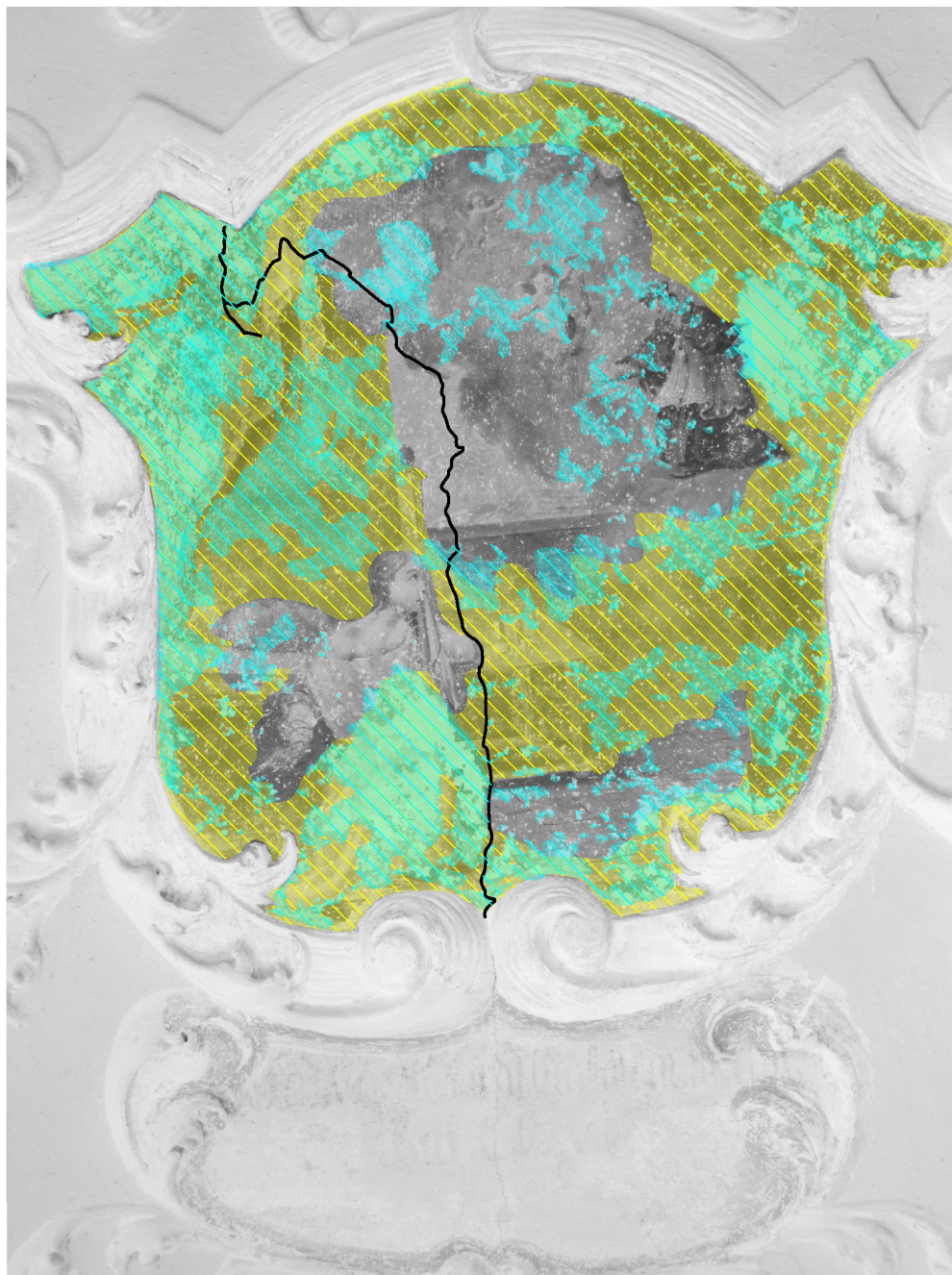

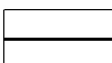
	celek	0.292 m ²	100%
	nové tmely	0.640 m	-
	retuš	0.049 m ²	17%

Obr. 81: Grafický zakres provedeného restaurátorského zásahu ve výjevu *Zachránění malé Rozálie Hodánkové*.

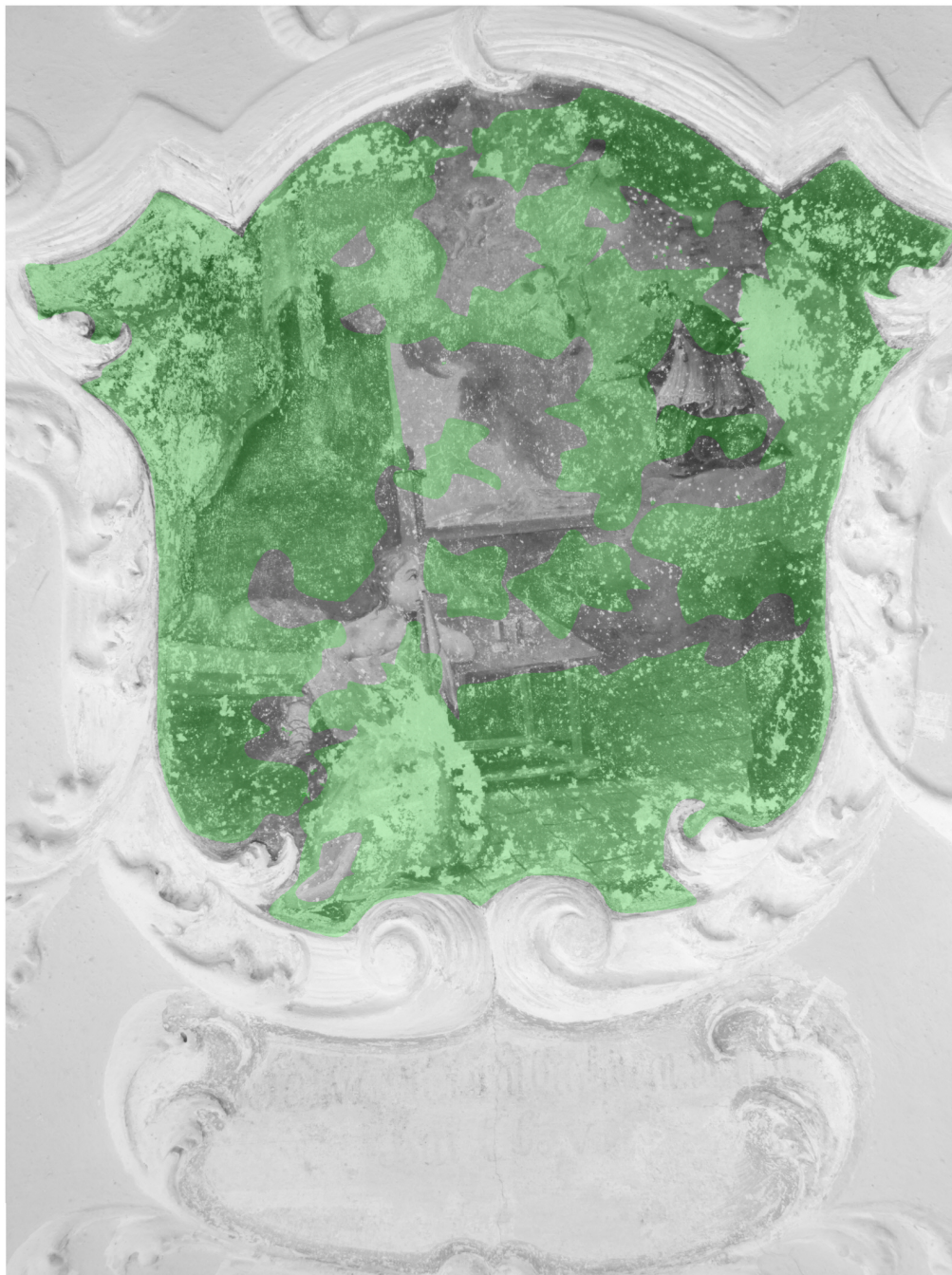

Obr. 82: Grafický zakres druhotných zásahů ve výjevu *Zázračné uzdravení Terezie Krebsové*.

	celek	0.262 m ²	100%
	ztráta adheze barevné vrstvy	0.170 m ²	65%
	úplná ztráta barevné vrstvy	0.108 m ²	41%
	trhlina	0.770 m	-

Obr. 83: Grafický zakres poškození výjevu *Zázračné uzdravení Terezie Krebsové*.

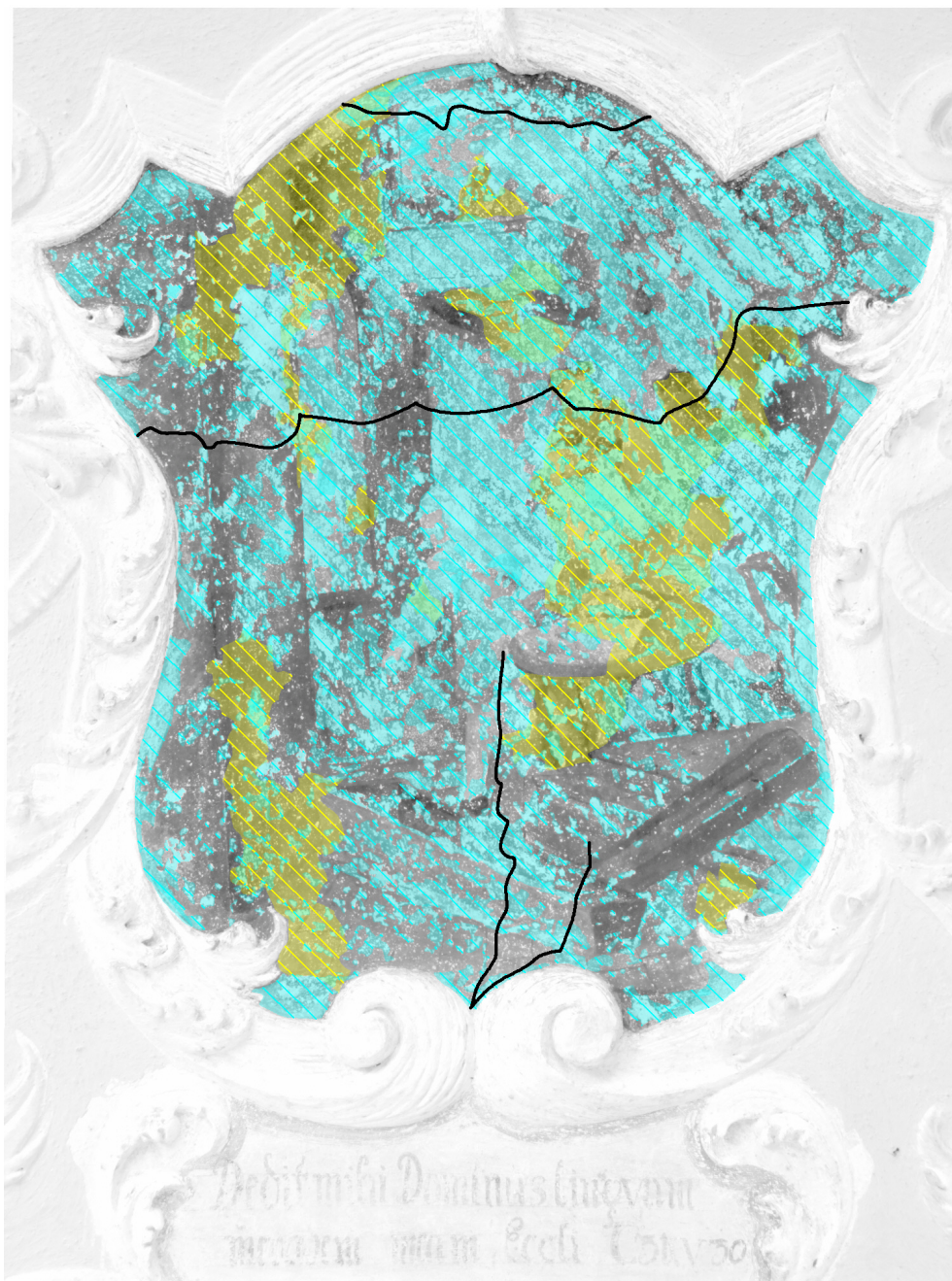
	celek	0.262 m ²	100%
	retuše	0.196 m ²	75%

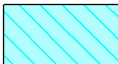

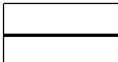
Obr. 84: Grafický zakres provedeného restaurátorského zásahu ve výjevu *Zázračné uzdravení Terezie Krebsové*.

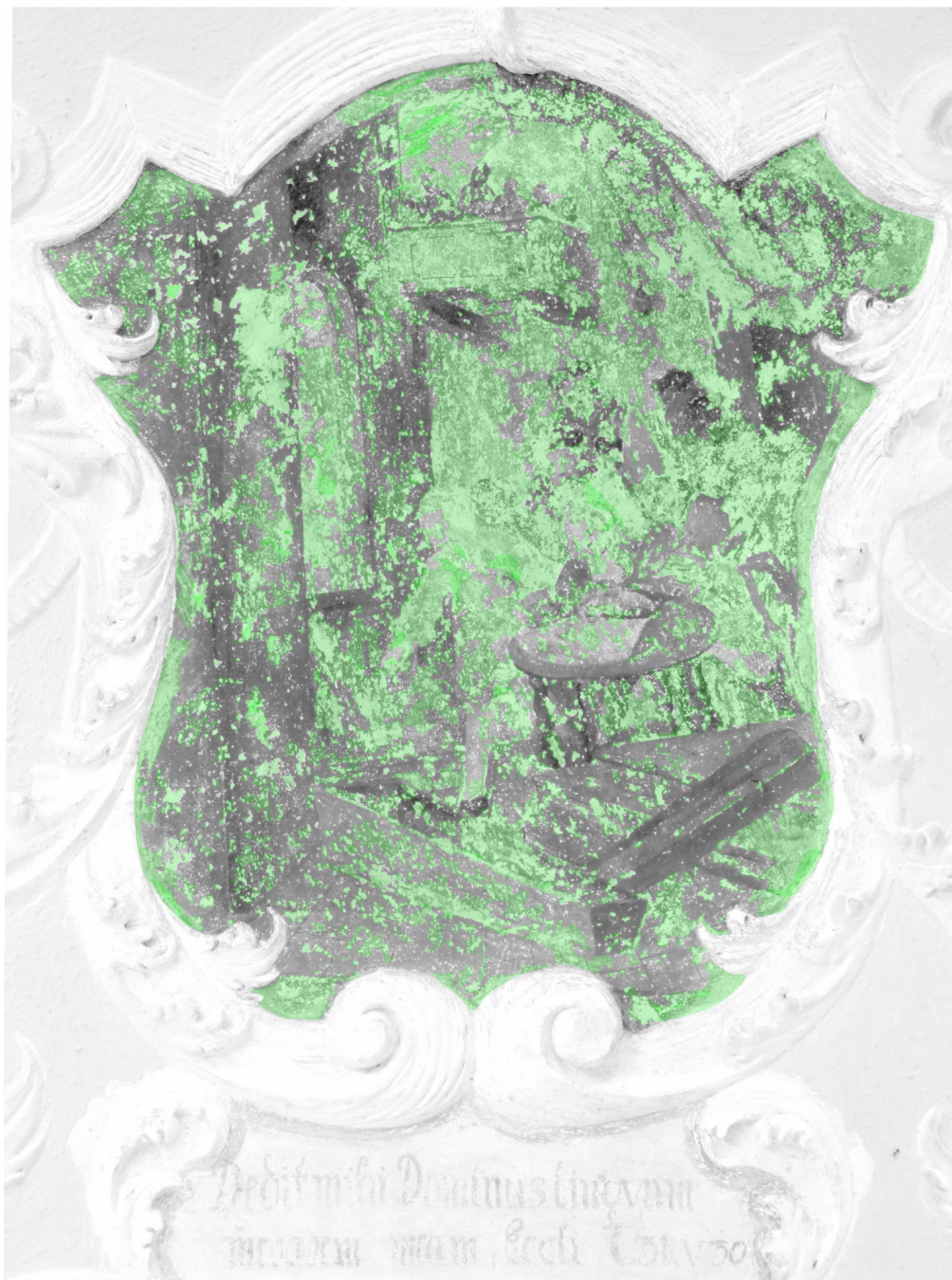
	celek	0.260 m ²	100.00%
	druhotný zásah	0.200 m ²	76.92%

Obr. 85: Grafický zakres druhotných zásahů ve výjevu
Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého.

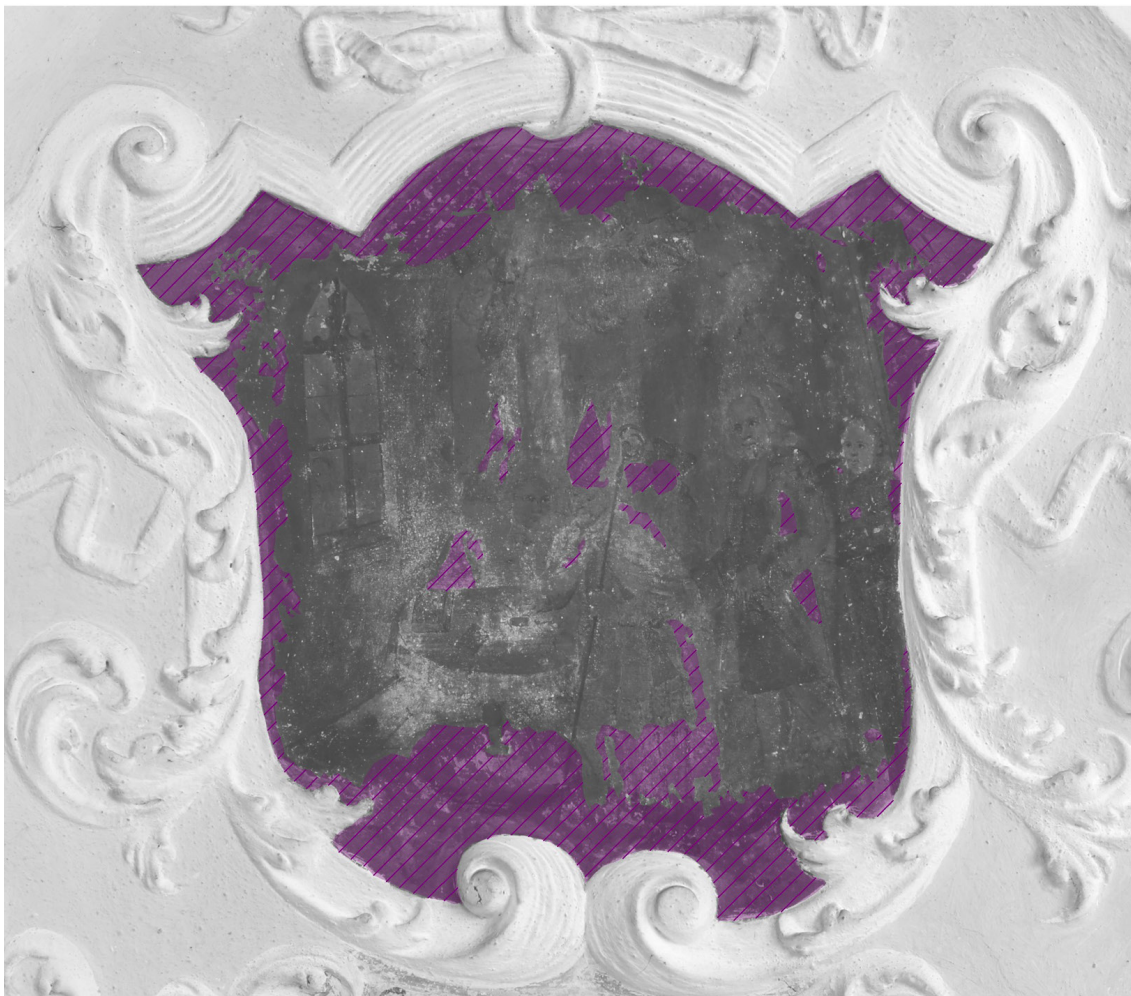
	celek	0.260 m ²	100%
	úplná ztráta barevné vrstvy	0.136 m ²	52%
	ztráta adheze barevné vrstvy	0.056 m ²	22%
	trhlina	1.170 m	-

Obr. 86: Grafický zakres poškození výjevu *Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého*.

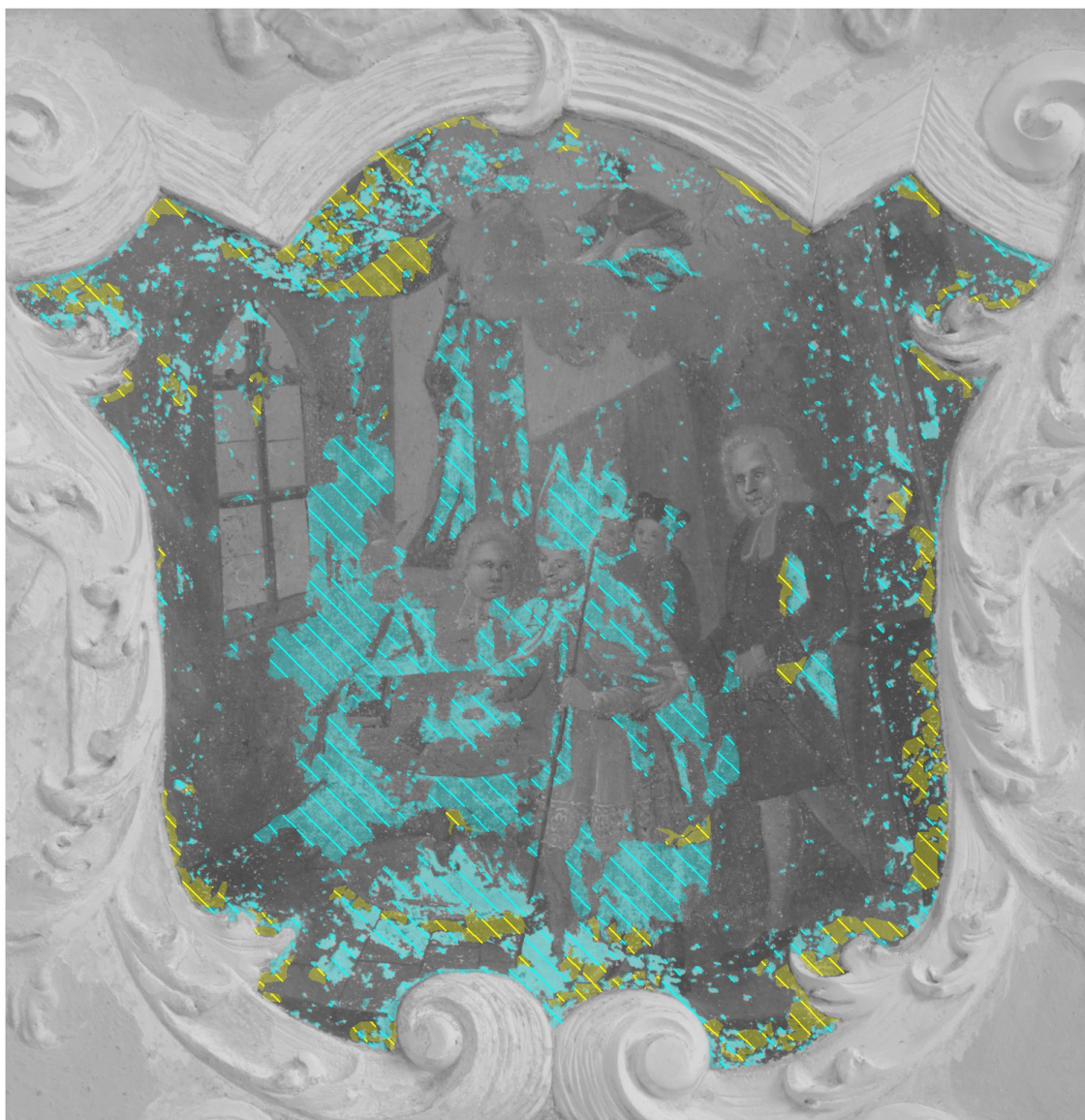
	celek	0.260 m ²	100%
	retuše	0.136 m ²	52%

Obr. 87: Grafický zakres provedeného restaurátorského zásahu ve výjevu *Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého*.

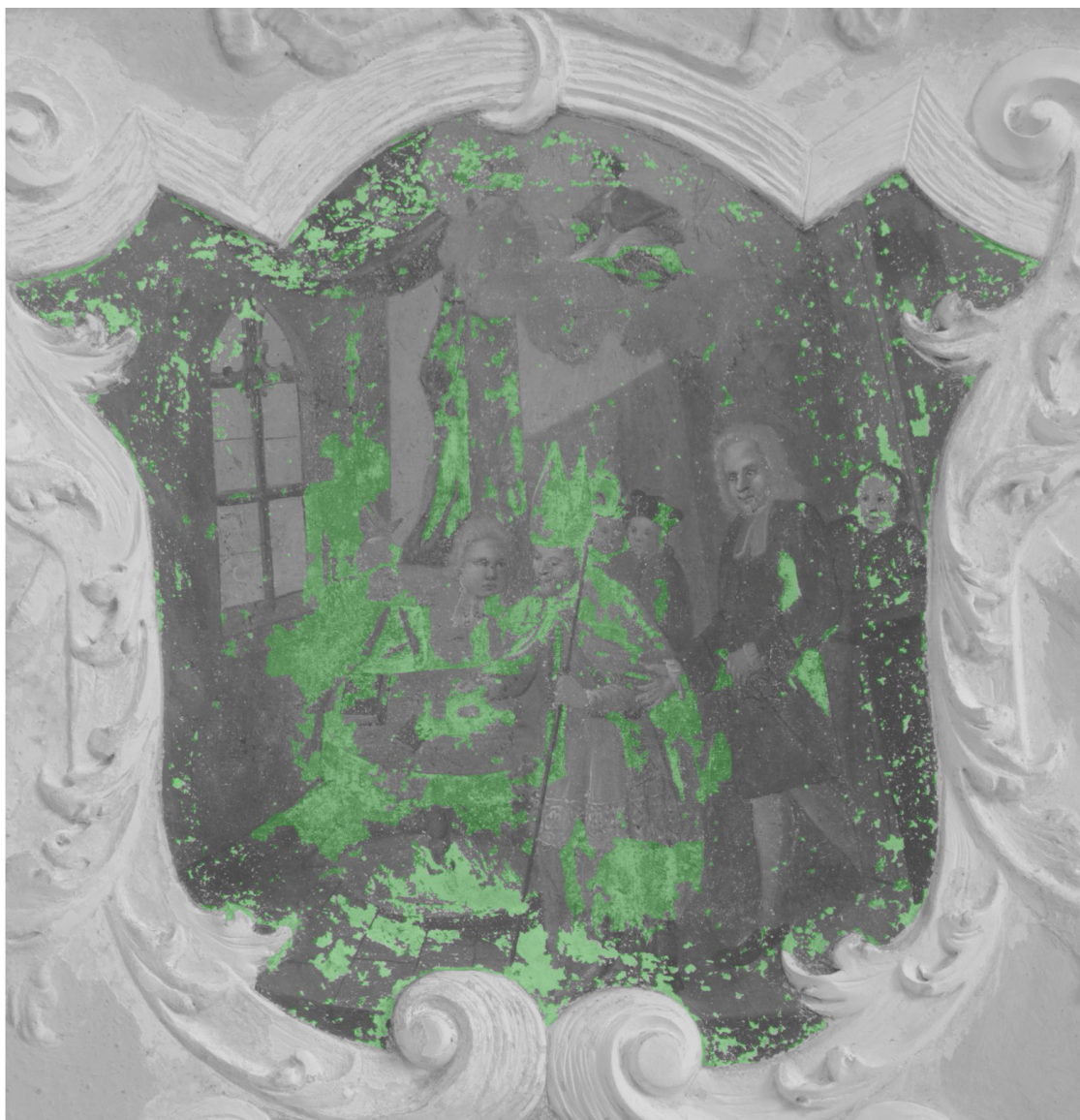
	celek	0.244 m ²	100%
	přemalby	0.060 m ²	25%

Obr. 88: Grafický zakres druhotných zásahů ve výjevu
Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého.

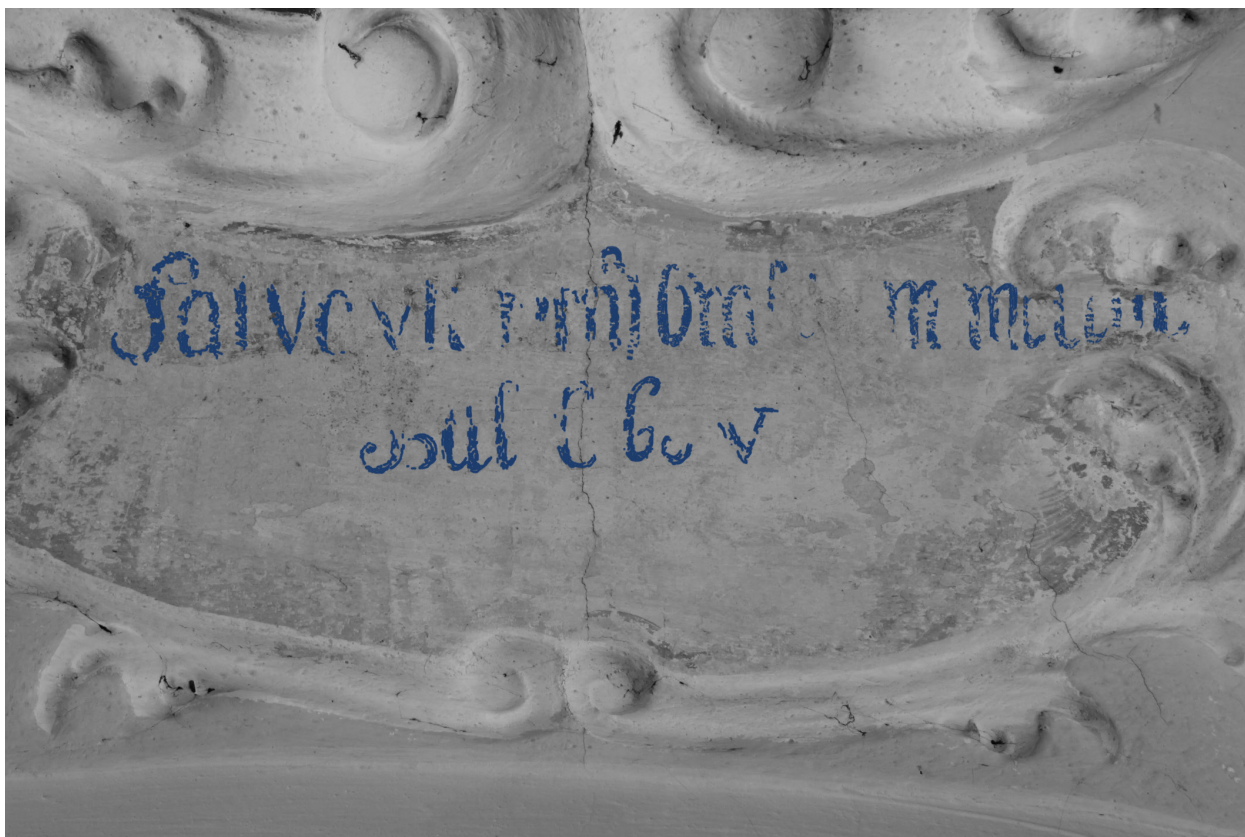
	celek	0.244 m ²	100%
	ztráta adheze barevné vrstvy	0.011 m ²	5%
	úplná ztráta barevné vrstvy	0.041 m ²	17%

Obr. 89: Grafický zakres poškození výjevu *Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého*.

	celek	0.244 m ²	100%
	retuše	0.041 m ²	17%

Obr. 90: Grafický zákres provedeného restaurátorského zásahu ve výjevu *Vyzvednutí ostatků Jana Nepomuckého*.

Obr. 91: Grafické zakreslení fragmentů původního nápisu dochovaného v textovém poli pod výjevem Zázračné uzdravení Terezie Krebsové.

Obr. 92: Grafický návrh rekonstrukce písma v textovém poli pod výjevem Zázračné uzdravení Terezie Krebsové. „Salvavit mihi brahium meum. Iza C 63 v 5“

10 Přílohy

Př. 01: Restaurátorský záměr – návrh na restaurování (kopie)

Př. 02: Závazné stanovisko (kopie)

Př. 03: Chemicko-technologický průzkum

Poutní kostel Panny Marie z roku 1701-1704
s ambity a rohovými kaplemi sv.Vavřince, sv.Vojtěcha, sv.Anny a Růžencovou
kaplí
KLOKOTY-TÁBOR

Popis a kulturně-historický význam památky:

Poutní kostel postaven v místech starší tvrze a původního farního kostela zničených v letech 1420-21. Roku 1440 opraven kostel, novostavba kostela podle plánu před rokem 1700. Stavba kostela v letech 1701-04, sakristie s oratořemi 1708. Boční kaple sv.Václava a Josefa z roku 1712-14, ambity s kaplemi z let 1729-30.

Kostel je jednolodní s trojboce uzavřeným presbytářem s bočními sakristiemi a oratořemi a s trojboce uzavřenými kaplemi po obou stranách lodí.

Stávající stav:

Kostel a boční kaple s ambity mají opraveny vnější fasády. Byly zahájeny dílčí restaurátorské práce (výklenková kaple sv.Jana Nepomuckého z roku 1724 a východní brána).

Kostel Panny Marie:

Presbytář a boční kaple sv.Václava a Josefa.

Klenby a špalety oken jsou pokryty bohatou štukovou výzdobou akantových arabesek s andílky a malovanými medailony s figurálními výjevy ze života svatých z roku 1708-1714.

Stávající stav maleb:

Povrch obrazů je ztmavlý (degradovaná fixáž), barevná vrstva uvolněná, odpadávající v šupinkách, lokálně již odpadaná. V minulosti již restaurované, jsou patrné četné, rozsáhlé ztmavlé přemalby. Stav maleb je havarijní.

Poškození štukové výzdoby nelze bez postavení lešení stanovit, ale lze na základě zkušeností z předcházejících restaurování štukové výzdoby kaple sv.Jana Nepomuckého a výzdoby východního vstupu předpokládat podstatné uvolnění štukových prvků a pozdější zásahy (v předcházejících restaurování se jednalo přibližně o 1/3 výzdoby).

Lod' kostela:

Štuková výzdoba stropu lodí s malovanými medailony technikou secco od V.Bartůčka z roku 1892.

Stávající stav:

Povrch maleb je znečištěn, rozsáhlé ztmavlé plochy přemalob. Barevná vrstva zpráškovatělá lokálně odpadaná.

Štuková výzdoba je uvolněná, na omítce, která je silně narušená trhlinami vniklými uvolněním rákosového podbití. Velké plochy omítky stropu jsou poškozené zatečením poškozenou střešní krytinou (v současnosti již opravenou).

Výmalba kostela pravděpodobně ze 70tých let minulého století neodpovídá významu známého poutního místa, spodní partie omítek jsou narušené vzlínající vlhkostí.

Boční kaple sv. Vavřince, sv. Vojtěcha, sv. Anny a Růžencová:

Štuková výzdoba s malovanými medailony z roku 1720-30. Malby jsou ve stejném stavu jako v presbytáři kostela, tzn. povrch maleb je znečištěn se ztmavými čelnými přemalbami. Barevná vrstva lokálně odpadaná. Bohatá štuková výzdoba stropů.

Presbytář-20 medailonů s figurální malbou

8 medailonů s nápisy,

8 malovaných štítů,

okenní špalety-13 medailonů s erby a motivem stromu,
štuková výzdoba stropu a okenních špalet

Vítězný oblouk-7 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba

Kaple sv. Václava a sv. Josefa

27 medailonů s figurálními výjevy, 5 malovaných štítů,
štuková výzdoba stropu a okenních špalet,

Lod' kostela:

9 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba stropu

Sakristie s oratořemi:

10 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba

Kaple sv. Vojtěcha 8 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba stropu

Růžencová kaple-8 medailonů, 8 nápisů (kartuše),
štuková výzdoba stropu

Kaple sv. Anny-15 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba stropu

Kaple sv. Vavřince-8 medailonů s figurálními výjevy,
štuková výzdoba stropu

Návrh na restaurování:

- 1) Odvlhčení zdiva kostela
- 2) Provedení restaurátorského průzkumu (zjištění původní barevnosti stěn a štukové výzdoby) a zjištění stavu maleb
- 3) Restaurování maleb: Vyčištění, zpevnění omítky, stabilizace barevné vrstvy, sejmutí přemaleb, výtmelení, retuš a konzervace,
- 4) Restaurování štukové výzdoby: Upevnění štukových prvků, sejmutí druhotných vápenných nátěrů, retuš a konzervace. V lodi kostela je štuková výzdoba provedena na rákosové podbití. Omítka je silně narušená trhlinami a bude nutné omítku kotvit k prkenné konstrukci.
- 5) Na základě průzkumu barevnosti stěn provést výmalbu kostela a kaplí.

MĚSTSKÝ ÚŘAD TÁBOR
Odbor územního rozvoje
Žižkovo náměstí 3 • 390 15 Tábor
Telefon: +420 381 486 111
Fax: +420 381 486 100
E-mail: posta@mu.tabor.cz
www.tabor.cz

S00FX00BXTFY

Římskokatolická farnost Klokoty
Staroklokotská 1
390 03 Tábor

Naše značka S-META 2607/2008 OR/V1 6
Vyřizuje Vičková Marie

Tábor
2008-02-06

Městský úřad Tábor, odbor územního rozvoje, jako orgán věcně a místně příslušný ve věci:

**„Tábor-Klokoty, kostel Panny Marie Klokotské s klášterem, parc.č. 1, k.ú.
Klokoty, č.r. 03-4878“**

vydává v přenesené působnosti podle § 42a zákona č. 20/1987 Sb. O státní památkové péči v platném znění a podle § 67 zákona č. 500/2004 Sb. Správní řád, na žádost vlastníka nemovitosti, Římskokatolické farnosti Klokoty, se sídlem Tábor, Staroklokotská 1, IČO 60060581, podanou podle § 14 odst. (1) zák. č. 20/1987 Sb. O státní památkové péči v platném znění dne 11.1.2008 a na základě vyjádření Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Českých Budějovicích, č.j.: NPU-331/327/2008 ze dne 29.1.2008, toto

ROZHODNUTÍ:

Restaurování maleb, barokních štuků a medailonů

spočívající v provedení restaurátorských prací v kostele a bočních kaplích sv. Vojtěcha, sv. Vavřince, sv. Anny a v Růžencové kapli, tj. odvlhčení zdi kostela, provedení restaurátorského průzkumu, restaurování maleb, restaurování štukové výzdoby a výmalba kostela a kaplí

dle restaurátorského záměru „Poutní kostel Panny Marie z roku 1701-1704 s ambity a rohovými kaplemi sv. Vavřince, sv. Vojtěcha, sv. Anny a Růžencovou kaplí, Klokoty-Tábor“ vypracovaného restaurátorem Mgr. Josefem Novotným, Praha v r. 2007, ve smyslu žádosti o vydání rozhodnutí dle ustanovení § 14 odst. (3) zákona č. 20/1987 Sb. O státní památkové péči v platném znění, se považuje za

přípustné

za předpokladu splnění následujících podmínek:

1. Restaurátorské práce může provádět pouze restaurátor s příslušným oprávněním MK ČR.
2. V restaurátorském návrhu nespecifikovaný postup odvlhčení zdiva a materiálová báze jednotlivých restaurátorských zásahů budou upřesněny a konzultovány s památkovými orgány. Do starších omítkových vrstev a štuků budou provedeny sondy za účelem zjištění původní barevnosti.
3. Před započítím restaurátorského zásahu bude svolána konzultační schůzka, na níž bude upřesněn postup prací.
4. Jednotlivé etapy restaurování budou průběžně konzultovány s odborným pracovníkem Národního památkového ústavu v Českých Budějovicích, na stavbě budou konány pravidelné kontrolní dny za účasti odborných pracovníků NPÚ a MěstÚ Tábor.
5. Práce budou ukončeny řádnou kolaudací, při níž bude odevzdána restaurátorská zpráva, která bude obsahovat kompletní fotodokumentaci postupu restaurování, doklady o použitých technologiích a textový popis prací; 1 výtisk restaurátorské zprávy bude odevzdán k archivaci do NPÚ České Budějovice, 1 výtisk na odbor územního rozvoje MěstÚ Tábor.

Toto rozhodnutí je současně ve smyslu § 14 odst. 3 zák. č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči v platném znění závazným stanoviskem.

Odůvodnění:

Městský úřad ve svém rozhodování vycházel ze žádosti vlastníka nemovitosti, z písemného vyjádření územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu v Českých Budějovicích, z předloženého restaurátorského záměru a z vlastních archivních materiálů.

Objekt se nachází na území ochranného pásma Městské památkové rezervace Tábor, které bylo prohlášeno Rozhodnutím ONV Tábor dne 20.5.1970 dle § 5 odst. 1 zák.č. 22/1958 Sb. o kulturních památkách a podle Vyhlášky č. 118/1959 Ú.l. o památkových ochranných pásmech.

Restaurátorské práce budou provedeny na rozsáhlém cyklu malovaných výjevů ze života Panny Marie, Ježíše Krista, který se spolu s výjevy z Písma svatého nalézá na fabionovém stropu lodi, klenbě kněžiště a na stěnách kostela. Jednotlivé výjevy jsou namalovány ve štukových kartuších a volnou plochu mezi nimi pokrývá štukový dekorační z akantových rozvilin, ovocných festonů a andálků. Celkem se jedná o 177 malovaných medailonů a cca 660 m² štukové výzdoby; stav maleb je havarijní – povrch obrazů je znečištěný se ztmavými čotnými přemalbami, barevná vrstva zpráškovatělá, lokálně odpadávající, spodní partie omítek jsou narušené vzlínající vlhkostí.

Poněvadž se jedná o práce umělecko-řemeslné, může restaurátorský průzkum a restaurátorské práce provádět pouze restaurátor s příslušným oprávněním MK ČR. Vzhledem k rozsahu prací i skutečnosti, že restaurátorský průzkum lze provést v lodi kostela až po postavení lešení, je nutná úzká a průběžná spolupráce restaurátorů s odborným pracovníkem územního pracoviště NPÚ; v rámci těchto konzultací bude upřesněn jak postup odvlhčení zdiva, tak materiálová báze restaurátorských zásahů. Práce budou ukončeny řádnou kolaudací a vypracováním restaurátorské zprávy podle § 10 vyhl. 66/1988 Sb. v platném znění, kterou se provádí zákon č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči.

Pravidelné kontrolní dny konané za účasti pracovníků památkové péče jsou v daném případě základním předpokladem pro zdárný průběh prací z hlediska zájmů státní památkové péče.

Z uvedených důvodů správní orgán rozhodl tak, jak je uvedeno ve výroku.

Průzkum nástropních maleb, severní oratoř kostel Nanebevzetí Panny Marie, Klokoty Chemicko-technologický průzkum

Akce: Restaurování nástropních maleb v kostele Nanebevzetí Panny Marie, restaurování vybraných výjevů severní oratoře

Objekt/zkoumaná část památky: klenba severní oratoře, výjevy označené SO2 a SO5

Materiál/technika: olejomalba na vápenném podkladu?, s přemalbami

Popis objektu a jeho stavu: popis stavu maleb detailně popisuje Restaurátorská dokumentace

Sloh, datace: původní malby jsou barokní, datovány do 1. pol. 18. stol., autor neznámý

Realizace restaurování: červen-srpen 2017

Lokalizace památky: Staroklokotská 1, 390 03 Tábor (Jihočeský kraj)

Objednatel/zadavatel restaurování: Římskokatolická farnost Tábor-Klokoty, Staroklokotská 1, 39003 Tábor

Zadání a cíle průzkumu:

ad 1) Stratigrafie vzorků barevných úprav - studium stratigrafie se zaměří na popis výstavby povrchových vrstev odebraných vzorků. Primárním cílem průzkumu je popsat původní souvrství vrstev a odlišit pozdější úpravy. Průzkum bude proveden na příčných řezech vzorky (nábrusy) pomocí mikroskopických technik optické a skenovací elektronové mikroskopie (SEM).

ad 2) Skladba vybraných barevných vrstev - průzkum bude zaměřen na analýzu použitých pigmentů a pojiva v původních barevných vrstvách i pozdějších úpravách. Rozdíly v paletě užitých pigmentů mohou být specifické pro dílčí etapy oprav maleb a mohou napomoci při jejich bližší specifikaci i komparaci restaurovaných výjevů.

Restauroují: studenti 4. ročníku Fakulty restaurování (FR), Ateliéru restaurování nástěnné malby a sgrafita (ARNMS), Univerzita Pardubice (UPa) - Josef Mathes, Oldřiška Horáková

Odborný a pedagogický dozor: Mgr. art. Jan Vojtěchovský, vedoucí ARNMS, FR, UPa.

Průzkum provádí: Ing. Renata Tišlová, PhD., Katedra chemické technologie, FR, UPa.

Obř. 1-3: kostel Nanebevzetí Panny Marie, pohled na klenbu severní oratoře, výjevy SO2 a SO5. Foto: ANM, FR, UPa.

II. METODY PRŮZKUMU, INSTRUMENTACE

a) Optická mikroskopie (OM) nábrusů v odraženém bílém světle a fluorescenci (UV a modrém světle)

Popis analýzy: metoda slouží pro dokumentaci a charakterizaci povrchových úprav. Metodou lze popsat stratigrafii vrstev, orientační materiálové složení.

Instrumentace a podmínky měření: optický mikroskop Nikon Eclipse LV-100, pozorování bylo prováděno na příčných řezech vzorky (nábrusech) v odraženém bílém světle, UV a modrém světle. Mikroskop je vybaven fluorescenční jednotkou Nikon s UV 365 nm fluorescencí. Analýzu provedla Mag. Isabella del Gaudio, KCHT, FR UPa.

b) Skenovací elektronová mikroskopie (SEM) s mikrosondou (EDX) - prvková analýza barevných vrstev

Popis analýzy: při analýze se zjišťuje stratigrafie a prvkové složení vybraných vrstev, na základě ní lze určit složení vrstvy (pigmenty, plniva, příp. pojiva).

Instrumentace a podmínky měření: skenovací elektronový mikroskop MIRA3-LMU (TESCAN) nebo VEGA3-SG s EDX analyzáto-rem v režimu zpětně odražených elektronů (BSE). Vzorky byly analyzovány ve vysokém napětí 20kV, před analýzou pouhličený. Vzorky byly analyzovány ve formě nábrusů.

c) Mikrochemické testy

Popis analýzy: při analýze se zjišťuje skladba pojiva chemickými testy s důkazovými činidly.

Instrumentace a podmínky měření: U vybraných vzorků byly provedeny testy na důkaz proteinů, vysychavých olejů a polysacharidů. Kromě organických složek byl proveden test na obsah uhlíčitanu vápenatého, který může být pojivem barevných vrstev v případě vápenných technik malby. Zkoušky se provádí s malým množstvím vzorku (řádově desetiny až jednotky mg) v mikropipetách. Rozsah prováděných zkoušek závisí na možnostech vrstvy separovat a množství dodaného vzorku.

d) Infračervená spektrometrie s Fourierovou transformací (FT-IR)

Popis analýzy: metoda slouží pro analýzu pojivových složek malby.

Instrumentace a podmínky měření: infračervený spektrofotometr s Fourierovou transformací (FTIR) Nicolet 380 se SeZn ATR krystalem. Vyhodnocení spekter bylo provedeno pomocí programu OMNIC 7.3 srovnávací metodou se spektry standardu knihovny FR a Polymers Miracle UP a databáze IRUG (<http://www.irug.org/search-spectral-database>). Infračervená spektrometrie – práškový vzorek byl měřen bez úprav. Analýzu provedla Mag. Isabella del Gaudio, KCHT, FR UPa. Analýza byla provedena pouze na originálním barevném souvrství.

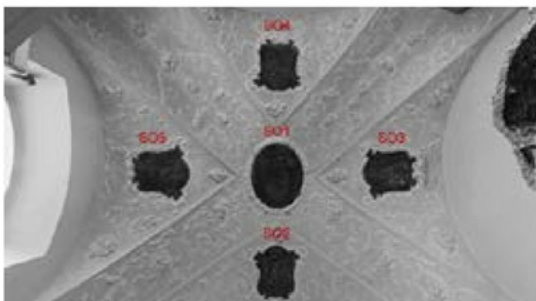
III. VZORKY K ANALÝZE

Popis vzorků a míst odběru sumarizuje Tab. I, detaily míst odběru jsou detailně zdokumentovány v *Restaurátorské dokumentaci*, orientačně označeny v Obr. 4. Detaily míst odběru dokumentuje Obr. 5a-d.

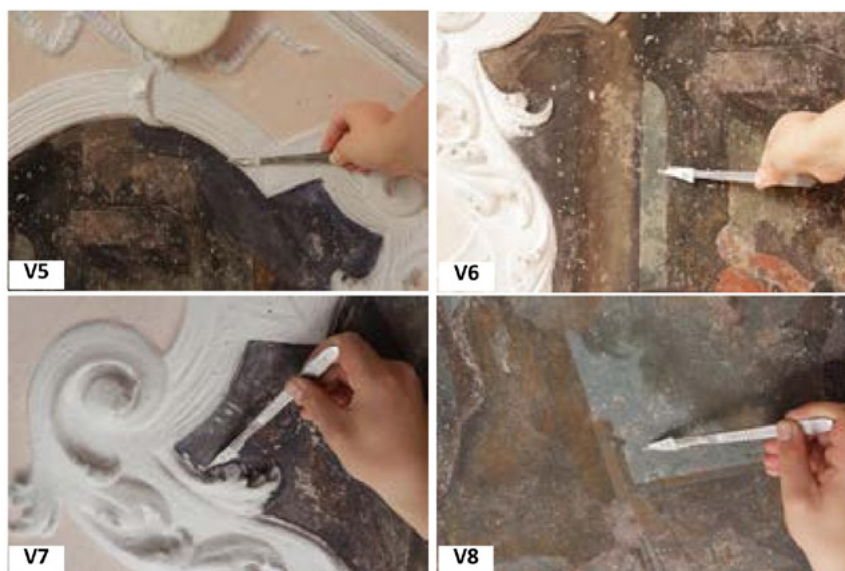
Odběr vzorků: studenti pod odborným vedením pedagoga

Označení: vzorky byly označeny dle zadavatele V5-V8, označení čísla (8794-8797) vyplývá ze vzorkového systému Katedry chemické technologie, FR UPa, kde budou vzorky archivovány.

Popis vzorků: Vzorky povrchových úprav (V5-V8) byly dodány jako zlomky souvrství. Vzorky byly odebrány z výjevů označených SO2 (V5 a V6) a SO5 (V7 a V8). Bližší specifikaci a dokumentaci míst odběru vzorků lze nalézt v *Restaurátorské dokumentaci*.

Obr. 4: Dokumentace míst odběru - zakres výjevů v rámci restaurované části severní oratoře. Předmětem průzkumu jsou výjevy SO2 a SO5. Grafická úprava: J. Mathes, FR UPa.

Obr. 5a-d: Místa odběru vzorků V1-V4.

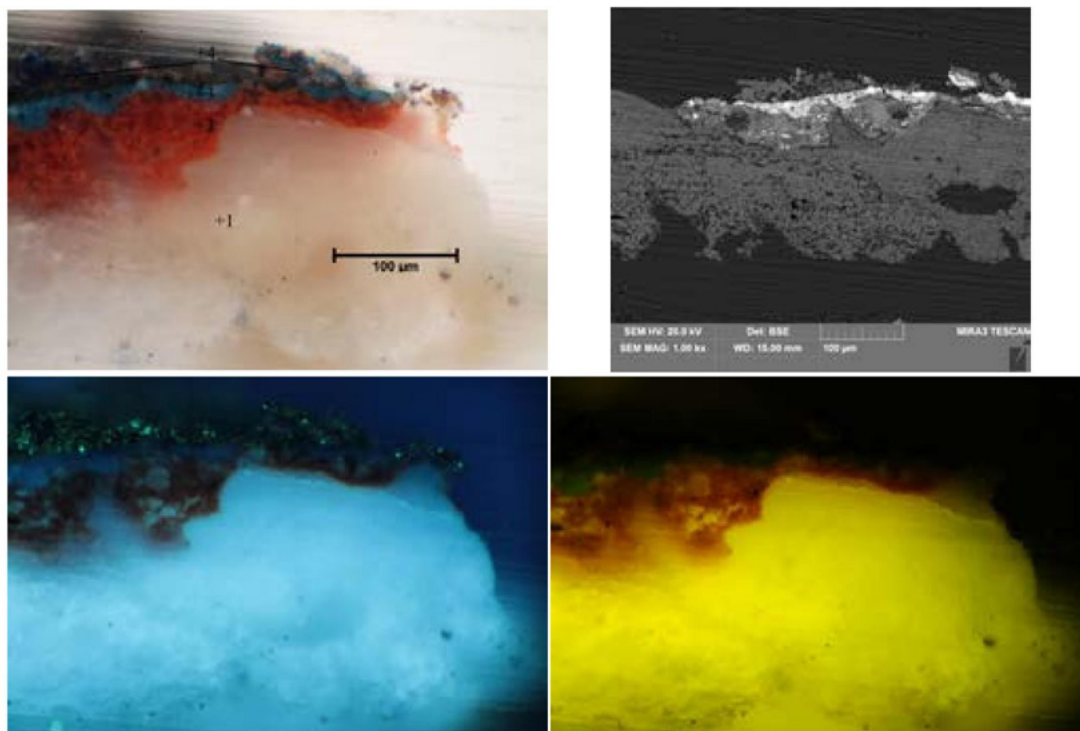
vzorek	popis vzorku	Místo odběru	Požadovaný průzkum	Metody analýzy
V5/8794	tmavě modrá na bílém podkladu	malba závěsu, výjev SO2	stratigrafie analýza složení vrstev analýza pojiva	optická mikroskopie
V6/8795	světle modrá na bílém podkladu	malba oblohy, výjev SO2		skenovací elektro- nová mikroskopie s EDX mikrosondou (SEM-EDX)
V7/8796	tmavě modrá na bílém podkladu	malba závěsu, výjev SO5		Infračervená spektro- metrie
V8/8797	světle modrá na bílém podkladu	malba oblohy, výjev SO5		mikrochemické zkoušky

Tab. 1: Vzorky k chemicko-technologickému průzkumu. Popis vzorků, míst odběru a požadovaný průzkum. Místa odběru jsou zdokumentována na Obr. 5a-d, v rámci klenby vyznačena na Obr. 4. Detail míst odběru a jejich popis je uveden v *Restaurátorské dokumentaci*.

IV.A VÝSLEDKY PRŮZKUMU - STRATIGRAFIE, SLOŽENÍ POVRCHOVÝCH VRSTEV

V5/8794: tmavě modrá na bílém podkladu

Místo odběru vzorku: malba závěsu, výjev SO2

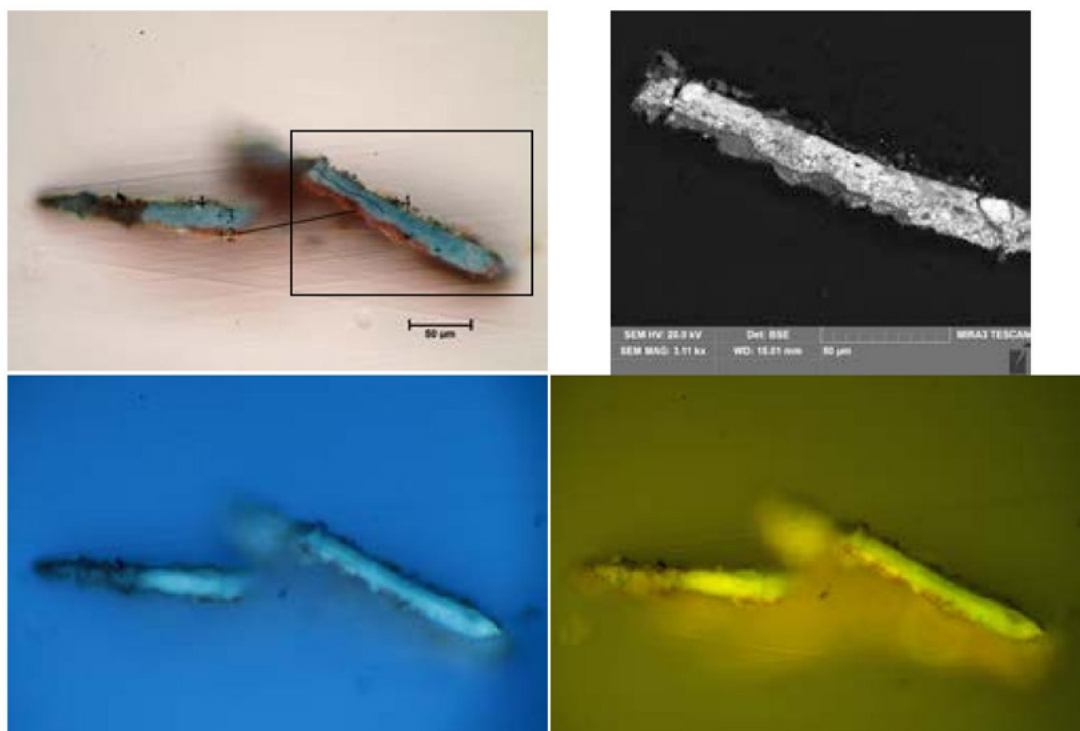

Obr. 6 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V5 (8794). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 500x. b, c) snímky v UV a modrém světle. d) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V5/8794	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
1	bílý podklad	Ca, S, Si (Al, Na, K, Mg, Cl, P)	podklad; vápenný nátěr bez přítomnosti kameniva, hlavní složkou je uhličitán vápenatý patrně s obsahem znečišťujících příměsí s obsahem křemíku (Si) a hliníku (Al). V pojivu byla dále zjištěna zvýšená koncentrace složek obsahující síru (S) - může se jednat o příměs jinak vápenného pojiva, příp. kontaminací vrstvy síranem vápenatým z okolí. Ve vrstvě byl dále zjištěn obsah chloru (Cl), hořčíku (Mg) a fosforu (P). Na povrchu podkladu je patrné rozhraní tvořené karbonatizovanou vrstvičkou vápenného pojiva.
2	červená	Si, Pb, Al, Fe, Ca (Na, K, Mg, Cl, P, Ti, As?) zrna červená hlinka: Si, Al, Fe (Ti, stopy alkálií) zrna olovnatý pigment (patrně minium): Pb	podklad, přípravná vrstva; s nazelenalou luminiscencí. Obsahuje červenou hlinku (s obsahem Ti), příměs olovnatého pigmentu (nelze jednoznačně určit zda se jedná o příměs minia nebo olovnaté běloby, nelze vyloučit přítomnost obou pigmentů). Ve vrstvě byla dále zjištěna malá příměs uhličitánu vápenatého (patrně ne užitého jako pojiva, ale spíše jako běloby). Ve vrstvě zjištěna přítomnost sloučenin s obsahem chloru (Cl), arsenu (As) a fosforu (P). U přítomnosti arsenu nelze vyloučit malou příměs As pigmentů (viz. vzorek V6/8795).
3	sv. modrá	Pb, Ca, Al, Fe, Si (K, P, Na, na povrchu vrstvy As?)	barevná úprava; vrstva obsahuje olovnatou bělobu, příměs uhličitánu vápenatého, modrý pigment je pruská modrá. Ve vrstvě zjištěn obsah fosforu (P) (zdrojem je patrně proteinová složka pojiva, viz. výsledky analýzy pojiva, kap. IV.B), při povrchu byl zjištěn zvýšený obsah sloučenin na bázi arsenu (As) (kontaminace vrstvy z vrstvy 2 nebo příměs As pigmentu).
4	tmavě modrá	Si, Al, Ca, Na, S, (Fe, K, Mg, P, Cl) zrna ultramarín: Si, Al, Na, S zrna zinková běloba: Zn	barevná úprava; s výraznou nazelenalou luminiscencí danou přítomností zinkové běloby (Zn). Modře jsou směs pruské modré a modrého ultramarínu. Vrstva dále obsahuje příměs červené hlinky a uhličitánu vápenatého (opět se patrně nejedná o pojivo). Ve vrstvě zjištěna příměs sloučenin s obsahem arsenu (As) a fosforu (P).

V6/8795: světle modrá na bílém podkladu

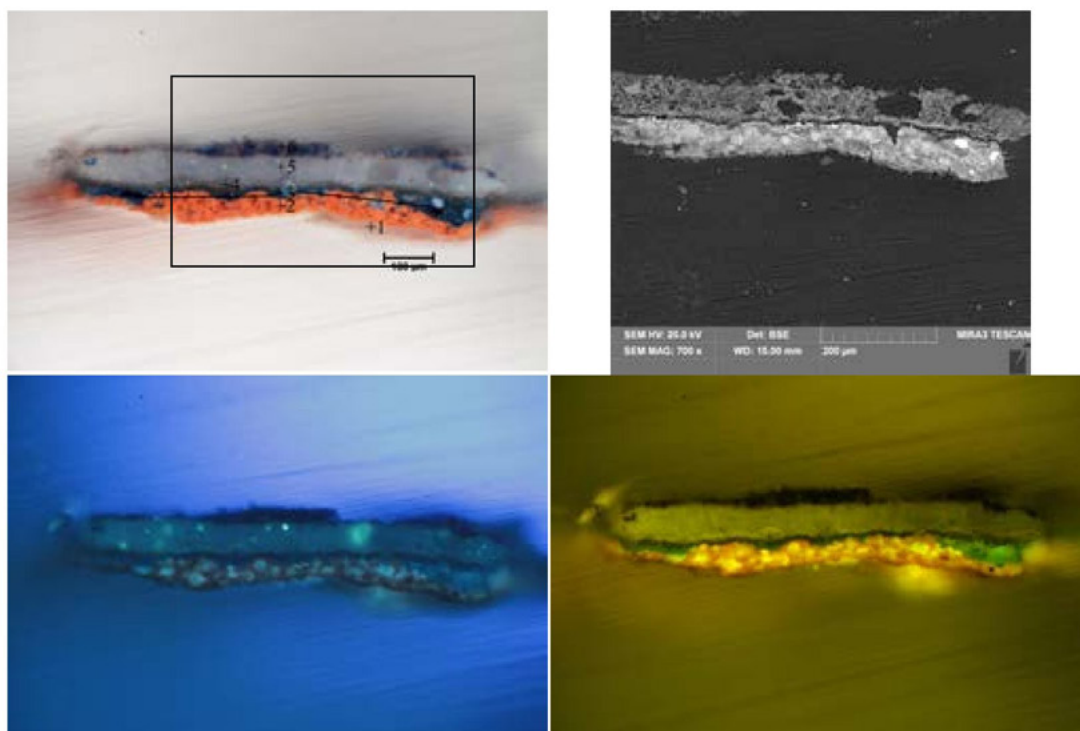
Místo odběru vzorku: obloha, výjev SO2

Obr. 7 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V6 (8795). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V5/8794	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
1	bílý podklad		podklad; u vzorku chybí
2	červená	<u>Si</u> , Pb, Al, Fe, Ca (Na, K, Mg, Cl, P, Ti, As?) zrna červená hlínka: <u>Si</u> , Al, Fe (Ti, stopy alkálií) zrna As pigment (patrně auripigment): <u>As</u>	podklad, přípravná vrstva; bez viditelné luminiscence. Složení vrstvy odpovídá skladbě vrstvy 2 u vzorku V5/8794. Obsahuje červenou hlínku, pigment/pigmenty s obsahem olova (Pb), příměs uhličitanu vápenatého a patrně i pigmentů s obsahem arsenu (As). Ve vrstvě byla dále zjištěna přítomnost složek s obsahem chloru (Cl) a fosforu (P).
3	sv. modrá	<u>Pb</u> , Ca, Al, Fe, Si (K, P, Na) zrna olovnatá běloba: <u>Pb</u> uhličitan vápenatý: <u>Ca</u> zrna pruská modrá (srážené na hliníkový substrát): <u>Al</u> , Fe (K i Na)	barevná úprava; provedená ve dvou nánosech, svrchní vrstva se vyznačuje tmavším odstínem. S bělavou luminiscencí. Obě vrstvy mají identické složení, liší se obsahem běloby. Vrstvy obsahují olovnatou bělobu, příměs uhličitanu vápenatého, modrý pigment je pruská modrá (analyzovaná modrá zrna se vyznačují zvýšeným obsahem hliníku patrně užitého jako srážecí substrát, kromě něj se v zrnech vyskytují železo (Fe) a nízká koncentrace alkálií (K, Na). Ve vrstvě byl zjištěn obsah složek s přítomností fosforu (P).
4	zeleno-modrá	<u>org.</u> , Si, Pb, Al, S, Ca, Fe (K, Na, Mg, lokálně Ti), zvýšený obsah fosforu (P) zrna modrý ultramarín: Si, Al, Na, S, méně K zrna zelená: viz. výše, vyšší obsah K	barevná úprava; tenká vrstva proměnlivé tloušťky, bez viditelné luminiscence. Vrstvu prakticky tvoří pouze ojedinělá zrna pigmentu. Hlavní složkou je patrně umělý ultramarín, který je ve vrstvě přítomen ve dvou barevných variantách - modré a ojediněle zelené. Vrstva dále obsahuje příměs červené hlínky. Běloba je patrně olovnatá běloba (olovnatý pigment může být i minium)s příměsí uhličitanu vápenatého. Pojivo je patrně organického původu (zvýšený obsah organických látek ve vrstvě i výjimečně vysoký obsah fosforu (P)).

V7/8796: tmavě modrá na bílém podkladu
Místo odběru vzorku: malba závěsu, výjev SOS

Obř. 8 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V7 (8796). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 200x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

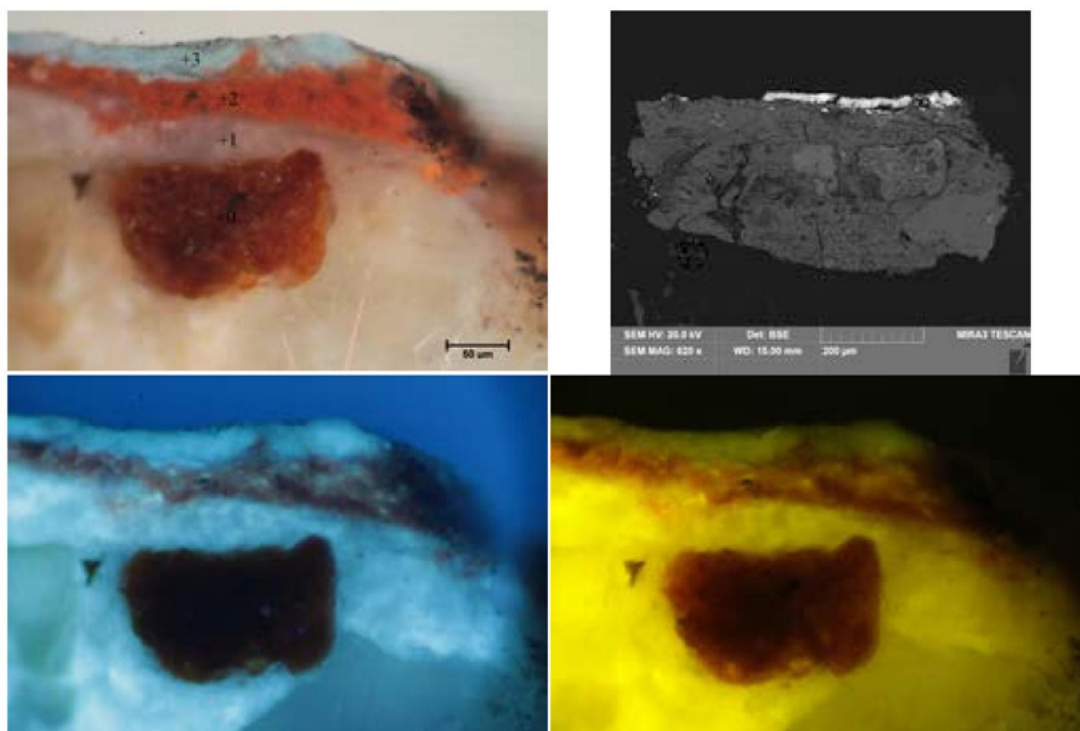
V7/8796	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
1	bílý podklad	-	podklad; složení odpovídá např. skladbě vrstvy 1 u vzorku V4/8794.
2	červená	Si, Pb, Al, Fe, Ca (Na, K, Mg, Cl, P, Ti, stopy As) zrna červená hlínka: Si, Al, Fe (Ti, stopy alkálií) zrna bílá - olovnatá běloba: Pb	podklad, přípravná vrstva; s lokálně patrnou nazelenalou luminiscencí. Z hlavních složek obsahuje červenou hlínku, pigment/pigmenty s obsahem olova (Pb) (prokazatelně olovnatou bělobou - bílá hrubá zrna ve vrstvě, vzhledem k barevnému tónu vrstvy je pravděpodobná i přítomnost minia), příměs uhličitanu vápenatého.
3	tmavě modrá	Al, Pb, Si, Ca, Fe (Na, Mg, P, K) olovnatá běloba (bílá hrubá-zrna): Pb zrna pruská modrá (srážené na hliníkový substrát): Al, Fe (K i Na, nečistoty z okolní matrice)	barevná úprava; s nezřetelnou luminiscencí. Vrstva obsahuje olovnatou bělobu, příměs uhličitanu vápenatého, modrý pigment je pruská modrá (analyzovaná modrá zrna se vyznačují zvýšeným obsahem hliníku patrně užitého jako srážecí substrát, kromě něj se v zrnech vyskytují železo (Fe) a nízká koncentrace alkálií (K, Na). Ve vrstvě byl zjištěn obsah složek s přítomností fosforu (P). Ojedinelá zrna červené jsou stržena z vrstvy červené 2. Na povrchu vrstvy prasklina/rozhraní.
4	šedá	org., Ca, S, Zn, Si, Al, Pb (Mg, K, P)	nátěr/barevná úprava; s nevýraznou nazelenalou luminiscencí. Vrstva je patrně vápenný nátěr s příměsí organického pojiva. Kromě uhličitanu vápenatého obsahuje vrstva síran vápenatý, příměs zinkové běloby a bílé hlínky, jemnozrnné černé patrně rostlinného původu (ve vrstvě byl zjištěn zvýšený obsah sloučenin s obsahem uhlíku, jiné složky, které by odpovídaly přítomnosti jiného černého pigmentu nebyly zjištěny). Vrstva dále obsahuje malou příměs olovnaté běloby. Vrstva je patrně součástí přemalby.

V7/8796: tmavě modrá na bílém podkladu

Místo odběru vzorku: malba závěsu, výjev SO5

V7/8796	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
5	bílá až sv. šedá	-	nátěr/barevná úprava; s nazelenalou luminiscencí zrn. Vrstva je patrně součástí druhotné úpravy povrchu. Složením odpovídá vrstvě 4, snížením obsahem černého pigmentu.
6	modrá, na-červenalá	<u>or</u> , Si, Al, Ca, Na, S, (Fe, K, Mg, P, Cl, Zn) zrna umělý ultramarín: <u>Si</u> , Al, Na, S, méně K (Mg, P) červená hlínka: <u>Si</u> , Al, Fe (Ti, stopy alkálií) zrna olovnatý pigment: <u>Pb</u>	barevná úprava; bez viditelné luminiscence. Barevný odstín byl vytvořen smícháním modrého a červeného pigmentu. Modrý je ultramarín, červená je hlínka. Z ostatních složek byly analyzovány uhličitán vápenatý, ojedinělá zrna síranu vápenatého a olovnatého pigmentu (červené minium?). Ve vrstvě byl proláznán zvýšený obsah sloučenin s obsahem fosforu (P) (patrně z proteinové složky pojiva, viz. <i>kap. IV.B</i>). Nelze vyloučit ani malé množství zinkové běloby (může se též jednat o kontaminaci z vrstvy 5).

V8/8797: světle modrá na bílém podkladu
Místo odběru vzorku: obloha, výjev SO5

Obr. 9 a-d: Stratigrafie povrchových úprav vzorku V8 (8797). Popis: a) snímek v odraženém světle z optického mikroskopu Nikon LV100 při zvětšení na mikroskopu 500x. b, c) snímky v UV a modrém světle. b) snímek ze skenovacího elektronového mikroskopu SEM MIRA3-LMU (Tescan) v režimu zpětně odražených elektronů (BSE), 20 kV.

V8/8797	Popis	složení dle SEM-EDX	Popis
0	omítka	Ca, Si, Al (K, Cl, S, P, Mg, Na) kamenivo-červené zrno: Si, Al, Fe, Ca, K, S, Mg	omítka; vápenná omítka s přítomností znečišťujících příměsí s obsahem alumosilikátů (Si, Al). Kamenivo je tvořeno z křemene a silikátových zrn. Červené zrno na snímku je alumosilikát s vysokým obsahem železa (Fe).
1	bílý podklad	-	podklad; složení odpovídá např. skladbě vrstvy 1 u vzorku V4/8794.
2	červená	-	podklad, přípravná vrstva; s lokálně patrnou nazelenalou luminiscencí. Složením vrstvy odpovídá skladbě vrstvy 2 například u vzorku V5/8794 i V6/8795.
3	světle modrá	Pb, Ca, Al, Fe, Si (K, P, Na) zrno olovnatá běloba: Pb (s obsahem dalších znečišťujících prvků). zrno uhlíčitan vápenatý: Ca povrch: Pb, Ca, S?, dále zvýšená koncentrace Cl, Si, Al a P (malá příměs Mg, Na, K)	barevná úprava; s bělavou luminiscencí. Složením odpovídá skladbě vrstvy 3 u vzorku V6. Obsahuje olovnatou bělobu, příměs uhlíčitanu vápenatého (nejedná se patrně o pojivo). Modrý pigment je patrně pruská modrá (tón modré vrstvy je velmi světlý, ve vrstvě se nenachází analyzovatelná modrá zrna, na základě nichž by bylo možné přesné složení pigmentu určit). Obsah pruské modré lze usuzovat nejvíce ze zvýšeného obsahu Al (Al) a obsahu železa (Fe), které vzhledem k absenci jiných barevných pigmentů s obsahem železa, jsou přisuzovány přítomnosti pruské modré. Ve vrstvě byla zjištěna zvýšená koncentrace fází s obsahem křemíku (Si), nelze proto vyloučit i malý obsah bílé hlínky. Ve vrstvě byla také prokázána přítomnost sloučenin s obsahem fosforu (P). Na povrchu vrstvy se lokálně nachází ztmavlá vrstvička obsahující síran vápenatý a olovnatou bělobu (koncentrace Pb a Ca se lokálně proměňují). Z výsledků analýzy lze usuzovat na sulfatizaci povrchu, nelze vyloučit ani alteraci povrchu v důsledku konverze olovnaté běloby. MOŽNOSTÍ je také fixace povrchu (v povrchové vrstvě je silně zvýšená koncentrace fosforu (P), který patrně pochází z organické složky pojiva.

IV.B VÝSLEDKY PRŮZKUMU - ANALÝZA POJIVA

a) Mikrochemické testy: byly provedeny dle množství dodaného vzorku a možnosti separace vrstev. Analýza se zaměřila především na analýzu pojiva původního barevného souvrství tvořeného vrstvou červeného podkladu (vrstva 2) a modré s pruskou modrou (vrstva 3). Analyzovány byly vzorky V5 (výjev SO2) a V7 (SO7).

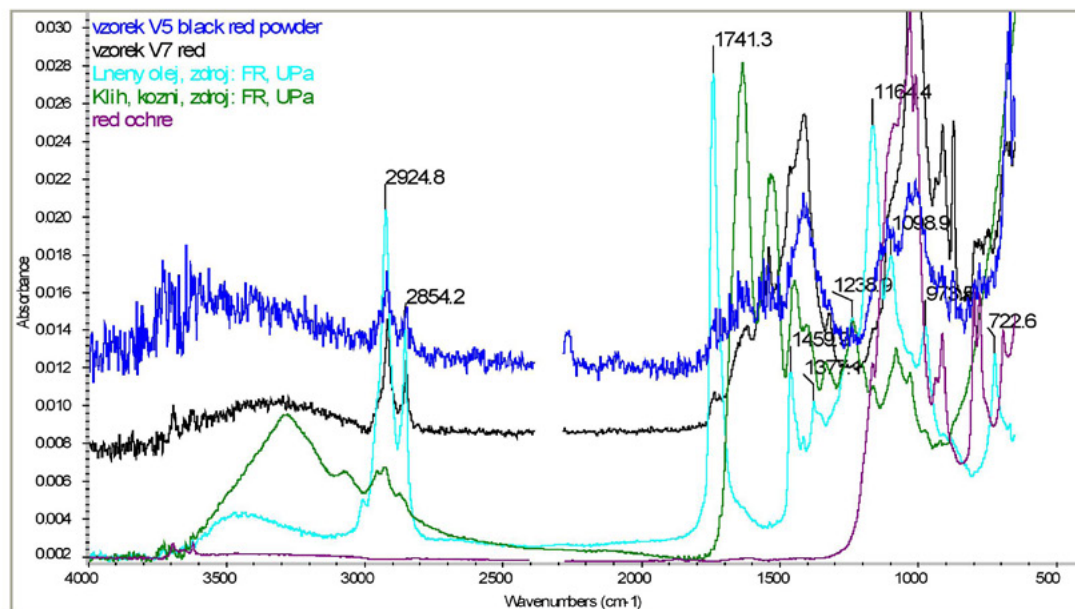
složka	Test/důkazová reakce	V5/8794 červená vrstva (2)	V5/8794 modrá vrstva (3)	V7/8796 červená vrstva (2)	V7/8796 modrá vrstva (3)
CaCO ₃	zř. HCl (1:1)	+	+	+	+
Proteiny s obsahem dusíku (vaječné proteiny, mléčné proteiny, klišy)	důkaz organicky vázaného dusíku	(analyzováno jako souvrství) +++		(analyzováno jako souvrství) +++	
Proteiny s obsahem P (kasein, vaječné bílkoviny)	důkaz fosforu ve fosfoproteinech	není možné jednoznačně vyhodnotit		není možné jednoznačně vyhodnotit	
Vysýchavé oleje	pěnový test	+++	+	+++	+
Polysacharidy/gumy	důkaz pentós	-	-	-	-

Tab. 2: Výsledky mikrochemických testů vzorků barevných vrstev originální malby V5/8794, V7/8796. Ve vzorku V7/8796 bylo mikrochemicky také stanoveno pojivo modré přemalby (vrstva 6). Výsledky nejsou uvedeny v tabulce, u vzorku se podařila separace pouze od spodních vrstev originální malby, analyzováno bylo pojivo v souvrství spodních vrstev (4-6) a výsledky mohou být tímto zkráceny. V přemalbách bylo orientačně stanoveno proteinové pojivo, bez obsahu mastných, olejových složek.

b) FT-IR spektrometrie:

V5/8794, vzorek V7/8796: červený podklad (vrstva 2), příp. červená s modrou vrstvou (vrstva 2 a 3)

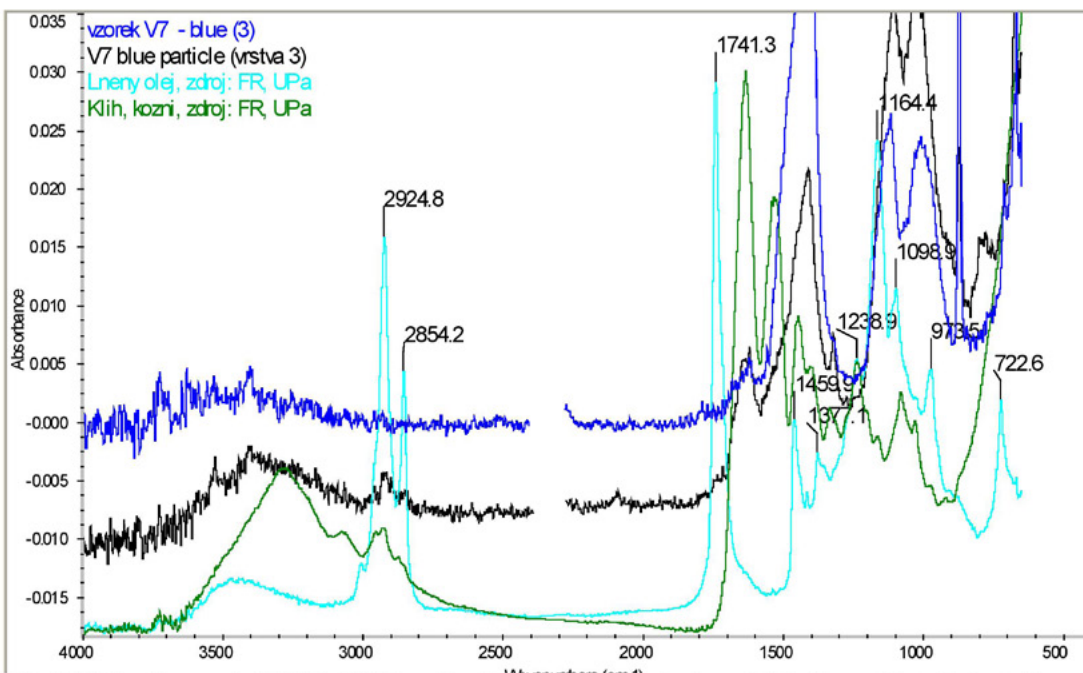
Místo odběru vzorku: výjevy SO2, SO5

Obr. 10: FT-IR spektrum vzorku V5/8794 a V7/8796, analýza původního souvrství (vrstva 2 - červená). Spektra získaná z červené vrstvy podkladu poukazují na přítomnost organických látek, zejména proteinů s příměsí vysýchavých olejů.

V5/8794, vzorek V7/8796: modrá vrstva (vrstva 3)

Místo odběru vzorku: výjevy SO₂, SO₅

Obr. 11: FT-IR spektrum vzorku V5/8794 a V7/8796, analýza původního souvrství (vrstva 3 - modrá). Analýza vzorků poukázala na přítomnost proteinových látek. Přítomnost vysýchavých olejů nelze vyloučit, oproti červené vrstvě (viz. Obr. 10) je jejich obsah patrně nižší (peak 1741 cm⁻¹ charakteristický pro vysýchavé oleje je patrný pouze u vzorku V7 (černé spektrum)).

V. SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ, ZÁVĚR

Předmětem průzkumu byly vybrané výjevy nástropní výmalby v severní oratoři kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech. Malby v zrcadlech označené SO2 a SO5 jsou patrně olejomalby datované do I. pol. 18. století. Malby jsou sekundárně upravované blíže neurčeným počtem přemaleb, které nebyly prozatím přesně identifikovány a popsány. Originální malby jsou provedené na vápenném nátěru naneseném na vápenné omítce.

Cílem průzkumu bylo popsat stratigrafii odebraných vzorků, určit složení vrstev, na jejichž základě by mohlo být provedeno porovnání, případně identifikace a bližší charakterizace přemaleb. Pro průzkum byly odebrány celkem 4 vzorky, které byly zadavatelem označeny a popsány. Vzorky V6 a V7 odebrány z výjevu označeném SO2, jsou modré barevné vrstvy odebrané z malby závěsu (V6/8794), vzorek V8/8795 pochází z pozadí modré oblohy. Z barevně podobných míst byly odebrány vzorky z výjevu SO5 (V8/8796 - vzorek ze závěsu, V9/8797 - vzorek z oblohy). U vzorků byla shodně provedena analýza složek vrstev, tj. pigmentů a pojiva. Průzkum byl proveden pomocí mikroskopických technik, optické a skenovací elektronové mikroskopie s mikrosondou (SEM-EDX), na úlomcích vzorků souvrství barevných úprav. Vzorky byly pro účely průzkumu upraveny do formy nábrusů, příčných řezů vzorky. Pojivo bylo určeno u vybraných vzorků a vrstev na práškových vzorcích pomocí mikrochemických zkoušek a infračervenou spektrometrií s Fourierovou transformací.

Výsledky průzkumu:

Výjev SO2

Z výjevu byly odebrány dva vzorky pocházející z modré barevné vrstvy závěsu (V5) a oblohy (V6). Oba vzorky se vyznačovaly charakteristickou stratografií, jejíž základ tvoří u obou vzorků bílý vápenný podklad a červená barevná vrstva/podklad. Tyto vrstvy lze nalézt také u vzorků odebraných z výjevu SO5. Hlavní složky červené vrstvy tvoří shodně červená hlinka a pigmenty s obsahem olova (patrně minium s příměsí olovnaté běloby). Vrstvy dále obsahují příměs běloby na bázi uhličitanu vápenatého. Pojivo podkladu je na bázi přírodních pojiv. Ve vrstvě byla prokázána přítomnost proteinových složek s příměsí vysychavých olejů (proteinová nebo masťná tempera?).

Na vrstvě červeného podkladu následuje souvrství barevných vrstev s nejednotnou stratografií a skladbou. U vzorku odebraného ze závěsu (V5) se jedná o dva nánosy modré. Vrstva bezprostředně na červeném podkladu obsahuje pruskou modrou s obsahem olovnaté běloby a uhličitanu vápenatého, pojivo se vyznačuje podobnou skladbou jako vrstva podkladu (patrně nižší obsah olejové složky). Navazující tmavě modrá (načervenalá) je s největší pravděpodobností přemalbou. Vrstva se od spodní vrstvy zásadně odlišuje skladbou - určující je obsah zinkové běloby a umělého ultramarínu, které datují vznik vrstvy do období zhruba po pol. 19. století. Kromě uvedených pigmentů byla ve vrstvě identifikována příměs pruské modré, barevnou vrstvou tónující červené hlínky. U vzorku z pozadí/nebo se vyskytuje vrstva světle modré (identická skladba složek jako u vzorku ze závěsu, jen s jinou koncentrací barvicích složek), povrch je opět opatřen přemalbou v modro-zeleném tónu s obsahem umělého ultramarínu, červené hlínky, olovnaté běloby a uhličitanu vápenatého. Pojivo je opět patrně proteinového původu.

Výjev SO5

Vzorky z výjevu SO5 se vyznačovaly jen částečně podobnou stratografií a složením vrstev se vzorky z výjevu SO2. Shodná stratigrafie byla zjištěna u vzorku V9, který obsahuje vrstvy původního souvrství identifikované u vzorků z výjevu SO2 (tj. bílý nátěr-červný podklad-modrá s pruskou modrou a olovnatou bělobou). Vzorek ze závěsu V8 je výstavbou více komplikovaný. Kromě původního souvrství podkladů a modré jsou ve vzorku další s největší pravděpodobností sekundární vrstvy.

Druhotná modrá vrstva je nanášena na šedou a bílou vrstvu/nátěr o jejichž funkci lze jen spekulovat. Vrstvy se vyznačují podobným složením - kromě uhlíčitanu vápenatého, organických složek tvoří vrstvu příměs zinkové a olovnaté běloby, patrně s odlišnou příměsí uhlíkaté černě. Na nich následuje druhá modrá úprava, jejíž barevný odstín byl vytvořen smícháním modrého a červeného pigmentu (podobně barevně koncipovaná je i vrstva přemaleb u vzorku V5, hlavní rozdíl však spočívá v odlišném složení vrstev). Modrý je ultramarín, červená je hlínka, patrně s příměsí červeného minia. Z ostatních složek byly analyzovány uhlíčitan vápenatý, ojedinělá zrna síranu vápenatého. Oproti vzorku V5 vrstva neobsahuje zinkovou bělobu ani příměs pruské modré. Složením spíše odpovídá skladbě vrstvy 4 u vzorku V6.

Pojivo barevných úprav

Bylo určeno u dvou vzorků V5 a V7. U vzorků bylo přednostně určeno složení původního souvrství. Analýza pojiva pozdějších úprav (vzorek V7) byla velice komplikovaná vzhledem k nemožnosti vrstvy oddělit a analyzovat. Vzorek z originálního barevného souvrství je tvořen pojivem na bázi organického pojiva, patrně s hlavní proteinovou složkou a příměsí vysychavých olejů, přičemž obsah mastné složky se ve vrstvách proměňuje. Z tohoto hlediska je nutné uvažovat o temperové technice spíše než olejomalbě. K upřesnění výsledků doporučujeme provést podrobnější průzkum.

V Litomyšli, 31.7. 2017

Ing. Renata Tišlová, Ph.D.,

Mag. Isabella del Gaudio
Katedra chemické technologie
Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice